

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA, SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

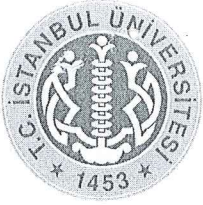
Evren DOĞAN

2501141250

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ Mehmet Sabri TOPAK

İstanbul – 2019

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : EVREN DOĞAN Numarası : 2501141250
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : PARA SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ MEHMET SABRİ TOPAK
Tez Savunma Tarihi : 26.07.2019 Saati : 12:00
Tez Başlığı : KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ ALİ KABLAN		KABUL
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ARİF SALDANLI		KABUL
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ MEHMET SABRİ TOPAK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ EROL MUZIR		

ÖZ

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

EVREN DOĞAN

Ülke ekonomilerinin gelişmesi açısından kurumların işleyişi anahtar bir role sahiptir. Ekonomide kurumların etkin bir şekilde yönetilebilmesinde kurumsal kalite kavramının önemi her geçen gün artmaktadır. Hukukun üstünlüğü, yolsuzlukların kontrolü, siyasi istikrar, şiddetin önlenmesi, ifade özgürlüğü, hesap verilebilirlik, yönetimin etkinliği ve düzenlemelerin kalitesi ülkelerin kurumsal kalitesinin ölçülmesinde kullanılan göstergelerdir.

Bu çalışmanın amacı, kurumsal kalite faktörlerinin ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu amaçla Dünya Bankası tarafından yayınlanan kurumsal kalite göstergeleri kullanılarak temel bileşenler analiz yöntemi ile oluşturulan Kurumsal Kalite Endeksi'nin reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYH büyüme oranı üzerindeki etkisi panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. 2002-2016 dönemini kapsayan çalışmada Yeni Sanayileşen Ülkeler (Newly Industrialized Countries) kategorisinde yer alan 10 ülkenin veri seti kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kurumsal kalite endeksindeki artışın ülkelerin ekonomik büyümesini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Kalite, Ekonomik Büyüme, Yeni Sanayileşen Ülkeler, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

INSTITUTIONAL QUALITY AND THE EFFECT ON ECONOMIC GROWTH

EVREN DOĞAN

The functioning of institutions plays a key role in the development of national economies. The importance of the concept of corporate quality in the effective management of institutions in the economy is increasing day by day. Rule of law, control of corruption, political stability, prevention of violence, freedom of expression, accountability, efficiency of management and quality of regulations are indicators used to measure the institutional quality of countries.

The aim of this study is to investigate the effect of institutional quality factors on the economic growth of countries. For this purpose, the effect of the Institutional Quality Index, which was established by using the key components analysis method, by using the institutional quality indicators published by the World Bank, on the GDP per capita growth rate according to real Gross Domestic Product (GDP) and purchasing power parity was examined by panel data analysis method. The data set of 10 countries in the Newly Industrialized Countries category were used in the study covering the period 2002-2016. As a result of the study, it was determined that the increase in the institutional quality index had a positive effect on the economic growth of the countries.

Keywords: Institutional Quality, Economic Growth, Newly Industrialized Countries, Panel Data Analysis.

ÖNSÖZ

Ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik seviyelerinin açıklanmasında ön plana çıkan unsurlardan birisi olan kurumsal kalite yaklaşımının önemi son yıllarda giderek artmıştır. Bir ülkede kurumsal kalite düzeyinin artması ülke vatandaşlarının ekonomik ve sosyal yaşamlarını yakından ilgilendirmektedir. Bu çalışmada kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki içinde Türkiye'nin de yer aldığı yeni sanayileşen ülkeler üzerinden incelenmiştir.

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme ve tüm eğitim hayatım boyunca hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, bu hayattaki en büyük şansım olan sevgili annem Gülendem DOĞAN'a

Değerli görüş ve önerileriyle önemli katkılar sunan yöneticim Yusuf Selçuk ŞİMŞEK'e,

Çalışmam süresince, yoğun akademik çalışmalarına rağmen ihtiyaç duyduğum her zaman değerli bilgi, görüş ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri TOPAK'a

Katkılarından dolayı teşekkür ederim.

EVREN DOĞAN

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUM KAVRAMI VE KURUMSAL İKTİSAT

1.1. KURUM KAVRAMI VE ÖNEMİ	3
1.2. KURUMSAL İKTİSAT	6
1.2.1 Kurumsal İktisadın Epistemolojik Temelleri	6
1.2.2 Kurumsal İktisat Yaklaşımı	7
1.2.2.1. Eski Kurumsal İktisat Yaklaşımı	7
1.2.2.2. Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımı	9
1.2.2.3. Eski Kurumsal İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	13

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME

2.1. KURUMSAL KALİTE KAVRAMI	15
2.1.1. Etkin Yargı Sistemi	20
2.1.2. Yolsuzluk	21
2.1.3. Bürokratik Kalite	22
2.1.4. Sosyal ve Politik İstikrarsızlık	22
2.1.5. Sözleşmelerin Güvencesi ve Uygulanabilirliği	23
2.1.6. Mülkiyet Hakları	23
2.1.7. Yabancı Yatırımlar	25
2.1.8. Kayıtdışılık	25
2.2. KURUMSAL KALİTENİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER ...	26
2.2.1. WGI Endeksi (Worldwide Governance Index)	27

2.2.2.	Freedom House Endeksi	29
2.2.3.	EFW Endeksi (Economic Freedom of the World Index)	32
2.3.	EKONOMİK BÜYÜME KURAMI	35
2.3.1.	Ekonomik Büyümenin Tarihsel Gelişimi	38
2.3.2.	Ekonomik Büyüme Teorileri.....	39
2.3.2.1.	Klasik Büyüme Modelleri	42
2.3.2.2.	Keynesyen (Harrod-Domar) Büyüme Modeli	46
2.3.2.3.	Neoklasik (Slow) Büyüme Modeli.....	48
2.3.2.4.	İçsel Büyüme Modelleri	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

3.1.	LİTERATÜR ÇALIŞMASI.....	54
3.1.1.	Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar	54
3.1.2.	Diğer Ülkelerde Yapılmış Çalışmalar	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ VE METODOLOJİ

4.1.	ANALİZDE KULLANILAN VERİ SETİ	72
4.2.	ANALİZDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER.....	73
4.2.1.	Bağımlı Değişkenler.....	73
4.2.2.	Bağımsız Değişkenler	75
4.3.	ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ÖZET İSTATİSTİKLER	80
4.4.	ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ	81
4.5.	METODOLOJİ	82
	SONUÇ	88
	KAYNAKÇA	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Politik Hakların Derecelendirilmesi	31
Tablo 2.2: Sivil Özgürlüklerin Derecelendirilmesi	31
Tablo 2.3: Politik Haklar ve Sivil Özgürlüklerin Statüleri	32
Tablo 2.4: EFW Endeksinin Sınıflandırılması	33
Tablo 2.5: Büyüme Teorileri ve Özellikleri	40
Tablo 3.1: Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Özet Çalışmalar	66
Tablo 4.1: Yeni Sanayileşen Ülkelere İlişkin Ekonomik Büyüklükler (2016 yılı)	73
Tablo 4.2: Çalışmada Kullanılan Kurumsal Kalite Endeksinin Bileşenleri	76
Tablo 4.3: Çalışmada Kullanılan Kurumsal Kalite Göstergelerinin Özet Bilgileri	78
Tablo 4.4: Çalışmada Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	80
Tablo 4.5: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler	80
Tablo 4.6: Kurumsal Kalite Endeksi ve Bileşenlerine İlişkin Özet İstatistikler	81
Tablo 4.7: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizinin Sonuçları	81
Tablo 4.8: Kurumsal Kalite Endeksi ve Bileşenlerine Korelasyon Analizinin Sonuçları	82
Tablo 4.9: Modeller Arasında Seçim Yapılırken Kullanılan Testler ve Sonuçları	83
Tablo 4.10: Hausman Testi	84
Tablo 4.11: Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesinde Kullanılan Testler	84
Tablo 4.12: Nihai Modellerin Sonuçları	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Yeni Kurumsal İktisat Kapsamına Giren İktisat Okulları	10
Şekil 2.1: Yeni Modeller Çerçevesinde İçsel Büyüme ve Belirleyicileri.....	52

KISALTMALAR LİSTESİ

ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
AVK	: Azalan Verimler Kanunu
BERI	: Business Environmental Risk Intelligence
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CC	: Control of Corruption
CPI	: Corruption Perception Index
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EFW	: Economic Freedom of the World
EKK	: En Küçük Kareler
EXP	: Expenditure
GDP	: Gross Domestic Product
GE	: Government Effectiveness
GEKK	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
GMM	: Generalized Moment's Method
GSMH	: Gayrisafi Milli Hâsıla
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
ICP	: International Comparison Program
ICRG	: International Country Risk Guide
INF	: Inflation
INV	: Investment
IQ	: Institutional Quality
Iss.	: Issue
NICs	: Newly Industrialized Countrys
NRGI	: Natural Resource Governance Institute
OLS	: Ordinary Least Square
OPN	: Trade Openness
p.	: Page
pp.	: Pages
PPP	: Purchasing Power Parity (Satınalma Gücü Paritesi)
pppGDP	:
PRS	: Political Risk Service
PV	: Political Stability and Absence of Violence/Terrorism

RL	: Rule of Law
RQ	: Regulatory Quality
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SGP	: Satınalma gücü paritesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UCM	: Unobserved Components Model
VA	: Voice and Accountability
Vol.	: Volume
WGI	: Worldwide Governance Indicators
YKi	: Yeni Kurumsal İktisat

GİRİŞ

Ülkelerin büyüme hızlarının farklılık göstermesi, kurumsal iktisatçılar tarafından merak uyandıran konuların başında gelmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar özellikle 1990'lı yıllardan sonra giderek artış göstermektedir. İncelenen araştırmalarda, iyi ve güçlü kurumların ekonomik performans üzerinde olumlu etkisi bulunurken kötü ve zayıf kurumların büyümeyi olumsuz yönde etkileyebildiği görülmüştür.¹

Kurumlar, ekonominin sağlıklı işleyebilmesi açısından önemli etkileri olan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle kurumsal yönden daha sağlam temelleri olan ekonomilerde kurumlar, beklentilerin gerçekleşmesinde ve geleceğe ilişkin ekonomik işleyişin öngörülmesinde bilgilendirici bir rol üstlenebilmektedir. Diğer yandan piyasaya yönelik belirsizliklerin şekillendirilmesinde ve krize yol açabilen spekülasyon sermaye çıkışlarının minimum düzeyde tutulmasında ekonomilere katkı sağlayabilmektedir.²

Ekonomik büyümenin ve ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının sebeplerinin açıklanmasına yönelik teorik yaklaşımlar farklı iktisadi düşünce ekolleri çerçevesinde çeşitlilik arz etmektedir. Dünya ekonomisi tarımdan sanayiye doğru yönelirken, üretim faktörlerinde ve üretimde kullanılan yöntemlerde de değişimler gözlemlenmiştir. Ekonomik büyüme başlangıçta sadece iktisadi faktörler ile açıklanmaya çalışılmış, ancak zamanla bu faktörlerin yetersiz kalması nedeniyle kurumsal faktörler açısından da yaklaşımlar artmaya başlamıştır. Bu bağlamda, ülkelerin ekonomik büyümelerindeki farklılıkların açıklanmasında belirleyici faktörler olarak yer alan emek, fiziki sermaye, beşerî sermaye, tasarruf oranı, teknoloji gibi unsurların yanı sıra kurumsal faktörler ve son yıllarda akademik çalışmalarda sıklıkla kendisine yer verilen kurumsal kalite kavramı yeni bir perspektif oluşturmuştur.³

¹ Seyfettin Artan, Pınar Hayaloğlu, "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", **Sosyo Ekonomi**, Eylül 2014, s.349.

² Pattama L. Shimpalee, Janice B. Breuer, "Currency Crises and Institutions", **Journal of International Money and Finance**, Vol.XXV, Iss:1, February 2006, pp. 125-145.

³ Hasan Vergil, Bersu Bahtiyar, "Ekonomik Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Sosyal Sermayenin Etkisi: Güven Düzeyi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt.XIII, No:5, 2017, s.674.

Kurumsal kalite, kurumların etkin şekilde yönetilmesini ve etki alanındaki faaliyetlerin olumlu yönde geliştirilmesini sağlayarak hukuksal düzenlemelerin isabetli ve uygulanabilir olmasına yardımcı olmaktadır.⁴

Bu çalışmanın amacı, kurumsal kalite faktörlerinin ülkelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde kurum ve kurumsal iktisat kavramları üzerine incelemeler yapılmıştır. İkinci bölümde kurumsal kalite kavramı, kurumsal kalitenin ölçülmesinde kullanılan göstergeler ve ekonomik büyüme kuramı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran literatür çalışmalarına ayrılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümde ise, çalışmanın veri seti ve değişkenleri açıklanarak panel veri analiz yöntemi ile kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışma, genel değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

⁴ Alberto Chong, Cesar Calderon, "Institutional Quality and Income Distribution", **Economic Development and Cultural Change**, Vol.XLVIII, No:4, 2000, pp. 761-786.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUM KAVRAMI VE KURUMSAL İKTİSAT

Bu bölümde kurum kavramı ve kurumsal iktisat yaklaşımı üzerinde durulacaktır. Kurumların meydana gelişi, işleyişi ve gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca kurumsal iktisadın ortaya çıkışı ve teorik temelleri irdelenecektir.

1.1. KURUM KAVRAMI VE ÖNEMİ

Kurum kavramı üzerine pek çok düşünür tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Kurumsal iktisadın en önemli temsilci olarak bilinen Thorstein Bunday Veblen kurumu yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıklarını temsil eden birey ile toplumun özel ilişkileri ve fonksiyonlarıyla ilişkilendirmiştir.⁵

Douglass C. North'a göre kurumlar politik, ekonomik ve sosyal etkileşimi yapılandıran insanca geliştirilmiş kısıtlardan meydana gelmektedir. Hem gayri resmi kısıtlamalar (yaptırımlar, tabular, gelenekler, gelenekler ve davranış kuralları) hem de resmi kuralları (anayasalar, yasalar, mülkiyet hakları) içermektedir. Ekonominin standart kısıtlamaları ile birlikte seçim setini oluşturmaktadır. Bu nedenle işlem ve üretim maliyetlerini ve dolayısıyla ekonomik faaliyet göstermenin karlılığı ile fizibilitesini belirler. Tarih boyunca kurumlar, insanlar tarafından düzen yaratmak ve karşılığında belirsizliğini azaltmak için tasarlanmıştır. Böylece kurumlar bir ekonominin teşvik yapısını sağlamakta ve bu yapı geliştikçe ekonomik değişimin büyüme, durgunluk veya gerileme yönünü tayin etmektedir.⁶

Ekonomistlerin kurumlara ilgisi yeni değildir. Önceleri hem Alman tarihi okulu hem de Amerikan kurumcuları, kurumların doğasını ve ekonomik rollerini araştırmışlardır. Bugün bu okullar genellikle göz ardı edilmiştir. Gustav Schmoller, Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons gibi isimlerin önemli teorik katkıları bulunmaktadır. Amerikan kurumsalcıları, ana kurucuları Veblen'den çok ilham almışlardır. Kurumların merkezi analitik önemine ve kurumsal değişime olan önemini vurgulamışlardır. Veblen'e göre kurumsal yapı, grubun bireysel üyelerinin

⁵ Hülya Derya, "Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XVI, No:63, 2017, s. 1092-1110.

⁶ Douglass C. North, "Institutions", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.V, Iss:1, 1991, pp. 97-112.

davranışının bir sonucu olduğunu ve aynı zamanda bu kurumların davranış amaçlarını yönlendirmek ve tanımlamak için hareket ettiğini savunmuştur.⁷

Kurumsal ekonomi için bir alan tanımlamanın zorluğu bir kurumun anlamının belirsizliğinden kaynaklandığına değinen John R. Commons, kurumsal olarak bilinen tüm davranışlara ortak evrensel bir durum bulmaya çalışarak kurumu bireysel eylemin kontrolü, özgürleştirilmesi ve genişlemesi konusunda kolektif bir eylem olarak tanımlamıştır.⁸

Allan Schmid kurumları, haklarını tanımlayan ve başkalarının haklarına maruz kalan ayrıcalıklar ve sorumluluklar gibi insanlar arasında düzenlenmiş ilişkiler dizisi olarak tanımlamaktadır. Daniel Bromley kurumları, sözleşmeler ve kurallar olmak üzere iki sınıfa ayırmaktadır. Andrew Schotter ise kurumları, bir toplumun tüm üyeleri tarafından kabul edilen ve belirli durumlarda tekrarlayan davranışları belirleyen düzenlemeler olarak ifade etmektedir.⁹

Yeni kurumsal iktisadın önemli temsilcisinden biri olan Ronald H. Coase, kurumları daha çok firma düzeyinde incelemiştir. Firmanın neden var olduğunu ve nasıl ele alınması gerektiğine dair açıklamalarını kurum kavramı ile ilişkilendirmiştir.¹⁰

Hakan Mihçı ise kurum kavramını en genel ifade ile “bireyler veya insan toplulukları arasındaki davranışsal ilişkileri düzenleyen kurallar dizisi” olarak tanımlamıştır.¹¹

Kurumlar, yazılı ya da resmi (formel) olabileceği gibi sözlü ya da davranış biçiminde (informel) de olabilmektedir. Üst otorite tarafından belirlenen formel kurumlar, anayasa, yasalar ve diğer devlet düzenlemelerini içermektedir. İformel

⁷ Geoffrey M. Hodgson, “Institutional economics into the twenty-first century”, **Studi e Note di Economia**, Vol.XIV, Iss:1, 2009, pp. 3-26.

⁸ John R. Commons, “Institutional economics”, **The American economic review**, Vol.XXI, Iss:4, 1931, pp. 648-657.

⁹ Oliver E. Williamson, **The mechanisms of governance**, Oxford University Press, 1996, pp.4.

¹⁰ Ronald H. Coase, “The nature of the firm”, **Economica**, Vol.4, No:16, 1937, pp. 386-405.

¹¹ Hakan Mihçı, “İktisat Yazınında Kurum ve Kurumsal Değişim Kavramları Üzerine Bir Not”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. XVIII, No:2, 2000, s. 489-498.

kurumlar ise; gelenek ve görenekler, ahlak, din ve inançlar, örf ve adetler olarak sıralanabilen toplumun yaşam biçimini yani o toplumun kültürünü belirlemektedir.¹²

Kurumların ne oldukları, nasıl oluştukları, hangi güçlerin istikrar ve değişimlerini etkilediği, neden bir toplumdan diğerine çok farklı oldukları konuları üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden yola çıkarak kurumlar, bireysel ve sosyal davranışlarda düzenliliği ortaklaşa motive eden bir dizi sosyal faktör, kural, inanç, değer olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, kurumlar davranışları şekillendiren geçici bir sözleşme olarak görülebilir.¹³

İyi kurumlar, ajanların faaliyetlerini yüksek sosyal getiriyle teşvik eden kurumlardır. Öte yandan, eksik kurumlar sosyal olarak işe yaramaz ya da verimsiz davranışları teşvik eden kurumlardır. Kurumlar, davranışları biçimlendirme yeteneğine sahip olmadıklarından onları değerlendirmek için sadece kurumların tanımladığı kuralları değil, aynı zamanda bireylerin bunları yerine getirme motivasyonlarını da analiz etmek önemlidir. Kurumlar belirsiz bir dünyada sosyal etkileşimin arttığı sorunlara cevap vermektedir. Bu bağlamda, kurumlar isteğe bağlı davranışları azaltma ve oportünizmi sınırlama mekanizması oluşturur. Ayrıca sosyal davranışları şekillendirdikleri için kurumlar sosyal etkileşim, kolektif eylem ve koordinasyon maliyetlerini azaltır. Ancak kurumların her zaman sosyal işlem maliyetlerine rasyonel bir tepkiye katlandıklarını varsaymak yanlıştır. Dolayısıyla bir toplumun mutlaka ihtiyaç duyduğu tüm kurumlara sahip olmadığı gibi var olanlar da mutlaka optimal değildir.¹⁴

Son yıllarda birçok çalışmada kurumlar ile yönetim kavramı birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu terimler birtakım farklılıklar içermektedir. Yönetişim (governance) terimi daha çok sonuca odaklanırken kurumlar ise bu yönetim sonucunu meydana getiren mekanizmadan bahsetmektedir. Kanunların

¹² Douglas C. North, **The contribution of the new institutional economics to an understanding of the transition problem**, Wider Perspectives on Global Development, Springer, London, 2005, pp. 1.

¹³ Avner Greif, **Institutions and the path to the modern economy: Lessons from medieval trade**, Cambridge University Press, 2006, p.5.

¹⁴ José Antonio Alonso, Carlos Garcimartín, "The determinants of institutional quality. More on the debate", **Journal of International Development**, Wiley Online Library, Vol. XXV, No:2, pp.206-226.

üstünlüğü, siyasi haklar ve kişisel özgürlükler gibi kavramlar analiz edildiğinde yönetimden çok kurumlara vurgu yapıldığını görmekteyiz.¹⁵

Günümüzde akademik çalışmalarda kendine oldukça fazla yer bulan kurumlar, ülkelerin gelir düzeyi çalışmalarında ve yeni kurumsal ekonominin genel araştırma programında yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak hangi kurumların ne olduğu ve nasıl sınıflandırılabileceği konusunda halen ortak bir anlayışın da bulunmadığı aşikârdır. Bu durum henüz bilmediğimiz kurumları araştırmak için kullanılan ve birbirleriyle ilişkili olarak değerlendirilen farklı çerçevelerden kaynaklandığı ifade edilmektedir.¹⁶

1.2. KURUMSAL İKTİSAT

Kurumsal iktisat, büyüme gibi olguların açıklanmasında ve toplumlar arasındaki gelişmişlik farklılıklarının nedenleri ile bunların önlenmesine ilişkin politika geliştirme ve karar alma süreçlerinde alternatif bakış açıları sunmaktadır.

Kurumsal iktisat genel bir ifadeyle, iktisadi sistemlerin ve süreçlerin temelini bireylerin değil, kurumların oluşturduğunu ve bireylerin bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alınamayacağını öne süren iktisadi düşünce biçimidir. Bu nedenle kurumlar iktisadi doktrinin temel inceleme konusudur ve bireylerin istek, tercih ve seçimleri kurumlar tarafından belirlenmektedir.¹⁷

1.2.1 Kurumsal İktisadın Epistemolojik Temelleri

Başta Neo-Klasik İktisat olmak üzere Marksizm ve Alman Tarihçi Okul İktisadi düşüncenin temeline öncülük etmektedir. Neo-Klasik iktisadi düşünceye karşı bir akım olarak gelişen Kurumsal İktisat yaklaşımı, Alman Tarihçi Okul'un doğmasına vesile olmuştur. Okul, iktisadi düşünce tarihi açısından bakıldığında çoğunlukla iktisadi davranışların dolayısıyla iktisadi genellemelerin tarihsel, sosyal ve kurumsal bağlamlara dayandığı görüşünü taşımaktadır.¹⁸

Thorstein Bunde Veblen, John Rogers Commons, Wesley Clair Mitchell ve Clarence Edwin Ayres gibi düşünürlerin öncülüğünü yapmış olduğu kurumsal iktisat

¹⁵ Ahmet Faruk Aysan, "Yönetişim ve Kurumlar Terimlerinin İktisat Literatüründeki Yükselişi", http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/ISS_EC_06_16.pdf, 2012, s.1-20.

¹⁶ Aljaz Kuncic, "Institutional quality database", **Kiel advanced studies working papers**, No:457, 2012, p.2.

¹⁷ Serdar Yay, Ceyda Şataf, "Yeni Kurumsal İktisat Perspektifinden Sosyal Sermaye", **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.II, No:1, 2018, s. 1-11.

¹⁸ Müslüm Basılğan, "Alman Tarihçi Okulu'nun Joseph Alois Schumpeter Üzerine Etkisi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. LXV, No:3, 2010, s. 23.

terimi, çeşitli ekonomik yaklaşımlara veya düşünce okullarına uygulanan bir akımdır. Bu düşünce akımı ilk kez Walton Hamilton tarafından 1919 yılında Amerikan İktisatçılar Birliği (American Economic Association) için hazırlanan bir makalede kullanılarak literatüre dâhil olmuştur. Söz konusu makalede Hamilton, iktisadın temelini kurumların oluşturduğunu da vurgulamıştır.¹⁹

İktisadi düşünceye ve sosyal hayata birçok katkı yapmış olan Alman Tarihçi Okulu, 1910-1940 yıllarında sosyal bilimlerdeki değişimden kaynaklı zamanla gözden düşmeye başlamıştır. 1950'lerde Keynesyen ekolün de söz sahibi olmasıyla kurumsal iktisadi görüşündeki bu düşüş 1970'li yıllara kadar devam etmiştir.²⁰

İlerleyen dönemde Keynesyen iktisadi görüş de önemini kaybederek yerini modern iktisadi görüşe bırakmıştır. Bu bağlamda kurumsal iktisadi düşünce yeniden yükselişe geçme fırsatı bulmuş ve değişimlerden etkilenerek Yeni Kurumsal İktisat olarak tanımlanmıştır.²¹

1.2.2 Kurumsal İktisat Yaklaşımı

Kurumsal İktisat, eski ve yeni olmak üzere iki ana kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar;

1.2.2.1. Eski Kurumsal İktisat Yaklaşımı

Eski Kurumsal İktisat, 20.yy'ın başında ABD'de ortaya çıkan ve entelektüel temelleri Thorstein B. Veblen, John R. Commons ve Wesley Mitchell'in öncülük ettiği geniş bir alana yayılan iktisadi düşünce öğretisidir. İlk ortaya çıkışı, iç savaş ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemi içeren Amerikan ekonomisinde yaşanan gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Dönemin ekonomisti Veblen, kurumsal değişime neden olan yeni teknoloji rolüne dikkat çekmiş ve Amerikan kurumlarının parasal karakteri üzerine incelemeler yapmıştır. Ekonominin karar alma aşamalarında geçmiş tecrübelerinden faydalanma ve mevcut koşulların yanında rastlantıların da önemli olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca ekonominin statik değil dinamik bir süreç

¹⁹ Malcolm Rutherford, "Institutional economics: then and now", **Journal of Economic Perspectives**, Vol.XV, No: 3, 2001, pp.173-194.

²⁰ Geoffrey Hodgson, "Institutional economics: surveying the old and the new", **Metroeconomica**, Vol. XLIV, No:1, Wiley Online Library ,1993, pp.1-28.

²¹ Sema Yılmaz Genç, Ramazan Ekiz, "Kurumsal İktisadi Düşüncenin Terminolojik ve Metodolojik Bir İncelemesi", **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**, 1. bs., Ed. Selçuk Koç, Sema Y. Genç, Kerem Çolak, 2018, s. 165-166.

içerisinde araştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Toplumu şekillendiren kurumların önemine odaklanan eski kurumsal iktisadın bir diğer temsilcisi Commons kurumu, bireysel davranışı özgür kılan, kontrol eden ve genişleten kolektif hareket olarak tanımlamakla birlikte kültürel, sosyolojik, psikolojik ve hukuki unsurların analiz dışında bırakılmamasını dile getirmiştir. Ayrıca devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Mitchell ise konjonktür teorisine önemli katkılarda bulunmuş ve her konjonktürel dalgalanmanın kendine özgü koşulları olduğunu öne sürerek, genel bir teori oluşturmanın imkânsız ve faydasızlığına işaret etmiştir.²²

Neo-Klasik ve Marksist iktisat doktrinlerine alternatif görüşler sunan Eski Kurumsal iktisat kavramı, geniş bir düşünce yelpazesini bünyesinde bulundurmaktadır. Dönemin kurumsal iktisatçıları iktisadın temel konusunu, fiyatlardan çok grup davranışlarının oluşturduğunu savunmuşlardır. Çünkü iktisadi faaliyetlerin terminolojisini grup davranışları belirlemektedir. Ayrıca insan davranışları sürekli değişiklik gösterdiğinden, iktisadi genellemeler zaman ve yere göre farklılıklar içermektedir. Kurumsal iktisatçılar, evrimsel bir gelişme sürecine değinmiş ve evrimsel gelişme sonucunda elde edilen bilgi ve tecrübenin önemini vurgulamışlardır. Ekonomide statik bir denge yerine değişim ve sürece odaklanılmıştır. Toplum ve toplumun kurumları sürekli bir değişim gösterdiğinden evrensel yasalara ulaşma isteği yerine Darwin’ci bir evrim yaklaşımı benimsenmiştir. İktisadi evrimsel yaklaşımının bir diğer unsurunu kurumlar ve ekonomik aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimler oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonomik davranışlar, kurumsal çevrenin yapısından etkilenmektedir. Kurumsal iktisatçılar ekonomik faaliyetlerin kurumlar tarafından yönlendirildiğine ve ekonomik yaşamda kurumların önemine atıfta bulunmuşlardır. Kurumun sadece belli bir amaç güden bir kuruluştan, örneğin okul, hapishane, sendika veya merkez bankasından ibaret olmağını savunmuşlardır. Bir kültürün belli bir parçası olarak özümsemiş bir davranış biçimi olan kurum kavramı, belirtildiği gibi sadece kuruluşları değil, aynı zamanda gelenekleri, sosyal alışkanlıkları, yasaları, düşünce biçimlerini ve yaşam biçimlerini de içermektedir. Örneğin, bırakınız yapsınlar anlayışı, işçi-işveren ilişkileri, köleliği meşru sayan bir görüş veya sosyal güvenlik sistemi bir kurumdur. Başka bir perspektife göre, kurum kavramı yasal organizasyon biçimlerini değil, daha çok

²² Esra Güler, “Geçiş ekonomileri ve yeni kurumsal iktisat’ın yeniden yükselişi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt.XIII, No:1, 2012, s. 52-68.

geçmişten kaynaklanan ve insanları geleceğe taşıyan istikrarlı davranış, tarz, norm ve düşünce alışkanlıklarını ifade etmektedir. Kurumsal iktisatçılar yapmış oldukları çalışmalarda, sistemli teoriler kurmak yerine gelenekleri, kurumları ve davranışları analiz etmişlerdir. Tümevarım metodunu kullanarak istatistiksel verilerin toplanmasını ve teorilerin bu verilere dayandırılmasını ön plana çıkarmışlardır. Kurumsal iktisatçılar, toplumsal bütün içinde esas olan kişi ve gruplar arasındaki çıkar çatışmasını düzenleyecek kurumun devlet olduğu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca temel ekonomik problemlerin nedenini gelir dağılımı, kaynakların etkin tahsisi ve fiyatlar genel seviyesinin tespit edilmesiyle açıklayan görüşleri benimsemek yerine örgütlenme ve ekonomik sistemin kontrolü üzerine durmuşlardır.²³

1.2.2.2. Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımı

Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) kavramı, kurumları ve kurumların örgütsel düzenlemelerle etkileşimini analiz eden farklı bilim dallarını bir araya getirerek hükümet, piyasalar, firmalar, aile gibi toplumsal, kültürel ve iktisadi kurumları açıklamaya çalışan iktisadi bir yaklaşımdır. İktisat literatürüne hem teorik hem de ampirik olarak çok farklı perspektiflerden katkı sağlamaktadır. Bu görüşe farklı bakış açıları sunan Douglass North kurumsal yapıya bağlı olarak değişen ve ekonomik performansı etkileyen unsurların nasıl geliştirilebileceği üzerine incelemeler yapmıştır. Piyasanın işlevini biçimlendiren daha geniş bir kurumsal çerçeve üzerinde araştırma yapabilmek için kurumsal değişimin bilişsel yönleri de dahil edilmiştir.²⁴

Oliver Williamson, 1975 yılında yayınladığı “Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications” adlı yapıtında yeni kurumsal iktisat kavramına ün kazanmıştır.²⁵

Çok sayıda iktisadi düşünce okulunun bileşkesi olarak değerlendirilen YKİ, Virginia, Freiburg, Avusturya gibi iktisat okulları düşünürlerinin kurallar ve kurumlar üzerine görüşlerinden oluşmaktadır. Neo-klasik iktisatçıların ekonomik araştırmalarda veri olarak kabul ettikleri tam bilgi, işlem maliyetleri ve mülkiyet

²³ Coşkun Can Aktan, Tarık Vural, **Kurumsal İktisat: Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme**, Eski Kurumsal İktisat, ed. C. C. Aktan, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Kurumsal Araştırmalar Serisi No: 2, 2005, s. 7-18.

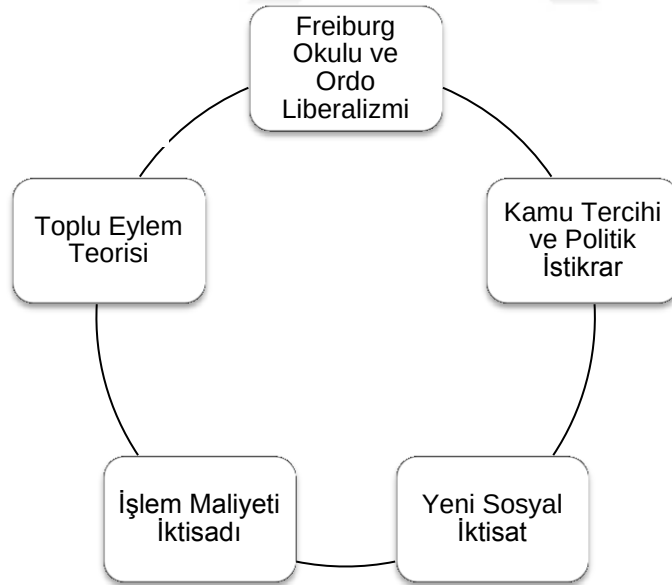
²⁴ Tuğba G. Yenidoğan, “Yeni Kurumsal İktisat Geleneğinde İşlem Maliyeti Teorisinin Rolü ve Son Gelişmeler”, **Business & Economics Research Journal**, Cilt. IV, No:2, 2013, s. 109-134.

²⁵ Oliver E. Williamson, **Markets and hierarchies: Analysis and Antitrust Implications**, Free Press, New York, 1975.

hakları varsayımları yeni kurumsal iktisat içerisinde detaylı olarak analiz edilmiş ve ekonomik çalışmalara dâhil edilmiştir. Yeni kurumsal iktisatçılara göre devletin ekonomik düzenlemeler içerisindeki rolü ve fonksiyonları sınırlandırılmalıdır. Bu konuda özellikle Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat disiplinleri devletin ciddi bir kritiğini yapmaktadır. Makro düzeyde kurumsal düzenlemeler ile mikro düzeyde kurumsal çevre kavramı üzerine odaklanan YKİ, Adam Smith'in görünmez eline karşılık John Kenneth Galbraith tarafından ortaya atılan dengeleyici güç kavramının geliştirilmesini ön plana çıkarmıştır. Bu varsayıma göre ekonomik yaşamda herhangi bir olumsuzluk olması durumunda dengeleyici güç olan süreç kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Sosyal kurumlar bireylerin durumlarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir ve yalnızca fiyat teorisi analizinin açıklanmasında kullanılan kısıtları ihtiva etmezler. Bu nedenle iktisat bilimi açısından sosyal kurumlar, kurumların kökenlerinin ve niteliklerinin açıklanmasını da kapsamaktadır.²⁶

Yeni Kurumsal İktisat kapsamına giren başlıca iktisat okulları Şekil 1.1' de gösterilmektedir.

Şekil 1.1: Yeni Kurumsal İktisat Kapsamına Giren İktisat Okulları

Kaynak: Aktan,Vural, 2008, s.182

²⁶ Aktan, Vural, **a.g.e.**, s. 21-25.

Yeni kurumsal iktisat içerisinde “kurumsal çevre” ve “kurumsal düzenlemeler” kavramları önem arz etmektedir. Kurumsal çevre, ekonomideki aktörlerin davranışını ve performansını etkileyen örgütsel biçimler ile işlemlerin gömülü olduğu oyunun kurallarıdır. Üretim, değişim ve dağıtım esas olarak oluşturulan bu kurumlar temel politik, sosyal ve yasal kurallar kümesi olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, kurumsal düzenleme yönetim kurumlarıyla ilgilidir. Daha geniş bir ifadeyle, işlemlerin yönetilme biçimlerine daha fazla atıfta bulunmakta ve pazar, yarı-pazar ve hiyerarşik sözleşme biçimlerini içermektedir. Buradaki odak nokta bireysel işlemdir ve organizasyonel formlarla ilgili sorular analiz edilmektedir. Kurumsal bir düzenleme, temel olarak, üyelerinin iş birliği yapma ve/veya rekabet etme biçimlerini düzenleyen ekonomik birimler arasındaki düzenlemedir.²⁷

Kurumlar ve organizasyonların etkileşiminin bir parçası olarak da addedilebilen yeni kurumsal iktisat yaklaşımı, kurumsal yapıya yeni bir perspektif sunmuş ve ilk kez iktisadi araştırmaların odağı haline gelmiştir. Bu bağlamda kurumların niçin var olduğu, nasıl geliştiği ve kurumsal değişimin iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin saptanması açısından oldukça önemlidir. Bir sözleşme ilişkileri kapsamında ele alınan organizasyonel yapı ise oyun teorisinden sosyolojiye kadar geniş bir yelpazede önemli metodolojiler sunmaktadır.²⁸

Yeni ve Eski Kurumsal İktisatçılar arasında köprü kuran North’un kurumlar ile ilişkilendirdiği bir diğer konu ise mülkiyet hakları ve işlem maliyetidir. Bireylerin tasarruf ve yatırım kararlarını etkileyerek ekonomik büyüme üzerinde etkili olan mülkiyet hakkı, bireylerin kendi emekleri ile elde ettikleri mallar üzerindeki haklar olarak tanımlanmaktadır. Mülkiyet hakkının elde edilmesi, el değiştirmesi veya transferi nedeniyle ortaya çıkan maliyetler ise işlem maliyetleridir. İşlem maliyetlerini belirleyen faktörlerin temelinde de çoğunlukla formel ve enformel kurallar yer almaktadır. Bu minvalde mülkiyet hakkının korunması ve düşük işlem maliyetleri sayesinde ekonomik performansın artırılabilirliğini iddia etmiştir.²⁹

²⁷ Mylène Kherallah , Johann F. Kirsten, “The New Institutional Economics: Applications For Agricultural Policy Research In Developing Countries”, **Agrekon**, Vol. XLI, No:2, 2002, pp. 110-133.

²⁸ Tamer Çetin, “Yeni Kurumsal İktisat”, **Sosyoloji Konferansları**, 2012, No:45, s. 43-73.

²⁹ Merve Yolal Eroğlu, “Kurumsal İktisatta Açılan Yeni Bir Pencere: Douglass C. North Perspektifinden Kurumların Değerlendirilmesi”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt. V, No:2, 2018, s. 163-178.

İktisadi düşüncenin fikir babası Ronald Coase, 1937 yılında yayınladığı “The Nature of the Firm” adlı makalesinde neoklasik paradigmanın sınırlılıklarını çizmekle birlikte firmanın mevcudiyet nedenini ve ekonomik faaliyetler üzerinde önemli etkili olan güçlerini tartışmaktadır.³⁰

İşlem maliyeti ekonomisinin temel düşüncelerini oluşturan ve piyasalardaki kurumların modern anlamda aranjmanını yapan Coase, ekonomik aktörlerin kararlarında piyasa-kullanımı maliyetlerinin önemi üzerinde durmuştur. İşlem maliyetlerinin büyüklüğünü islemin boyutuna ve gerçekleştiği ortamın atmosferine bağlı olduğuna değinmiştir. Kurumların oluşması ve etkisini artırmak için ikna edici olmaları veya güven vermeleri önkoşul olarak görülmüştür. İşlem maliyeti kuramında güvenin etkisi özellikle güvenli taahhütler kavramı ile de açıklanmaktadır. Ayrıca aktörlerin davranışları işlem maliyetlerini etkileyen bir diğer unsur olarak kabul edilir. Ortak değer ve normlara güven, sözleşmelerin güvene dayalı oluşturulması işlem maliyetlerini düşürücü etki yapmaktadır. Büyük ve anonim piyasalara yönelik ilerleme ise, işlem maliyetlerinin yükseltebilmektedir.³¹

Klimetrik çalışmalar kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelerken kurumlara merkezi bir rol vermesinin oldukça önemli olduğunu öne sürmüşlerdir. Ayrıca kurumsal farklılıkların açıklanmasında ülkelerin zaman içerisinde gösterdiği farklı ekonomik performanslara da dikkat çekilmiştir. Ekonomik performansı belirleyen ana faktörün kurumlar olması ile birlikte kurumların mülkiyet hakları ve işlem maliyetleri de önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra kurumların ve kurumsal değişimin odak noktasında fiyat teorisi oldukça etkilidir. Fiyat teorisi kavramı ile düşüncelerin, beklentilerin, alışkanlıkların ve değer kriterlerinin bir yansıması olduğu savunulmuştur. Dolayısıyla nispi fiyat değişimleri olması durumunda bireyin tercihleri ile kurumsal değişimi tetikleyen sürecin yaşandığına değinilmiştir. Kurumların ekonomik performans üzerinde pozitif etki bırakabilmesi için iyi bir kurumsal yapının tasarlanması, bireylerin mevcut kaynakları etkin bir biçimde kullanabilmesini sağlayan mülkiyet haklarının bulunması ve işlem maliyetini azaltan kurumların olması gerekmektedir. Özetle YKİ yaklaşımına farklı pencereler sunulmuş olup kural ile kurum olgusu, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları, kurumsal

³⁰ Jill E. Hobbs, “A transaction cost approach to supply chain management”, **Supply Chain Management: An International Journal**, Vol.I, No:2, 1996, s. 15-27.

³¹ Hülya Derya, “Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.XVI, No:63, 2017, s. 1092-1110.

değişim ile kurumların ekonomik performans üzerindeki etkileri üzerine durulmuş ve kurumların değerlendirilmesinde iktisat tarihi de ele alınmıştır. Bununla birlikte kurumların insan davranışları ile ekonomik performans sürecini tetiklemesinde önemli bir rol üstlendiği sonucu ortaya koyulmuştur.³²

1.2.2.3. Eski Kurumsal İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Eski ve yeni tüm kurumsal iktisadi düşünürler tarafından kurumların önemi benimsenmiş olmakla birlikte, kurumların analize yatkın olduğunun kabul edilmesi ağırlıklı olarak yeni kurumsal iktisatçılar tarafından sağlanmıştır. Eski Kurumsal İktisat, doğrudan Ortodoks iktisat edebiyatını eleştirmekle meşgul olup pozitif bir araştırma alanına yer vermediğinden başarısız olmasına neden olmuştur. Aksine YKİ, organizasyonların karşılaştırmalı bir kurumsal mantığını geliştirmiş ve Ortodoks iktisat akımının içinde kalarak teorik yaklaşımları ampirik olarak test edebildiğinden daha pozitif bir alan elde etmeyi başarmıştır. Yeni Kurumsal iktisatçılar iktisat kuramının, kaynak dağılımı, iktisadi etkinlik ve fayda derecesi gibi metodolojilerine yeni katkılar sunmaktan ziyade, daha çok iktisadi kurumların varlığı ve niçin ortaya çıktığı gibi konulara ağırlık vermişlerdir. Eski kurumsal iktisatçılar ise Ortodoks kuramının yeterliliği ile ilgilenmiş olup rekabetçi bir saha geliştirmek yerine, Neo-klasik iktisadın yöntemlerini eleştirmişlerdir.³³

Yeni Kurumsalcılar “metodolojik bireycilik” kavramına atıfta bulunmuş ve bu yöntem ile bireyden hareket ederek toplumu açıklanmaya çalışmışlardır. Bu nedenle toplumsal olayların açıklanmasında bireylerin faaliyetleri ve karşılıklı ilişkilerinin önemi üzerine odaklanmışlardır. Eski kurumsalcılar ise toplumu esas alarak tündengelimci bir yöntem izlemişlerdir.³⁴

Birbirinden farklı pek çok sınırlara sahip olan Eski ve Yeni Kurumsal İktisat kavramlarında, belirtilmesi gereken esas nokta; eski ekolün bütünlükçü yöntemi kullanması ve yerleşik iktisadi düşüncenin ana merkezine tamamen karşı görüşler önermesidir. Oysa yeni ekol yöntembilimsel bireyciliği savunmuş ve yerleşik iktisadi düşüncenin varsayımlarını revize ederek, yeni analiz araçları ile destekleyerek bu

³² Eroğlu, a.g.e., s.175-176

³³ Çetin, a.g.e., s. 48-50.

³⁴ Yılmaz Aydın, “Post Otistik İktisat: İktisat Eğitimi ve Neoklasik İktisat Eleştirisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:35, 2016, s. 35-47.

merkezde kalmayı başarmıştır. Ayrıca kurum kavramına vermiş oldukları önemden vazgeçmeyerek ekolün eksiklerini gidermekte önemli bir kilometre taşı olmuşlardır. Başka perspektiflerden değerlendirildiğinde YKİ, sınırlı rasyonellik, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve eksik sözleşmeler gibi pek çok yeni terminolojileri literatüre kazandırmıştır. Sınırlı rasyonelite, iktisadi karar birimlerinin tam bilgi sahibi olmadığı, risk haricinde belirsizlik durumlarında da karar vermeleri gerektiği anlamına gelmektedir. İşlem maliyetleri kavramı iktisadi aktörlerin bilgi eksikliğinden dolayı bile önemli bir maliyete katlandığını ifade etmektedir. Bu nedenle işlemlerin sıfır maliyetli olmadığı belirtilmiştir. Bu görüşün aksine Neo-Klasik İktisat yaklaşımı çalışmalarında işlem maliyetleri öngörülerine yer vermemekte ve işlem maliyetlerinin olmadığı varsayımını benimsemektedir. Ekonomik analizlerde oldukça mühim bir çizgiyi teşkil eden ve işlem maliyetleri ile çok yakın bir ilişki kuran diğer teori ise mülkiyet haklarıdır. Ekonomik aktörlerin kendi içlerinde işbirliği oluşturabileceği bir yapı olan mülkiyet hakları, bireylerin sosyal hayattaki sınırlarını belirlemektedir. Diğer taraftan sözleşme teorisi, piyasalara ilişkin yapıyı analiz etmemize imkân tanımaktadır. Eksik sözleşmelerin olması durumu mübadelenin tam etkin olmasını engelleyerek refah kaybına yol açabilmektedir. Bütün bu çıkarımlar ışığında söylenebilecek bir diğer husus kurumsal ekolün statik bir analiz çerçevesine oturtulmamış olmasıdır. Yani, kurumların tarihsel sürecinde geçmiş dönem veriler incelenerek ekonometrik modellerle teorilerin açıklanabilmesine olanak verilmiştir. Sonuç olarak, literatüre sunulan yeni açılımlar sayesinde iktisadi olayların daha anlaşılabilir ve açıklanabilir olması sağlanmıştır.³⁵

³⁵ Genç, Ekiz, **a.g.e.**, s.173.

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde öncelikle kurumsal kalite kavramı ele alınacak ve kurumsal kaliteyi belirleyen bazı değişkenler üzerinde durulacaktır. Sonrasında kurumsal kalitenin ölçülmesinde kullanılan yöntemlere değinilecektir. Ayrıca ekonomik büyüme kuramı, ekonomik büyümenin tarihsel gelişimi ve ekonomik büyüme teorileri hakkında bilgi verilecektir.

2.1. KURUMSAL KALİTE KAVRAMI

Son yirmi yılda, sayısız çalışmalar, kurumların gelişmedeki rolünü araştırmaktadır. Bunu mümkün kılmak için önemli kuruluşlar, risk derecelendirme kuruluşları, akademik kurumlar ve sivil toplum örgütleri tarafından kurumsal kalite göstergeleri hazırlanmıştır. Mevcut repertuarın kapsamı göz önüne alındığında, özelliklerinin ve kalite düzeylerinin göstergeler arasında büyük ölçüde farklılıklar olduğu aşıkardır. Bununla birlikte, çoğu göstergeyi daha önce tanımlanmış kurumsal kalite kriterlerine bağlayan teorik bir çerçeve de bulunmamaktadır. Bir kurumun kalitesini ne tanımlıyor? Bu soruya cevap vermek için, bir kurumun yerine getirdiği işlevlerin düşünülmesi uygun olacaktır. Kurumlar işlem maliyetlerini düşürmek, sosyal etkileşime kesinlik ve öngörülebilirlik vermek, ekonomik ajanların koordinasyonunu kolaylaştırmak gibi ekonomik temel işlevleri bulunmaktadır. Bu bilgiler bağlamında, kurumsal kalite kavramını dört temel kriter ile incelemek mümkündür.

- **Statik verimlilik:** Kurumun özendirici olma kapasitesi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, sosyal maliyetleri azaltan davranışları teşvik etme kapasitesidir.
- **Güvenilirlik (veya meşruiyet):** kurumlar arası geçici güvenilir sözleşmeleri belirleme kapasitesidir. Yani kurumun, ajanların davranışlarını gerçekten belirleyen normatif bir çerçeve oluşturma yeteneğidir.
- **Güvenlik (veya öngörülebilirlik):** bir kurum, insan etkileşimiyle ilişkili belirsizliği azaltırsa işlevini yerine getirir. Aslında, kurumsal işlevlerden biri, işlem maliyetlerini azaltarak sosyal ilişkilere daha yüksek bir güvenlik ve istikrar kazandırmaktır.

- **Uyarlanabilirlik (veya dinamik verimlilik):** Sosyal değişimleri önceden tahmin edebilmek veya en azından ajanların bu değişikliklere uyumunu kolaylaştıran teşvikler üretmek için kurumsal yetenektir.

Bu kriterler kurumsal kaliteyi belirleyen değişkenlere, analitik araştırmalara ve ampirik çalışmalara ilham verebilmektedir.³⁶

Kurumsal yapı hem işlem maliyetleri hem de dönüşüm maliyetleri (üretim sürecinde) için harcanan tutarın ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmaktadır. Örneğin mülkiyet hakları veya hukukun üstünlüğü güvenilir olmadığında, işlem maliyetleri çok daha yüksek olabilmektedir. Bu gibi durumlarda özel şirketler genellikle küçük bir ölçekte çalışırlar, belki de kayıt dışı durumlara yönelebilirler ve operasyonları kolaylaştırmak için rüşvet ve yolsuzluklara başvurabilirler. Diğer taraftan dönüşüm maliyetleri de uygulanamayan sözleşmeler nedeniyle önemli ölçüde yükseltilebilir. Çünkü bu durum ucuz teknolojiyi kullanan, kısa vadede daha az verimli ve rekabetçi bir şekilde çalışmak anlamına gelir.³⁷

Kurum kalitesi özünde adli niteliğe sahip geniş bir konsepttir. Kurum kalitesinde öncü çalışmalar yapmış olan North, kurumları insanlar arasındaki etkileşimi şekillendiren insanca yaratılmış kısıtlar olarak tanımlamaktadır. North'a göre kurumsal kalite, bir ülkenin yöneticilerinin haklarını hukuka uygun hale getirmek için yürütme yetkisine getirilen sınırlamaları geliştirmektir. Easterly'e göre, kurum bireylerin haklarını ve fırsatlarını vurgulamaktadır. Aynı zamanda özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, yüksek kaliteli kurumların ayrılmaz bir parçası olarak etkili kamu hizmetlerini de içermektedir.³⁸

Kurumsal kalitenin çerçevesinin oluşturulmasında iki unsur önem teşkil etmektedir. Bunlardan ilki kurumların etkin bir şekilde işleyebilmesidir. İkincisi ise kuralların seçiminde tercihlerin seçimi ve uygulanabilir olmasıdır.³⁹

³⁶ Alonso, Garcimartin, **a.g.e.**, pp. 209.

³⁷ Janine Aron, "Growth and institutions: a review of the evidence", **The World Bank Research Observer**, Vol. XV, No:1, 2000, p. 104.

³⁸ Qun Bao, Yanling Wang, Hongjun Xie, "From Honeymoon To Divorce: Institution Quality and Foreign Investors Ownership Consolidation In China", **Economic Inquiry**, Vol. LVII, No:1, 2019, pp. 372-390.

³⁹ Mehmet Avcı, Gizem Mukiyen Avcı, "OECD Ülkelerinde Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi", **Sosyoekonomi**, Cilt.XXV, No:31, 2017, s. 77.

Bir toplumda kuralların uygulanamaması, yolsuzluğun artması ve mülkiyet haklarının korunamaması kurumsal kaliteyi olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca hükümetlerin elinde bulundurduğu sınırsız karar alma gücü de kurumsal kalitenin düşmesine neden olabilmektedir. Bunların sonucunda ise kaynakların etkili bölüşümünde adaletsizlik ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan kurumsal kalitenin daha yüksek olduğu ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha düşük olduğu belirtilmektedir.⁴⁰

Kurumlar ekonomik, sosyal ve politik etkileşimleri kolaylaştıran (hem resmi hem de resmi olmayan) genel kuralları sağladıklarından belirli faaliyetlerde bulunmakla ilgili teşvikleri yaratır ya da değiştirir. Gelişim perspektifinden bakıldığında, bir ülkenin iş ortamının yeni girişimleri teşvik etme yeteneği önemlidir. Girişimcilik, işe giriş düzenlemeleri (yurt içinde sahip olunan sınırlı sorumlulukları etkileyen resmi düzenlemeler) ve bir ülkenin kurumlarının kalitesinden etkilenmektedir. Baumol(1990), Nyström (2008) ve Bottle ve Caine (2009) tarafından gözlemlendiği gibi girişimcilik faaliyetlerinin türü, kurumsal yapı tarafından oluşturulan getiriler ile açıklanabilir. Üstün kaliteli kurumlar üretken girişimciliği ödüllendirebilmektedir. Böylece kaynaklar daha üretken faaliyetlere yönlendirilmektedir.⁴¹

Ulusal kalkınmanın temel amacı olan ekonomik büyümenin çeşitli kaynakları bulunmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyüme, doğası gereği de geniş ve yoğun olabilmektedir. İstikrarlı ve belirgin bir ekonomik büyüme sağlamak için ulusal otoriteler, kalkınma programlarını düşünmelidir. Ancak kurumsal yapı, ekonomik büyümenin korunmasında ana unsurlardan biri olmalıdır. Mülkiyet haklarının korunması, yasal yükümlülüklerin uygulanması, sözleşmeden doğan yükümlülüklerin uygulanması, güçlü adli sistemler ekonomik büyümenin sürdürülmesi için büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan ekonomi ajanları kendilerini güvende hissetmiyorlarsa, medeni veya sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerin yasal kurumlar tarafından korunacağına veya uygulanacağına dair bir beklenti içerisinde olmadığı takdirde, rüşvet ve yolsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ekonomik büyümeyi azaltmakta ve ulusal ekonominin potansiyelini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, bir ülkede kurumların kalitesi, ekonomik büyümeyi sağlamak için ulusal otoritelerin öncelikli hedefi olmalıdır. Örneğin Rusya’da, yasal kurumların kalitesi,

⁴⁰ Chong, Calderon, **a.g.e.**, p. 761.

⁴¹ Dustin Chambers, Jonathan Munemo, “The impact of regulaitons and institutional quality on entrepreneurship”, **Mercatus Working Paper**, 2017, pp. 3-5.

ulusal ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyen yolsuzluk, rüşvet programları ile zayıflamış gibi görünmektedir.⁴²

Ekonomik yapı koşulları ve bu yapıda yer alan kuralların etkinliği ülkelerin ekonomik performanslarında görülen farklılıkların analizinde oldukça önemlidir. Bu bağlamda ekonomik faaliyetleri belirli ölçülere uygun hale getiren ve kurum olarak atfedilebilen kuralların etkinliği kurumsal kalite olarak ifade edilebilmektedir. Kurumsal kalitede ortaya çıkan bir iyileşme ekonomik büyümenin sağlayıcısı olabilmektedir. Aynı zamanda ekonomik büyümede kurumsal kaliteyi artırabilmektedir. Kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler gelir guruplarına göre farklılıklar gösterebilmektedir.⁴³

1990'lı yıllarla birlikte ekonomik gelişmişlik üzerine yapılan araştırmaların çoğunda kurumsal faktörlerin önemine daha fazla vurgu yapılmıştır. Hatta ülkeler arası büyüme oranlarında farklılık yaratan en temel olgunun kurumsal kalitedeki farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik kurumlar, ekonomik aktörlerin teşvikleri ile kısıtlamalarını belirler ve ekonomik sonuçları şekillendirir. Farklı gruplar ve bireyler tipik olarak farklı ekonomik kurumlardan faydalandıkları için genellikle daha fazla politik güce sahip olan gruplar lehine çözülen sosyal seçimler üzerinde bir çatışma vardır. Siyasi iktidarın toplumdaki dağılımı sırasıyla siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı tarafından belirlenir. Siyasi kurumlar, siyasal gücünü tahsis ederken, daha büyük ekonomik gruba sahip olanların daha büyük siyasi güç sahibi olmaları mümkün olabilir. Bu nedenle uygun teorik çerçeveyi politik kurumlar ve kaynakların devlet değişkenleri olarak dağıttığı dinamik bir yapı olarak görülebilmektedir.⁴⁴

Ekonomik gelişme ile ilgili literatürler hem büyüme oranlarındaki hem de kişi başına düşen gelirdeki ülkeler arası farklılıkların kilit bir açıklaması olarak yerel kurumların kalitesi olduğuna odaklanmıştır. Ayrıca bazı düşünürler kurumlar ve doğrudan yabancı yatırım arasında bağlantı olduğunu savunmuşlardır. Bu tür bir

⁴² Alexander Bass, "Do Institutional Quality and Oil Prices Matter for Economic Growth in Russia: An Empirical Study", **International Journal of Energy Economics and Policy**, Vol.IX, No:1, 2018, p. 76.

⁴³ Cengiz Aytun, Cemil Serhat Akın, "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi", **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. XVIII, No:1, 2014, s.97.

⁴⁴ Daron Acemoğlu, Simon Johnson, James A. Robinson, "Institutions as a fundamental cause of long-run growth", **Handbook of economic growth**, Elsevier, Vol.I, 2005, pp. 386-387.

bağlantı, kurumların verimlilik artışını teşvik ettiği bir kanal olarak görülebilir. Verimlilik ve kar arayışında olan yabancı yatırımcının ülke tercihinde kurumsal kalitenin mevcudiyeti önem arz etmektedir. Çünkü yabancı yatırımcının proje karar aşamasında dikkate alacağı temel faktörlerden biri düşük kurumsal kalitenin yaratacağı belirsizlik ortamıdır.⁴⁵

Kurumsal kalite yasaları, bireysel hakları, yüksek kaliteli devlet düzenlemelerini ve hizmetlerini içeren geniş bir kavramdır. Kurumsal kalite ve ekonomik gelişmenin birbirlerini daha uzun vadede güçlendirdiği ve kurumsal kalitenin bu erdemli yapıya öncülük ettiği savunulmuştur. Ekonomik büyüme, bir ülkenin kısa vadeli yörüngesini neredeyse kökenine bakılmaksızın belirlemek için anahtardır, ancak kurumsal gelişme kısa vadeli kazanımların uzun vadede sürdürülebilir olup olmadığını belirler. Yüksek kaliteli kurumlar, piyasa ekonomisindeki bir sonraki ekonomik krizi engellemeyecek, ancak bir toplumun bu krizle başa çıkabilmesi, bu krizden kurtulabilmesi ve uzun vadeli ilerleme yolunda devam edebileceği ihtimalini arttırmaktadır. Ayrıca kurumsal kalite teknolojik değişimler ile yeniliklerin benimsenmesini ve ekonomik üretimi organize etmenin yeni yollarına elverişli bir ortam yaratarak ekonomik ilerlemeyi önemli ölçüde etkilemektedir.⁴⁶

Ekonomik büyümeyi etkileyen kurumsal kalitenin bazı önemli unsurlarının incelemesi gerekmektedir. Bunlar arasında en yaygın olarak kullanılan Knack ve Keefer'in BERI ve ICRG verilerini derleyerek oluşturduğu etkin yargı sistemi (hukukun üstünlüğü), yolsuzluk düzeyi, bürokratik kalite, sözleşmelerin güvencesi ve uygulanabilirliği (hükümet tarafından sözleşmelerin tanınması) ve hükümet tarafından varlıkların kamulaştırılması riskidir.⁴⁷

Bu çerçevede kurumsal kaliteyi belirleyen bazı değişkenlere aşağıda yer verilmiştir.

⁴⁵ Agnès Bénassy Quéré, Maylis Coupet, and Thierry Mayer, "Institutional determinants of foreign direct investment", **World economy**, Wiley Online Library, Vol.XXX, No:5, 2007, pp. 764-765.

⁴⁶ Fabian Briegel, Allard Bruinshoofd, **Institutional quality in Europe: diverging trends in challenging economic times**, RaboResearch-Economic Research, (Çevrimiçi), <https://economics.rabobank.com/publications/2015/may/institutional-quality-in-europe-diverging-trends-in-challenging-economic-times/> ,24 Eylül 2018.

⁴⁷ Stephen Knack, Philip Keefer, "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", **Economics and Politics**, Vol.III, No:3, 1995, p. 210.

2.1.1. Etkin Yargı Sistemi

Etkin bir yargı sisteminin oluşturulmasında hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı önemli unsurlardır. Hukukun üstünlüğü, halkın yanı sıra hükümetin kurallara uyma konusundaki temel tutumunu, kuralların formalizasyon sürecinin varlığını, yasaların gerçek uygulama mekanizmasını ve yasaların normatif değerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte hukukun üstünlüğü sadece resmi kuralların mevzuatını değil aynı zamanda icra mekanizmasının kurulmasını ve davranışların değişimini de içermektedir. Bu bağlamda hukuk devleti reformu, iyi hükümet arayışı içinde olan kapsamlı kurumsal reformun bir parçası olarak yerleştirilmelidir.⁴⁸

Yargı bağımsızlığı, hukuk devleti kavramının çok önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Kanun devlet liderleri dahil tüm kişilere eşit olarak uygulanmalıdır. Hukukun üstünlüğüne göre, devlet tarafından kullanılan hiçbir güç keyfi değildir, bütün güç sınırlıdır. Hukukun üstünlüğünü korumak için düzenli olarak kullanılan bazı kurumsal hükümler vardır. Bunlardan en önemlileri arasında yetkilerin ayrılması ve adli inceleme, geçmişe dönük mevzuatın yasaklanması, adil tazminatsız kamulaştırma yasağı, jüri tarafından yargılanma ve güvenin korunması örnek olarak verilebilir.⁴⁹

Etkin devlet kurumları ekonomik büyümeyi teşvik eder. Kurumlar ve ekonomik değişkenler aynı anda gelişir, çünkü kurumlar ekonomik değişkeni etkiler, ekonomik değişkenler de kurumları etkiler. Ekonomideki sözleşmeleri uygulamak için etkili bir yargı sisteminin gerekli olduğunu vurgulanmaktadır. Etkin bir yargı sisteminin yokluğunda, yatırım teşviklerini azaltabilecek patentler, karlar ve fiziksel sermaye üzerindeki güvensiz mülkiyet hakları olacaktır. Dürüst olmayan bürokrasiler, lisans alımlarını çok zor hale getirebilmektedir. Bu tür bürokrasilerde, üretimin verimliliğini artıran altyapı inşa etmek için kullanılan kamu kaynaklarının politikacılara ve bürokratlara özel tüketime yönlendirildiği de görülmektedir.⁵⁰

⁴⁸ Hiroshi Matsuo, "The rule of law and economic development: a cause or a result?", **The Role of Law in Development: Past, Present and Future**. **Cale Books**, 2005, Vol.II, p. 64.

⁴⁹ Lars P. Feld, Stefan Voigt "Economic Growth and the Rule of Law: Cross Country Evidence Using a New Set of Indicators", **Public Choice Society, San Diego, March**, Citeseer, 2002, Vol.XXII, p. 3.

⁵⁰ Amshika Amar (2012), "Models of corruption", University of Birmingham, (Çevrimiçi), https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/3281/2/Amar_12_MPhil.pdf, 08 Ekim 2018.

Sonuç olarak etkin bir yargı sistemi, sözleşmelerin ya da anlaşmaların uygulanması için zorlayıcı bir yaptırım gücüne sahiptir. Bu bağlamda sağlam bir kurumsal yapı için bazen zorlayıcı kuralların varlığını da gerekebilmektedir. Ekonomik değişim, her gün bireysel aktörlerin ve girişimcilerin yaptıkları seçimlerin bir sonucu olan ve devam ederek artan bir süreçtir. Bu kararların büyük çoğunluğu rutin olsa da bireyler ve kuruluşlar arasında mevcut sözleşmeleri değiştirmeyi içerebilmektedir. Bazen bu sözleşmeler, mevcut mülkiyet hakları yapısı ve politik kurallar çerçevesinde gerçekleştirilebilir; ancak bazen de yeni sözleşme formları kurallarda değişiklik yapılmasını gerektirebilmektedir.⁵¹

2.1.2. Yolsuzluk

Bir ülkenin sahip olduğu kurumsal yapının kalitesini belirleyen unsurlardan biri olan yolsuzluğun kesin bir tanımın yapılabilmesi zor olmakla birlikte, kamu makamının gücünün, oyunun kurallarına aykırı bir biçimde kişisel kazanç için kullanıldığı eylemleri kastettiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Dolandırıcılık, kara para aklama, uyuşturucu ticareti ve karaborsa operasyonları gibi bazı yasa dışı eylemler kendi içinde yolsuzluk teşkil etmez, çünkü kamusal güç kullanımını içermezler.⁵²

Çeşitli sayıda literatür çalışmaları yolsuzluğun, firma davranışlarını önemli ölçüde etkileyebileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca araştırmalar yolsuzluğun yerel inovasyon üzerindeki etkisi konusunda da şaşırtıcı bir farklılık olduğunu bildirmiştir. Örneğin, bilim adamları yolsuzluğun işlem maliyetlerini ve girişimcilerin riskini artırmabileceğini ve bunun da inovasyonu olumsuz yönde etkileyebileceğini iddia etmektedirler. Yüksek yolsuzluk karşısında, yolsuzluğun kontrol edilmesinin yenilikçi faaliyetler üzerinde daha büyük bir etki yaratabileceği savunulmaktadır. Spesifik olarak, yolsuzluk kontrolünün inovasyon yaratmada etkili olan ve aynı zamanda inovasyon yatırımlarında katma değeri yüksek ekonomik faaliyete yol açtığı

⁵¹ Douglass C. North, "Economic performance through time", **The American economic review**, Jstor, Vol. LXXXIV, No:3, 1994, p. 361.

⁵² Arvind K. Jain, "Corruption: A review", **Journal of economic surveys**, Wiley Online Library, Vol.XV, No:1, 2001, p. 73.

konusunda “kurumsallaşmış güven” in gelişimiyle bağlantılı olduğuna dair ikna edici argümanlar sunulmaktadır.⁵³

2.1.3. Bürokratik Kalite

Bürokrasi, genel olarak toplumun fayda fonksiyonuna doğrudan veya dolaylı olarak giren çeşitli mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimiyle olan tamamlayıcılığından bağımsız olarak, genellikle bazı faaliyetlerin planlanması ile yürütülmesi arasında bağlantı görevi gören hükümet yönetiminin bir parçasını oluşturmaktadır. Bir anlamda bürokrasinin kalitesi, bir ülkenin iş parametresini yapmanın kolaylığına yansımaktadır. İş yapma kolaylığının ve dolayısıyla bürokrasinin, yerli ya da uluslararası olmak üzere yatırımları etkilediğinin, ekonomik faaliyetlerin düzgün işleyişi için ekonomilerin geliştirilmesinde son derece önemli olduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, bürokrasinin her zaman iş yaparken yardımcı olduğunu söylemek doğru değildir. Bu argüman çizgisinin ardından, bürokrasinin yetersizliği, bazen başarılı planların oluşturulmasına ve kalkınma planlarının uygulanmasını da sağlayabildiği gözlemlenmiştir. Ancak genel olarak bürokratik kalitenin yetersiz olması ekonomide yolsuzluğun artmasına dolayısıyla ekonomik gelişmeler üzerinde olumsuz etki bırakmasına yol açmaktadır.⁵⁴

2.1.4. Sosyal ve Politik İstikrarsızlık

Sosyal ve politik istikrarsızlık, ekonometrik çalışmalar için kullanılabilecek bir şekilde tanımlanması ve ölçülmesi zor olan değişkenlerdir. Siyasi istikrarsızlık iki şekilde görülebilmektedir. Birincisi yönetici istikrarsızlığını içermektedir. İkincisi ise toplumsal huzursuzluk ve siyasi şiddet göstergelerine dayanmaktadır. İlk yaklaşım, siyasi istikrarsızlığı “hükümetin değişimlerini gözlemlene eğilimi” olarak tanımlamaktadır. Bu değişiklikler anayasa olabilir yani kanunda gerçekleşir ya da anayasaya uygun değil yani darbeler olabilir. Temel fikir, yürütme değişikliklerine olan yüksek eğilimin politika belirsizliği ve bazı durumlarda mülkiyet haklarına yönelik tehditlerle ilişkili olmasıdır. Siyasi istikrarsızlığın ölçülmesine yönelik ikinci yaklaşım ise doğrudan yürütme değişikliklerine odaklanmamaktadır. Sosyo-politik

⁵³ Xiao-Bo Zhou, et al., “The Impacts Of Government R&D Expenditure On Innovation In Chinese Provinces: What’S The Role Of Corruption”, **Buletin Ekonomi Moneter dan Perbankan**, Vol.XXI, No:3, 2019, p. 409-430.

⁵⁴ Sujata Ghosh, Biswajit Mandal, “Bureaucratic efficiency, economic reform and informal sector”, **Eurasian Economic Review**, Springer, 2018, p. 122.

istikrarsızlık, toplumsal huzursuzluk fenomenini yakalayan çeşitli değişkenleri özetleyen bir endeks oluşturularak ölçülmektedir.⁵⁵

Sosyo-politik istikrarsızlığın çeşitli etkileri bulunmaktadır. Siyasi ve yasal çevre ile ilgili belirsizlikler yaratabilmektedir. Ayrıca, üretkenliği doğrudan olumsuz etkileyerek piyasa faaliyetlerini ve iş ilişkilerini bozmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, özellikle siyasi kutuplaşma derecesinin göreceli olarak yüksek olduğu ülkelerde hükümet değişimlerindeki belirsizliğini artırmaktadır. Bir hükümet değişikliğinin olasılığı, bir sonraki hükümetin öncekilere benzer politikaları takip etmesi durumunda gelecekteki ekonomik politikaların beklentileri üzerinde çok fazla etkiye sahip olmayabilir, ancak son derece kutuplaşmış toplumlarda hükümet değişiklikleri, geçmişte üstlenilen ekonomik faaliyetleri ve gelecekteki ekonomik faaliyetler için planlanan politikada radikal değişikliklere yol açabilir. Bütün bu etkenler politik istikrarsızlığın üretim faktörlerinin ve özellikle de fiziksel sermayeye yapılan yatırımların mevcudiyetini azaltabileceğini göstermektedir. Buna karşılık bazı düşünürler, hükümet istikrarının ekonomik büyümeye teşvik sağlayamayacağını ve mevcut hükümetin yetkin ya da yozlaşmış olduğu düşünüldüğünde, bir hükümet değişikliğinin yüksek olasılığının ekonomik ajanlar tarafından olumlu olarak görülebileceğini savundu. Bu nedenle, bir hükümet değişikliğinin yükselme olasılığı, bazı zamanlar için belirli aralıklarla kararsızlığı azaltabilmektedir.⁵⁶

2.1.5. Sözleşmelerin Güvencesi ve Uygulanabilirliği

Ekonomik büyümenin yapısal belirleyicilerinden biri olan sözleşmelerin güvence altına alınması ve uygulanabilirliği oldukça önemlidir. North, ülkelerin gelişmemişliğini, etkin ve düşük maliyetli sözleşmelerin uygulanabilirliğini sağlayan bir kurumsal yapıya sahip olmamalarına dayandırmıştır.⁵⁷

2.1.6. Mülkiyet Hakları

Ekonomi ve finasta temel bir kavram olan mülkiyet haklarının güvenliği doğal bir durum değildir; aksine, politika seçimlerinin ve sosyal kurumların ortaya

⁵⁵ Alberto Alesina, Roberto Perotti, "Income distribution, political instability, and investment", **European economic review**, Elsevier, Vol.XL, No:6, 1996, pp. 1205-1206.

⁵⁶ Dimitrios Asteriou, Simon Price, "Political instability and economic growth: UK time series evidence", **Scottish Journal of Political Economy**, Wiley Online Library, Vol.XLVIII, No:4, 2001, pp. 385-386.

⁵⁷ Douglas C. North, **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, Çev. Gül Çağalı Güven, Cambridge University Press, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s:17

çıkmasının bir sonucudur. Konunun önemi göz önüne alındığında, son dönemdeki literatür, ülkeler arasındaki farklılıkların ülke düzeyinde büyümeye neden olan mülkiyet haklarını nasıl şekillendirdiğini araştırmıştır. Ayrıca mülkiyet haklarının korumasını sağlayan yasal kurumların, firma değerini ve büyümeyi arttırdığını da göstermektedir. Mevcut teoriler, mülkiyet haklarını korumalarının hem firma düzeyinde yatırım ve finansman kararları hem de alacaklıların dış finansmanı sağlama konusundaki istekliliğini etkilemektedir.⁵⁸

Mülkiyet hakları, bir toplumdaki bireysel kontrol düzeyini belirtir. Girişimcilerin kaynaklarını, yeteneklerini kontrol etmeyi ve bunlardan elde edilen kazançlar ile üretken girişimcilik yapmalarını sağlar. Devlet veya toplumsal mülkiyet kontrolü olan toplumlarda, temel olarak verimsiz girişimcilik biçimleri bireysel girişimcilere açıktır. Mülkiyet üzerindeki bireysel kontrol, oyuncuların daha karmaşık ve belirlenmiş ürünler ya da hizmetler geliştirmelerine olanak sağlar. İyi uygulanan özel mülkiyet hakları girişimcilik faaliyet türünü, seviyesini ve kapsamını etkiler. Yüksek mülkiyet kontrolü seviyeleri girişimcileri, kaynakları ve yetenekleri göz önüne alındığında getiri maksimize eden faaliyetlerde bulunmaya teşvik eder. Alternatif olarak, bireysel mülkiyet kontrolü giderek kısıtlandığı için, gayri resmi faaliyet daha uygulanabilir hale gelir ve buna bağlı olarak gayri resmi faaliyet girişimciler için daha büyük zorluklar ortaya çıkarabilir.⁵⁹

Mülkiyet hakları, bir bireyin tüketim ve gelir elde etmek için bir mal veya malı kullanma hakkını ve aynı zamanda hediye veya miras alma gibi bir şeyi devretme hakkını ifade eder. Gelir yaratma, mülkiyet haklarının kalıcı olarak başka bir tarafa devredilmesini içeren diğer kişilerle (örneğin, kira, rehin, ipotek), takas veya satışlarla sözleşme yapma hakkını içerir. Bu haklar her zaman sınırlandırılmıştır. Örneğin, bir arsanın sahibinin üzerinde yasadışı faaliyetlerde bulunma hakkı yoktur ve bu kısıtlamaların niteliği politik, yasal ve yaptırım sistemine bağlıdır. Mülkiyet hakları, kaynakların tahsisini etkileyerek bireylerin varlıkları içeren üretken faaliyette

⁵⁸ Daniel Berkowitz, Chen Lin, Yue Ma, "Do property rights matter? Evidence from a property law enactment", **Journal of Financial Economics**, Elsevier, Vol.116, No:3, 2015, p. 583.

⁵⁹ Blake D. Mathias, et al., "Competing against the unknown: the impact of enabling and constraining institutions on the informal economy", **Journal of Business Ethics**, Vol.127, No:2, 2015, p. 254.

bulunma teşviklerini şekillendirerek, değerini koruyan ya da arttıran yatırımları üstlenmesi ve diğer faaliyetlere kaynak tahsis etmelerini sağlar.⁶⁰

2.1.7. Yabancı Yatırımlar

Son yıllarda doğrudan yabancı yatırım, dünya çapında önemli bir dış finansman kaynağı haline gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yabancı firmaları cezbetmek için çeşitli politika teşvikleri uygulamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın bu önemi, genellikle iş yaratma, artan rekabetçilik, transfer teknolojisi ve en önemlisi ekonomik büyüme gibi birçok fayda ile ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁶¹

Doğrudan yabancı yatırım (DYY), uluslararası transferlerin en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde sermaye oluşumu için kritik öneme sahip olmakla birlikte etkisi üzerine yapılan araştırmalar yıllar içinde büyük ölçüde artmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere çoğu ülke, yabancı ülkelerde ek istikrarlı kaynaklardan uzun vadeli ekonomik büyüme bekledikleri için DYY'yi ekonomilerine çekmeyi hedeflemektedir. DYY'nin çekiciliğini desteklemek için gelişmiş teknoloji, beceri, Ar-Ge ve ev sahibi ülkelere know-how gibi bazı temel unsulardan yararlanılmaktadır. Bu maddi olmayan duran varlıklar, ülkelerin verimliliği ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeleri için faydalıdır. Ayrıca DYY, ev sahibi ülkelerin bölgedeki ürünleri dağıtmak için bir ihracat platformu olarak kullanıldığı zaman dış pazarlara erişmeye yardımcı olabilir. Bu nedenle, DYY'nin yüksek düzeyde istikrar, finansal kaynak artırma, olumlu verimlilik etkileri ve dış pazara erişim arasında değişen iyi özellikler sunduğu görülmektedir.⁶²

2.1.8. Kayıtdışılık

"Kayıt dışı ekonomi" 1970'lerde resmi kurumlar çerçevesi dışında gerçekleşen ekonomik faaliyetler için kullanılan bir terim olarak günümüze gelmiştir. İlk başta Üçüncü Dünya ülkelerinde serbest meslek ve geçici emeğin çoğalmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra gizli, yeraltı, kara ekonomi vb.

⁶⁰ Tim Besley, Maitreesh Ghatak, "Property rights and economic development", **Handbook of development economics**, Vol.V, No:2, 2010, p. 4526-4527.

⁶¹ Kâmil Makiela, Bazoumana Ouattara, "Foreign direct investment and economic growth: Exploring the transmission channels", **Economic Modelling**, Elsevier, Vol.72, 2018, p. 296.

⁶² Sasi Iamsiraroj, "The foreign direct investment–economic growth nexus", **International Review of Economics & Finance**, Vol.42, 2016, p. 116.

endüstrileşmeyi tanımlayan diğer sıfatlarla rekabet ettiği Britanya gibi toplumlara atıfta bulunarak kullanılmaya başlandı.⁶³

Kayıt dışı ekonomi, literatürde büyük dikkat çeken potansiyel ve ilginç bir çalışma alanıdır. Kayıt dışı ekonominin büyük bir boyutu, vergi gelirlerinde bir düşüş ile ilişkilidir ve daha fazla bütçe açığına neden olabilmektedir. Büyüme sürecini tetikleyerek kurumların istikrarına ve sorumluluğuna zarar verebilmektedir. Ayrıca yatırımları tahrif eder, gelir eşitsizliğini artırır ve büyümeyi engellemektedir. Bu önemli sonuçlar, diğer makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisinin araştırılması gerekliliğine neden olmaktadır. Özellikle finansal sektördeki gelişme, kayıt dışı faaliyetlerin boyutunun kontrol altına alınmasına veya azaltılmasına yardımcı olabilecek kredilere daha ucuz erişim sağlayacaktır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, bazı finansal faaliyetlerin yasal olacağı ve bazılarının yasadışı veya kayıt dışı olma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle finansal hizmet sektörü gelişiminin kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyüklüğünü etkileyeceğini belgelemiştir. Finansal piyasa, piyasaya giren etkin araçları güçlendirir, kredi maliyetlerini düşürür ve kayıt dışı faaliyetlerine devam etmenin fırsat maliyetini artırır. Bazı ekonomi ajanları finansal piyasa gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasında ters bir ilişki olduğunu iddia etmişlerdir.⁶⁴

2.2. KURUMSAL KALİTENİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Ampirik araştırmalarda teorik yapıların nasıl kavramsallaştırılacağı önemli bir husustur. Ayrıca kurumlar ekonomik sistemdeki gizli faktörlerdir ve birkaç alanda ayrıştırsak bile, kurumsal kalitenin yapısına uygun şekilde temsil edecek bir ölçüm yönetimi bulmak oldukça zordur. Bu bağlamda kurumsal kalite ölçümü için çeşitli endeksler oluşturulmuştur.⁶⁵

Genel olarak bakıldığında, kurumsal kalite göstergeleri beş ana eksiklik gösterebilmektedir. Birincisi, çoğu firma yöneticileri, uluslararası bürokratlar veya bilginlerin öznel görüşlerine dayanabilmektedir. İkincisi, göstergeler genellikle açıkça belirtilmeyen değer yargılarını içerebilmektedir. Örneğin, kurumsal kalite sıklıkla

⁶³ Keith Hart, "The informal economy", **Cambridge Anthropology**, 1985, p. 54.

⁶⁴ Hatice İmamoğlu, Salih Katircioğlu, Cem Payaslıoğlu, "Financial services spillover effects on informal economic activity: evidence from a panel of 20 European countries", **The Service Industries Journal**, Vol.38, No:11-12, 2018, pp. 671-672.

⁶⁵ Kuncic, **a.g.e.**, p. 5.

piyasa esnekliği ile bağlantılıdır dolayısıyla riskten kaçınma potansiyeli olan bir toplumsal değ er olarak ayrılabilir. Üçüncüsü, kurumsal kalite göstergeleri kurumlar ve politikalar arasında her zaman ayırım yapmaz. Dördüncüsü, bileşik göstergelerde toplama yöntemi her zaman iyi yürütülmemektedir. Son olarak, göstergeleri oluşturmak için kullanılan verilerin kalitesinin ülkeler arasında homojen olma olasılığı düşüktür. Bu nedenle mevcut göstergeler, ampirik araştırmalardan kaynaklanan sonuçların yorumlanmasında temkinli olma ihtiyacını doğurmaktadır.⁶⁶

Son zamanlarda ölçümlerdeki eksikliklerin giderilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Ayrıca kurumsal kalitenin ölçülmesinde WGI Endeksi (Worldwide Governance Index), Freedom House Endeksi ve EFW Endeksi (Economic Freedom of the World Index) gibi endekslerden yararlanılmaktadır. Kısaca bu endeksler aşağıdaki gibi özetlenmektedir.

2.2.1. WGI Endeksi (Worldwide Governance Index)

Küresel Yönetişim Göstergeleri projesi, yönetişimin altı bileşeni için 1996-2017 döneminde 200'den fazla ülke ile bölge için toplam ve bireysel yönetişim göstergelerini bildirmektedir. Bunlar;

- Hükümetin Etkinliği (Government Effectiveness)
- Hukukun Üstünlüğü (Rule of Law)
- İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik (Voice and Accountability)
- Siyasal İstikrar ve Şiddetin Olmaması (Political Stability and Absence of Violence)
- Düzenleyici Kalite (Regulatory Quality)
- Yolsuzluğun Kontrolü (Control of Corruption)

Bu toplam göstergeler, endüstriyel ve gelişmekte olan ülkelerde çok sayıda işletme, vatandaş ve uzman anketi tarafından sağlanan yönetişimin kalitesi hakkındaki görüşlerini özetleyen bir araştırma veri setidir. Bu veriler bir dizi anket enstitüsünden, düşünce kuruluşundan, sivil toplum kuruluşlarından, uluslararası kuruluşlardan ve özel sektör firmalarından toplanmaktadır. WGI, Doğal Kaynak Yönetişimi Enstitüsü, Brookings Kurumu, Dünya Bankası, İcra Direktörleri veya

⁶⁶ Alonso, Garcimartin, **a.g.e.**, p. 210.

temsil ettikleri ülkelerin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır. WGI, Dünya Bankası Grubu tarafından kaynakları tahsis etmek için kullanılmamaktadır.⁶⁷

Dünya Bankası tarafından yayınlanmış olan WGI Endeksi, 1999 yılında Daniel Kaufmann (Natural Resource Governance Institute-NRGI and Brookings Institution) ve Aart Kraay (World Bank Development Research Group) tarafından oluşturulmuştur. Pablo Zoido ve Massimo Mastruzzi, WGI'nin geliştirilmesine ve güncellenmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Altı bileşen ve bunların alt bileşenlerinden elde edilen veriler ilgili ülkelerin WGI endeksini belirlemeye elverişli olacak şekilde toplanmakta ve ortalamaları alınmaktadır. Bu süreç aşağıda açıklanan üç adımda yapılabilmektedir:

1. Adım: Bireysel kaynaklardan altı toplam göstergeye veri atanır.

Temel veri kaynaklarından gelen bireysel sorular, altı toplu göstergenin her birine atanır. Örneğin, düzenleyici ortamla ilgili sağlam bir anket sorusu düzenleyici kaliteye atanır veya ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik için basın özgürlüğü ölçüsü verilir. Tüm veri kaynaklarının tüm ülkeleri kapsamadığını ve bu nedenle toplam yönetim puanlarının farklı ülkeler için farklı temel verilere dayandığı gözardı edilmemelidir.

2. Adım: Bireysel kaynak verilerinin ön ölçeklendirilmesi 0 ile 1 arasındadır.

Bireysel veri kaynaklarından gelen sorular ilk olarak daha iyi sonuçlara karşılık gelen daha yüksek değerlerle 0 ile 1 arasında yeniden ölçeklenir.

3. Adım: Her kaynak için ayrı ayrı göstergelerin ağırlıklı bir ortalamasını oluşturmak için Gözlemlenmemiş Bileşenler Modeli (UCM) kullanılır.

⁶⁷ The World Bank Group (2019), "Worldwide Governance Indicators (WGI) Project", (Çevrimiçi), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>, 13 Nisan 2019.

Gözlemlenmemiş Bileşenler modeli olarak bilinen istatistiksel bir araç, 0-1 arasında yeniden ölçeklendirilmiş verileri kaynaklar arasında karşılaştırılabilir hale getirmek ve daha sonra her ülke için her bir kaynaktan gelen verilerin ağırlıklı ortalamasını oluşturmak için kullanılır. UCM, her kaynaktan gözlemlenen verilerin, gözlemlenmemiş yönetim seviyesinin doğrusal bir fonksiyonu ve bir hata terimi olduğunu varsayar. Bu doğrusal fonksiyon, farklı veri kaynakları için farklıdır. Elde edilen yönetim tahminleri, veri kaynakları arasındaki korelasyon modelini yansıtan ağırlıklar ile her kaynaktan gelen verilerin ağırlıklı ortalamasıdır.

UCM, birbirleriyle daha güçlü bir şekilde korelasyon gösterme eğiliminde olan veri kaynaklarına daha fazla ağırlık tahsis eder. Bu ağırlıklandırma, toplu göstergelerin istatistiksel kesinliğini artırırken, genel olarak toplam göstergelerdeki ülkelerin sıralamasını pek etkilemez. UCM tarafından oluşturulan bileşik yönetim ölçütleri, ortalama sıfır, birbirinin standart sapması olan ve daha iyi yönetişime karşılık gelen daha yüksek değerlerle yaklaşık -2.5 ile 2.5 arasında değişmektedir. Ayrıca, verileri 0 (en düşük derece) ile 100 (en yüksek derece) arasında değişen yüzdelik dilimlerle gösterilir. Yüksek puanlar iyi bir yönetim derecesine işaret ederken düşük puanlar ise göreceli olarak kötü bir yönetim sistemine işaret eder.⁶⁸

2.2.2. Freedom House Endeksi

1941'de New York'ta kurulan Freedom House, dünya çapında özgürlüğün ilerlemesini savunan ilk Amerikan organizasyondur. Kuruluşu, dönemin ABD başkanı Franklin D. Roosevelt'in desteği ile II. Dünya Savaşı'na Amerikan toplumunu teşvik etmek amacıyla oluşturulmuş iki grubun tek çatı altında birleşmesinin bir sonucudur. Farklı mesleki ve sosyal grupları içeren Freedom House, öncelikle dünyada yükselen Nazi akımına karşı mücadele misyonunu benimsemiştir. Daha sonra da 20. Yüzyılın totaliter rejimi olarak görülen "Komünizm" ile mücadeleyi üstlenmiştir. Ayrıca bünyesinde birçok özgürlükçü aydın barındıran Freedom House, ırkçılığa karşı mücadeleyi güçlü bir biçimde destekleyen kurumların başında gelmektedir. 1970' li yıllardan itibaren Freedom House dikkatini geliştirmekte olan

⁶⁸ The World Bank Group, "Worldwide Governance Indicators (WGI) Project: Methodology", (Çevrimiçi), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#docmethodology>, 13 Nisan 2019.

ülkelere çevirmiş ve kriz bölgelerindeki marksist rejimler, cuntalar ve diktatörlere karşı araştırma, analiz ve savunma içeren programlara yer vermeyi hedeflemiştir.⁶⁹

Dünyada Özgürlük, her ülke ve belirli bir bölge grubu için sayısal derecelendirme ve açıklayıcı metinlerden oluşan, siyasi haklar ve medeni özgürlükler üzerine yıllık bir küresel rapordur. 195 ülkede ve 14 bölgede meydana gelen gelişmeleri kapsamaktadır. Raporun metodolojisi, BM Genel Kurulu tarafından 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nden büyük ölçüde elde edilmiştir. Dünyada Özgürlük, bu standartların coğrafi konum, etnik, dini yapı veya ekonomik gelişme düzeyine bakılmaksızın tüm ülkeler ve bölgeler için geçerli olduğu fikrine dayanmaktadır. Dünyadaki özgürlük, liberal demokratik toplumlarda, tüm insanlar için özgürlüğün en iyi şekilde elde edildiği varsayımından hareket etmektedir. Dünyada özgürlük endeksini hesaplanırken puanlama, derecelendirme ve statü'den oluşan üç katmanlı bir sistem kullanılmaktadır.

Puanlamalar: Raporda ülke veya bölgelerin değerlendirme süreci politik haklar kategorisinde 10, sivil haklar kategorisinde 15 soru olmak üzere toplam 25 sorudan oluşmakta ve aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

Politik haklar kategorisindeki sorular;

- Seçim süreci (3 soru)
- Politik çoğulculuk ve katılım (4 soru)
- Devletin işleyişi (3 soru)

Sivil haklar kategorisinde sorular;

- İnanç ve ifade özgürlüğü (4 soru)
- Örgütsel ve organizasyonel haklar (3 soru)
- Hukukun üstünlüğü (4 soru)
- Bireysel otonomi ve bireysel haklar (4 soru)

Her bir soru 0 ile 4 arasında derecelendirilmektedir. 0 en düşük derecede hak ve özgürlüğü, 4 ise en yüksek derecede hak ve özgürlüğü temsil etmektedir.

Derecelendirmeler: Raporda bir ülke veya bölgeye, politik haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere iki derece verilmiştir. 1 ile 7 arasındaki her bir

⁶⁹ Freedom House 2018, "Our History", <https://freedomhouse.org/content/our-history>, 14 Nisan 2019.

derecelendirmede 1 en yüksek özgürlük derecesini, 7 en düşük özgürlük derecesini temsil etmektedir. (Bkz. Tablo 2.1 ve Tablo 2.2).

Tablo 2.1: Politik Hakların Derecelendirilmesi

Politik Haklar	
Toplam Puan	Derecesi
36-40	1
30-35	2
24-29	3
18-23	4
12-17	5
6-11	6
0-5	7

Kaynak: Freedom House, Freedom in the World 2019, (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019>, 14 Nisan 2019.

Tablo 2.2: Sivil Özgürlüklerin Derecelendirilmesi

Sivil Özgürlükler	
Toplam Puan	Derecesi
53-60	1
44-52	2
35-43	3
26-34	4
17-25	5
8-16	6
0-7	7

Kaynak: Freedom House, Freedom in the World 2019, (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019>, 14 Nisan 2019.

Statüler: Rapora göre ülkelerin “Özgür”, “Kısmen Özgür”, “Özgür Değil” kategorilerine göre sınıflandırılmaktadır.⁷⁰ (Bkz. Tablo 2.3).

⁷⁰ Freedom House, Freedom in the World 2019, “Methodology”, (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019>, 14 Nisan 2019.

Tablo 2.3: Politik Haklar ve Sivil Özgürlüklerin Statüleri

Özgürlük Derecesi	Özgürlük Statüsü
1.0 ile 2.5	Özgür
3.0 ile 5.0	Kısmen Özgür
5.5 ile 7.0	Özgür Değil

Kaynak: Freedom House, Freedom in the World 2019, (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019>, 14 Nisan 2019.

- 1.0 ile 2.5 arası derecelendirilen ülke veya bölgeler “Özgür”
- 3.0 ile 5.0 arası derecelendirilen ülke veya bölgeler “Kısmen Özgür”
- 5.5 ile 7.0 arası derecelendirilen ülkeler ise “Özgür Değil”

2.2.3. EFW Endeksi (Economic Freedom of the World Index)

Ampirik büyüme literatüründe kurumlara uzun süredir dikkat edilmemesinin bariz nedenlerinden biri kurumları ölçmedeki doğal zorluklardır. Freedom House’un politik ve sivil özgürlük endeksleri gibi kurumların bazı yönleriyle ilgili tedbirler bir süre için mevcut olmasına rağmen, kurumlar ve özellikle ekonomik kurumlar hakkında daha kapsamlı görüşlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla Fraser Institute adlı uluslararası sivil toplum kuruluşunun desteği ile James Gwartney, Robert Lawson ve Walter Block (1996) tarafından “Economic Freedom of the World: 1975-1995” isimli rapor yayınlanmıştır. Kurumlarının ekonomik özgürlükleri ne derecede etkilendiğini ölçmek amacıyla oluşturulan EFW Endeksi hem kapsadığı ülke sayısı ve uzun zaman aralığı hem de özgürlük kavramının belirleyicileri açısından önemli göstergelerden biri olmuştur.⁷¹

Ekonomik özgürlük kavramının temel yapı taşlarını kişisel seçim özgürlüğü, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü mübadele, piyasalara giriş ve rekabet etme özgürlüğü ve kişi ve özel mülkiyet güvencesi oluşturmaktadır.⁷²

EFW Endeksi beş ana kategoride ekonomik özgürlük derecesini ölçmektedir.

⁷¹ John W. Dawson, “The empirical institutions-growth literature: Is something amiss at the top”, **Econ Journal Watch**, Vol.IV, No:2, 2007, p. 2.

⁷² The Fraser Institute 2019, “Economic Freedom of the World:2018 Annual Report ”, (Çevrimiçi), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/economic-freedom-basics>, 14 Nisan 2019.

Tablo 2.4: EFW Endeksinin Sınıflandırılması

1. Devletin Büyüklüğü

- Devletin Harcamaları
 - Transfer Harcamaları ve Sübvansiyonlar
 - Kamu Girişimleri ve Yatırımları
 - En Yüksek Marjinal Vergi Oranı
 - En Yüksek Marjinal Gelir Vergisi Oranı
 - En Yüksek Marjinal Gelir ve Ücret Vergisi Oranı
-

2. Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Haklarının Güvenliği

- Yargı Bağımsızlığı
 - Tarafsız Mahkemeler
 - Mülkiyet Haklarının Korunması
 - Hukuk ve Politika Yönetimine Askeri Müdahale
 - Hukuk Sisteminin Bütünlüğü
 - Sözleşmelerin Yasal Olarak Uygulanması
 - Gayrimenkul Satışının Düzenleyici Maliyetleri
 - Polisin Güvenilirliği
 - Suçun İşletme Maliyetleri
-

3. İtibarlı Paraya Erişim

- Parasal Genişleme
 - Enflasyonun Standart Sapması
 - Son Yıllarda Gerçekleşen Enflasyon
 - Yabancı Para Cinsinden Banka Hesaplarına Sahip Olma Özgürlüğü
-

4. Uluslararası Ticaret Yapma Özgürlüğü

- Tarifeler
 - Ticaret Vergilerinden Elde Edilen Gelir (ticaret sektörünün% 'si)
 - Ortalama Tarife Oranı
 - Tarife Oranlarının Standart Sapması
- Düzenleyici Ticaret Kısıtlamaları

- Tarife Dışı Ticaret Kısıtlamaları
 - İthalat ve İhracatta Maliyetlerin Uygunluğu
 - Karaborsa Döviz Kurları
 - Sermaye ve İnsanların Hareket/Seyahatlerinin Kontrolü
 - Yabancı Mülkiyet / Yatırım Kısıtlamaları
 - Sermaye Kontrolleri
 - Yabancıların Seyahat Özgürlüğü
-

5. Regülasyon

- Kredi Piyasası Düzenlemeleri
 - Bankaların Mülkiyeti
 - Özel Sektör Krediabilitesi
 - Faiz Oranları Kontrolleri / Negatif Reel Faiz Oranları
 - İşgücü Piyasası Düzenlemeleri
 - Ücret Düzenlemeleri ve Asgari Ücret
 - İşe Alma ve İşten Çıkarma Yönetmelikleri
 - Merkezi Toplu Sözleşme Pazarlıkları
 - Çalışma Saatlerinde Düzenlemeler
 - İşçinin İşten Çıkarılmasının Zorunlu Maliyeti
 - Zorunlu Hizmet/Askerlik
 - İş Piyasası Düzenlemeleri
 - İdari Gereklilikler
 - Bürokrasi Maliyetleri
 - İş Kurma Süreci
 - Ekstra Ödemeler / Rüşvet / Kayırmacılık
 - Lisans Kısıtlamaları
 - Vergi Uygunluğu Maliyeti
-

Kaynak: The Fraser Institute, Economic Freedom of the World, (Çevrimiçi), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach>, 14 Nisan 2019.

Tabloda belirtildiği üzere bu beş ana kısım altında 24 alt bileşen bulunmaktadır ve bu alt bileşenlerin birçoğu da kendi içinde birkaç alt bileşenlere daha ayrılarak toplamda 42 ayrı değişkenden oluşmaktadır. “**Devletin Büyüklüğü**”

kısımında devletin harcamaları bireyler, hane halkı ve firmalara göre göreceli olarak artarsa, devletin karar alıcı gücü bireysel tercih ve ekonomik özgürlüklerin önüne geçtiği ve genel olarak ekonomik özgürlükleri azalttığı biçiminde yorumlanmaktadır. **“Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Haklarının Güvenliği”** kısmında kişi ve mülkiyet haklarının korunması gibi alt bileşenler ekonomik özgürlüğün kilit bileşenleri olarak görülmektedir. Bu alanda önemli eksiklikleri olan ülkelerin, diğer dört alandaki bileşenlerden bağımsız olarak gelişmeleri pek mümkün olmamaktadır. **“İtibarlı Paraya Erişim”** kısmında para mübadeleyi teşvik edici bir unsurdur. Bireylerin/İşletmelerin itibarlı paraya erişiminin artması ekonomik özgürlüğü olumlu yönde etkilemektedir. Diğer yandan itibarlı paraya erişim imkânı olmadığında ülkelerin ticari ilişkilerden elde edeceği kazanımlar ise olumsuz yönde etkilenmektedir. Ayrıca büyük ölçüde bir parasal genişleme enflasyonu ve volatilitenin artmasını da tetiklemektedir. Yüksek ve değişken enflasyon oranları göreceli fiyatları bozar, uzun vadeli sözleşmelerin temel şartlarını değiştirir ve bireylerin/işletmelerin gelecek için duyarlı bir şekilde planlamalarını imkânsız kılmaktadır. **“Uluslararası Ticaret Yapma Özgürlüğü”** kısmından yola çıkarak günümüz dünyasında yüksek teknoloji, düşük maliyetli iletişim ve taşımacılık, ulusal sınırlar boyunca serbest mübadele ekonomik özgürlüğe büyük ölçüde katkı sunmaktadır. Diğer taraftan kısıtlayıcı tarifeler, kota, döviz kuru ve sermaye kontrolleri gibi uygulamalara başvuran ülkeler de düşük puanlarla derecelendirilmektedir. **“Regülasyon”** kısmından ise piyasaya giriş ve gönüllü mübadelenin kısıtlanması ekonomik özgürlüğü azaltmaktadır. Kredi, işgücü ve iş piyasalarına yönelik regülasyonlar üç ayrı alt bileşen altında kategorilendirilmiş ve bunlara bağlı on beş alt bileşende ülkeler incelenmiştir.⁷³

2.3. EKONOMİK BÜYÜME KURAMI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ön plana çıkan ekonomik büyüme, neredeyse bütün toplumlar ve iktisadi yaklaşımlar için önem teşkil eden bir kuramdır. Günümüzde de hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için ulaşılmaya çalışılan hedefler arasındadır. Bireylerin refah seviyelerinin artması ve daha fazla kişi başına gelir elde etmeleri için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin karşılanması gerekmektedir. Buna doğrultuda mal ve hizmet üretimi için gerekli kaynaklara sahip

⁷³ The Fraser Institute 2019, “Data from Economic Freedom of the World:2018 Annual Report”, (Çevrimiçi), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach> , 15 Nisan 2019.

olmak, kaynakları geliştirmek, üretim kapasitesini arttırmak ve gerekli politika bileşenlerini saptamak büyük ölçüde önem arz etmektedir. Bu gelişmeler ışığında ekonomik büyüme iktisat teorisyenleri için araştırma konusu haline gelmiştir.⁷⁴

Ekonomik büyüme, kişi başına düşen reel gayri safi yurt içi hasılanın (GSYH) zaman içindeki değişimini ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin ölçülmesinde kullanılan kişi başına reel GSYH, bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin baz bir yılın fiyatlarıyla piyasa değerinin toplam nüfusa oranı olarak belirlenmektedir. Bu tanımın kullanımıyla birlikte, ekonomik büyüme kavramı hem enflasyon hem de nüfus artış hızının etkisinden arındırılmış olması gerekmektedir.⁷⁵

Kişi başi reel (yani fiyat değişmelerinden arındırılmış) hâsıladaki artışlar olarak görülen ekonomik büyüme, daha çok uzun döneme ilişkin üretim ölçeğinin genişlemesini olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda üretim faktörleri miktarındaki veya verimliliklerindeki artışlar sonucu ortaya çıkan uzun dönemi esas alan bir kavramdır. Başka bir deyişle, bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin dışarıya veya uzun dönem toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasına yol açan sebepler, iktisadi büyüme olgusunun konusunu içermektedir.⁷⁶

Ekonomik büyümenin belirleyici unsurlarını beş ana kalemde incelemek mümkündür.

- **Sermaye Birikimi:** Bir firma ya da ülkenin belirli bir dönemde mal ve hizmet üretme kapasitesinin toplamından oluşmaktadır. Ayrıca toplumun üretmiş olduğu değerlerin tamamı harcanmayarak bir kısmını sermaye mallarına ayırması da sermaye birikimi olarak nitelendirilebilmektedir. Bir stok büyüklüğü olan sermayebirikimi bina, makina ve teçhizat gibi üretim sürecinde uzun yıllar kullanılan unsurları kapsamaktadır. Bu unsurlara ilave olarak yollar, barajlar gibi altyapı unsurları ve bireylerin yaptıkları fiziki yatırım olarak değerlendirilen konut yatırımları da dahil edilmektedir.

⁷⁴ Pınar Yardımcı, “İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, No:1, 2006, s. 97.

⁷⁵ Paul R. Krugman, Robin Wells, **Macroeconomics**, Third Edition, Worth Publishers, New York, 2009, p. 242.

⁷⁶ Aykut Kibritçioğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. LIII, S.1-4, 1998, s. 207-230.

Eğitim, sağlık, araştırma geliştirme harcamaları gibi fiziki olmayan varlıklar da sermaye birikiminin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Sonuç olarak sermaye birikiminin artması ekonomik büyüme sürecinde kritik bir önem taşımaktadır.⁷⁷

- **Teknolojik Gelişme:** Ekonomik büyümenin, teknolojik ilerleme ve inovasyonlar aracılığıyla ciddi bir hız kazandığı görülmektedir. Ayrıca ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi farklılıklarının açıklanmasında ana unsurlardan biri Ar-Ge çalışmalarıdır. Ar-Ge faaliyetleri, firma ve ülkelerin rekabet avantajı sağlayabilmeleri için maliyetleri düşürmenin yanında üretimde kalite artışıyla ekonomik ve toplumsal faydayı arttırdığı gözlemlenmiştir. Günümüzde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve refah düzeyi için hükümetlerin Ar-Ge faaliyetlerini artırması ve özendirici teşviklerde bulunması büyük önem teşkil etmektedir.⁷⁸
- **Nüfus Artışı ve İstihdam:** Ekonomide nüfus artışı hem talep artışı hem de üretim sürecine katkıda bulunan emek girdisi olarak tanımlanabilmektedir. Nüfus artışı ve istihdamın büyüme üzerindeki etkileri incelendiğinde artan işgücü talebi ücret farklılıklarının azalmasına ve işçilerin reel gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Bir ülkede işsizlik oranı ne kadar düşükse ülkenin büyüme ve gelişmişlik düzeyinin o kadar yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca artan istihdam düzeyinin, büyümeyi pozitif olarak etkileyebildiği vurgulanmıştır.⁷⁹
- **Beşerî Sermaye:** Bireylerin işgücü piyasasındaki değerlerini artırmak için elde ettikleri bilgi, beceri ve deneyimlerin toplamı olarak tanımlanabilmektedir.⁸⁰ Ekonomik büyümenin en önemli kaynağından biri olan beşerî sermaye, yeni teknolojilerin üretilmesinde ve ilerlenmesinde temel yapıtaşı görevini üstlenmiştir.⁸¹ Sağlık ve eğitime yapılan

⁷⁷ Şeref Saygılı, Cengiz Cihan, Hasan Yurtoğlu, “Türkiye ekonomisinde sermaye birikimi, büyüme ve verimlilik: 1972-2003”, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Nisan 2005, s. 5.

⁷⁸ Seyfettin Erdoğan, Şerif Canbay, “İktisadi Büyüme-Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.IV, No:2, 2016, s. 40-41.

⁷⁹ Emek Aslı Cinel, “Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri (1980-2011)”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)**, Cilt.IV, No:8, 2014, s. 16.

⁸⁰ Jim Saxton, “Investment in education: Private and public returns”, Washington DC: Joint Economic Committee, United States Congress, 2000, p. 1.

⁸¹ İlker Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 3. bs., 2008, s.11

harcamalar, beşeri sermayenin iki önemli unsurları arasındadır. İnsan sağlığını iyileştirme, işgücünün eğitimi ve yeteneklerini artırma beşeri sermayenin gelişimine oldukça katkı sağlamaktadır. Ayrıca üretimdeki işgücünün niteliği ve kalitesi artırılarak, çıktıda verimlilik sağlanmaya çalışılır.⁸²

- **Gelir Dağılımı:** Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştıran Kuznets, 1955 yılındaki çalışmasında ekonomik büyümenin başlangıç evresinde gelir dağılımının bozulacağını, belli bir eşik değerinden sonra ise ekonomik büyümenin gelir dağılımını düzelteceğini savunmuştur. List ve Gallet (1999), Tribble (1999) ve Gallet ve Gallet (2004) gibi bazı düşünürler ise, Kuznets (1955)'in belirttiği sürecin devam edeceğini ve ekonomik büyümenin sürdürülmesiyle birlikte gelir dağılımında tekrar bozulma yaşanacağını iddia etmişlerdir.⁸³

2.3.1. Ekonomik Büyümenin Tarihsel Gelişimi

Makroekonomin en temel ilgi alanlarından biri olan ekonomik büyümeye ilişkin görüşler Merkantilizm ve Fizyokrazi'ye kadar uzanmaktadır. Sanayi devriminin ortaya çıkmasından itibaren de önemi gittikçe artmaya başlamış ve bilimsel araştırma konularının bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.

Bir ülkenin iktisadi ve sosyal refah düzeyindeki artışında etkili olan ekonomik büyüme, teorik temellerini A. Smith, T. Malthus, D. Ricardo ve daha sonraları K. Marx, F. Ramsey, A. Young, F. Knight ve J. Schumpeter gibi iktisat düşünürler ile ortaya koymuştur. Bu düşünürler ekonomik büyümeyi, temel denge dinamikleri, beşeri ve fiziksel sermayenin büyümeyle olan ilişkileri, kişi başına gelir ve nüfusun büyüme oranı, dış ticaret, teknolojik ilerleme, eksik rekabet ve üretim yöntemleri ile açıklamaya çalışmışlardır. A. Smith ekonomik büyümeyi, üretimde işbölümü ve uzmanlaşmanın getireceği verimlilik artışı ile tasarruf artışı ve sermaye stoğuna yapılan ilaveler olmak üzere iki ana faktörün etkisinde olduğunu savunmuştur. İş bölümü ve uzmanlaşmanın sağlanması emek verimliliğini artırır ve zamandan tasarruf sağlar. Verimliliklerin artması ise sermaye stoku ve yatırımları artırarak

⁸² Gary S. Becker, "Investment in human capital: A theoretical analysis", **Journal of political economy**, The University of Chicago Press, Vol.70, No:5, 1962, p. 15.

⁸³ Güray Akalin, Rabia İnci Özbek, İsmail Çifçi, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL sınır testi yaklaşımı", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.XX, No:4, 2018, s. 72.

ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Malthus ise büyüme teorisi analizinde nüfus kavramına yer vermiştir. Bu bağlamda, büyümenin gerçekleşebilmesi için nüfus artış hızının kontrol altına alınması gerektiğini; aksi takdirde nüfus arttıkça kişi başına düşen gelirin azalacağını dile getirmiştir. Ricardo, doğal kaynakların kıtlığı nedeniyle büyümenin süreklilik gösteremeyeceğini ve mutlaka sonlanacağını savunmuştur. Marx, büyüme kuramı ile ilgili genel olarak artık-değer üzerinde durmuştur. Buna göre, emeğin verimliliğin artması sonucu artık-değer büyüyerek birikimleri artacaktır. Schumpeter'e göre ekonomide büyümenin itici gücü teknolojik gelişim ve bu gelişimi sağlayacak olan girişimcilerdir. Ramsey 1928 yılında yaptığı "A Mathematical Theory of Saving" adlı çalışmasında hanehalkının dönemlerarası optimizasyon kararlarını büyüme teorisine uyarlamıştır. Literatürde önemli yer tutan Harrod ve Domar, Keynesyen teorinin statik yapısını dinamikleştirmeye çalışmışlardır. Neoklasik iktisatçılardan Solow ve Swan, girdilerin azalan verimlere sahip olduğu ve ölçeğe göre getirinin sabit varsayıldığı neoklasik üretim fonksiyonundan yola çıkarak uzun dönemde ekonomilerin mutlaka dengeye geleceğini söylemişlerdir. Böylece ülkelerarası gelişme farklılıklarının azalacağını ve büyüme sürecini tetikleyeceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak Neoklasik büyüme modeli, teknolojik gelişmenin nasıl ortaya çıktığını açıklayamayan eleştirilere maruz kalmıştır. 1980'li yılların ortalarından itibaren Romer, Lucas, Rebelo ve sonrasında Grossman ve Hopenhayn, Aghion ve Howitt gibi iktisatçılar ise çalışmalarında içsel büyüme teorilerini önermiştir.⁸⁴

2.3.2. Ekonomik Büyüme Teorileri

İktisat tarihinin başlangıcından beri iktisatçılar, ekonomik büyümenin dinamikleri analiz etmiş ve nedenleri üzerine pek çok araştırmalarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda geliştirilen ekonomik büyüme teorilerine ilişkin önemli çalışmalar aşağıdaki Tablo 2.5'de özetlenmiştir.

⁸⁴ Fındık Özlem Alper, "Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri: Yapısal Kırımlar Altında Türkiye Örneği", *Fiscaeconomia*, Cilt.III, No:1, 2019, s. 204-205.

Tablo 2.5: Büyüme Teorileri ve Özellikler

Büyüme Teorisi	Büyümenin Kaynağı	Büyümenin Özelliği
<u>Klasik Büyüme Teorileri</u> ▪ A. Smith (1776) ▪ T.R. Malthus (1799) ▪ D. Ricardo (1817)	✓ İşbölümü ✓ Artık Değerin yatırıma dönüşmesi ✓ Artık Değerin yatırıma dönüşmesi	✓ Sınırlı büyüme ✓ Nüfus kanunu nedeniyle sınırlı büyüme ✓ Tarımda AVK nedeniyle sınırlı büyüme
▪ Karl Marx (1867)	✓ Sermaye Birikimi	✓ Kapitalist süreçte kâr oranlarının düşmesi nedeniyle sınırlı büyüme
▪ J. A. Schumpeter (1911-1939)	✓ Yenilikler	✓ Kararsız büyüme, ✓ Kararsız denge
▪ J.M.Keynes (1930)	✓ Talep ve tüketim ağırlıklı model oluşturmuştur.	✓ Beşerî sermayeyi ve teknolojiyi modelinde ihmal etmiştir. Eksik istihdamda ekonomik dengeye gelineceğini belirtmiştir.

Büyüme Teorisi	Büyümenin Kaynağı	Büyümenin Özelliği
<u>Post-Keynezyen Büyüme Modeli</u> R. Harrod (1939) E. Domar (1946)	✓ Tasarruf ve yatırımlar	✓ Kararsız Denge
<u>Neoklasik Büyüme Modeli (Dışsal Büyüme Modeli)</u> R. Solow (1956)	✓ Dışsal olduğu kabul edilen nüfus ve teknolojik gelişme	✓ Teknolojik gelişmenin yokluğu nedeniyle geçici büyüme
<u>Roma Kulübü Modelleri</u> Meadows (1972)	✓ Doğal Kaynaklar ve Çevre Korunması	✓ Nüfus patlaması, çevre kirliliği ve enerji tüketimi nedeniyle sorunlu büyüme
<u>Yeni Büyüme Teorileri (İçsel Büyüme Teorileri)</u> P. Romer (1986) R. Lucas (1998) R. Barro (1990)	✓ Fiziki sermaye, beşerî sermaye, teknoloji, kamu sermayesi ve mali araçlar	✓ Büyümenin içsel olması, devletin yenilenmesi ve tarihsel gelişimin dikkate alınması
<u>Sanayi Bölgeleri Modeli</u> G. Becattini (1991)	✓ Sınai ve mahalli örgütlenme şekli	✓ Büyümenin bölgesel dengesizliğinin açıklanması

Kaynak: Metin Berber, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. bs., Derya Kitapevi, Trabzon, 2006, s.52

2.3.2.1. Klasik Büyüme Modelleri

Klasik Büyüme kuramının temsilcilerinden olan Adam Smith (1723-1790), Thomas Malthus (1766-1834) ve David Ricardo (1772-1823) ilk büyüme modellerinin açıklanmasında iktisadi düşünce dünyasına önemli katkıda bulunmuşlardır.⁸⁵

▪ Adam Smith (1723-1790)

Klasik ekonomi okulunun kurucusudur. Adam Smith “Milletlerin Zenginliği” adlı eserinde, ülkeler arasındaki göreceli refah düzeylerini yöneten ve ülkeler arasında farklılıklara neden olan güçlerden bahsetmiştir. İş bölümünün avantajları ve geniş ölçekli piyasa kavramları üzerinde durmuştur. Çünkü iş bölümü sayesinde üretim birimleri daha verimli çalışarak üretimi artırmakta ve geniş pazarlar da bu üretimin satışını sağlamaktadır. Smith’e göre teknolojik ilerleme, iş bölümü ve pazar ölçeği ile bağlantılıdır. İnsanların beceri, bilgi ve kaynaklarının avantajlarından özgürce yararlanabileceği özgür kurumların önemini vurgulamıştır.⁸⁶

Smith, insan refahına en fazla katkıyı sağlayan ekonomik ve toplumsal güçlerin neler olduğunu araştırmış ve insan mutluluğunu artıran politikaları önermiştir. Ekonomik refahın yıllık emek ürününe ve onu tüketenlerin sayısına bağlı olduğunu ifade etmiştir.⁸⁷

Smith’e göre üretim faktörleri, ekonomik zenginliğin kaynağıdır. Üretim faktörleri genel olarak fiziksel sermaye stoku (K), işgücü (L) ve toprak (N) olarak üzere üç ana unsurdan oluşmaktadır. Ulusların zenginliğinin kaynağı olarak görülen fiziksel sermaye stoku, verimlilik ve iş bölümü ile ilişkilidir. Smith’e göre, iş bölümü ve uzmanlaşma, emek üretkenliğini belirlemektedir. Örneğin, bir işçinin yeteneğinde ortaya çıkardığı artış zaman tasarrufu ile çalışanların kullandıkları makine ve aletlerin geliştirilmesini sağlayabilmektedir. Bununla birlikte iş bölümünü harekete geçiren gücün, insan doğasında mevcut olan mübadele eğilimi olduğunu

⁸⁵ Pari Kasliwal, “Development Economics”, South-Western Publishing, Ohio, 1994, p. 95.

⁸⁶ Wei-Bin Zhang, **Economic Growth Theory: Capital, Knowledge, and Economic Structures**, Routledge, 2018, p. 4.

⁸⁷ Emery K. Hunt, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. Müfit Günay, 2.bs., Dost Kitabevi, Ankara, 2009, s. 90.

savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle pazarın büyüklüğü, iş bölümünün boyutlarını belirleyen temel unsur olarak görülebilmektedir.⁸⁸

▪ **Thomas Malthus (1766-1834)**

Bir diğer klasik iktisatçı olan Malthus, ekonomik büyüme ile nüfus artış hızı arasındaki ilişkiyi ele almıştır. 1798 yılında yayınladığı "Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme" (An Essay on the Principle of Population) adlı eserinde nüfus artışı ve gıda arzının karşılıklı bağımlılığını vurgulamaktadır. Sürekli nüfus artışı gıda yetersizliğine sebep olup insan refahını olumsuz etkilemektedir. Nüfus teorisine göre, insanın biyolojik üreme kapasitesi geometrik bir diziyle (2,4,6,8...) ilerlerken hasılanın yani yiyecek maddelerin artışı aritmetik bir dizi(1,2,3,4...) olarak devam etmektedir. Dolayısıyla bu durum zamanla kişi başına çıktıda düşüşe sebep olacak ve büyümeyi azaltacaktır.⁸⁹

Malthus modelinde gelir düzeyi ile nüfus artışı arasındaki nedensellik ilişkisini iki yönlü olarak açıklamaya çalışmıştır. Yüksek gelir düzeyi erken evliliğe, doğum oranlarında artışa ve ölüm oranlarındaki düşüşe yol açmaktadır. Diğer yandan, yüksek nüfus oranları ise azalan marjinal verimlilik nedeniyle, kişi başına düşen gelirin azalmasına sebep olmaktadır. Ekonomik büyüme ve nüfus oranları arasındaki bu karşılıklı etkileşim, gelir ve nüfusun analiz edilmesiyle ilgili Malthusgil modelin merkezi noktasını teşkil etmektedir. Bu model uzun dönem dengesinde durağan bir nüfus öngörmektedir.⁹⁰

Teknolojik değişmelerin veya uygun toprağın yokluğunda, nüfus hacminin kendi kendini dengeleyebileceği (self-equilibrating) negatif bir geri beslemeye sahip olduğunu belirten Malthus, bir yandan nüfus artarken diğer yandan toprak/nüfus oranı ve ücretlerin düştüğünü modelinde açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, teknoloji statik olduğunda nüfus kendi kendini dengeleyebilmektedir. Öte yandan, mevcut kaynakların artması durumunda bile kişi başına gelir seviyesinin uzun dönemde değişmeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü daha iyi teknoloji veya daha fazla

⁸⁸ Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 27-28.

⁸⁹ Thomas Malthus, "An Essay on the Principle of Population", (Çevrimiçi), <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>, 29 Mart 2019.

⁹⁰ S. Gary Becker, Edward L. Glaseser, Kevin M. Murphy, "Population and Economic Growth", **The American Economic Review**, Vol.89, No:2, 1999, p. 145.

toprak; daha az zengin olan daha fazla nüfusa neden olacağı görüşünü savunmuştur.⁹¹

▪ **David Ricardo (1772-1823)**

David Ricardo öncelikle mübadele değerini belirleyen faktörleri araştırmış ve toplam üretimin ücret, rant ve karlar arasında nasıl bölüşüleceği hususunda çalışmalar yapmıştır. Malların mübadele değerleri, kıtlık miktarı ve üretmek için gerekli emek zaman tarafından belirlendiği ifade edilmiştir. Çoğaltılabilen mallar da ise, değeri belirleyen bu malı üretmek için gerekli emek-zaman olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Ricardo, büyüme kuramını ücretin tunç kanunu, tarımda azalan verim ve kar-rant çekişmesi olmak üzere üç ana unsura dayandırır. Ücretler geçimlik düzeydedir. Diğer bir ifadeyle, işçinin kendisini yeniden üretebileceği toplumsal açıdan kabul edilmiş ortak bir düzeyde olduğuna dikkat çekmiştir.⁹²

Ricardo, serbest dış ticaret anlayışını benimsemekle birlikte dış ticarete geliştirdiği “Mukayeseli Üstünlükler Teorisi” ile literatüre çok önemli katkılar sunmuştur. Ricardo’ya göre mukayeseli üstünlüğün kaynağı emeğin verimliliği olup, bu durum ülkelerarasında üretimde kullanılan teknoloji farkından kaynaklanmaktadır. Emek değer teorisine göre, bir malın bir biriminin üretilmesinde ne kadar az emek birimi kullanılmışsa birim maliyet ve fiyat o kadar düşük olmaktadır. Adam Smith ise “Mutlak Üstünlükler Teorisi” ile dış ticarete görüşlerini sunmuştur. Ona göre, bir ülke her iki malda da mutlak üstünlüğe sahipse, dış ticaretin her iki ülkeye de kazanç sağlaması mümkün olmamaktadır. Bu durumda ise dış ticaretin yapılamayacağını öne sürmüştür. Aksine, Ricardo’ya göre bir ülke her iki malda mutlak üstünlüğe sahip olsa da eğer iki ülkenin “iç reel maliyetleri” birbirinden farklı ise dış ticaretin hala iki ülkeye kazanç sağlayabileceğini ve dış ticaret yapılabileceğini savunmuştur.⁹³

⁹¹ Oded Galor, David N. Weil, “From Malthusian Stagnation to Modern Growth”, **The American Economic Review**, Vol.89, No:2, 1999, p. 150.

⁹² Zehra Doğan, “Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.6, 2014, s. 367.

⁹³ Enver A. Güvel, **Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri**, 1. bs., Adana, Karahan Kitapevi, 2011, s. 32-33.

Ricardo, ekonomik büyüme teorisini ana kıstaslarıyla birlikte aşağıdaki gibi özetlemiştir;⁹⁴

- 1) Tam rekabet,
- 2) Tam istihdam,
- 3) Devletin ekonomik hayata karışmaması,
- 4) Tarımda azalan verimler kanunun geçerli olması,
- 5) Ücretler kısa dönemde emek arz ve talebine bağlı iken, uzun dönemde ise asgari geçim düzeyine bağlı olması
- 6) Sanayide ise artan verimler kanunun geçerli olmasıdır.

▪ Karl Marx (1788-1863)

Karl Marx, önemli gözlemler ve araştırmalar sonucunda ortaya koymuş olduğu eseri olan Kapital'de (Capital) "teknoloji" kavramının üretkenliği arttırdığını savunmuştur.⁹⁵

Ricardo'nun emek-değer teorisinden ve Hegel'in tarih felsefesinden yararlanarak oluşturduğu "Kapitalist Ekonomik Kalkınma Teorisi" önem arz etmektedir. Marx'ın, kapitalist ekonomilerdeki üretim biçimi ve mübadele koşulları incelendiğinde, tarihsel süreç içinde kapitalist toplum aşamasının kalıcı olmadığı ve ergeç sosyalist sisteme geçileceği görüşünü benimsemiştir.⁹⁶

Karl Marx, kapitalist ekonomilerde büyümeyi, sermaye birikiminin sonucunda oluştuğunu savunmuştur. Marx'ın teorisine göre, sermaye birikimi kapitalistlerin elde ettiği kâr oranına bağlıdır. Kâr oranı ise "artık değer oranına" ve kapitalin bileşimine (sabit kapital-değişken kapital) bağlı olarak değişmektedir. Marx artık değer kavramını, Adam Smith'de anlam bulan "mal-para-mal" yerine "para-mal-para" (Money-Commodity-Money', M-C-M') şeklinde ifade ettiği kapitalist üretim sistemi ile açıklamaya çalışmıştır. Marx'a göre kapitalistler üretim sürecine başlamak için üretim araçları ve emek satın alır ve bunun karşılığında para verir. Üretim gerçekleştikten sonra ise bu ürünleri tekrar paraya çevirir. Marx, kapitalistin eline

⁹⁴ Ali Özgüven, **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması**, 1. bs., İstanbul, Filiz Yayınları, 1988, s. 12.

⁹⁵ Regina Roth, "Marx on Technical Change in the Critical Edition", **The European Journal of the History of Economic Thought**, Vol.XVII, No:5, 2010, p. 1235.

⁹⁶ Dilek D. Çiftçi, **Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Bir genişletilmiş Solow Büyüme Modeli denemesi ve ampirik uygulama**, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Denizli, 2015, s. 15.

geçen bu “artık değerin”, M' ile M arasındaki fark olduğunu ortaya koymuştur. Üretim sürecinde “artık değer” (s) yaratan tek faktörün emek olduğunu ileri sürmüştür. Artık değer yaratmayan faktörlerin ise makine ve diğer araç gereçler olduğunu belirtmiştir. Marx bunlara “sabit kapital” (c), işgücüne ödenen ücrete ise “değişken kapital” (v) olarak değerlendirmiştir. Üretilen malın toplam değeri $c'+v+s$ şeklinde hesaplanmaktadır. Burada c' üretimde kullanılan sabit kapitali ifade etmektedir.⁹⁷

Marx, kapitalist ekonomilerin büyümesinin sonsuza dek sürdüremeyeceğini, rekabetin ortadan kalkması ve kapitalin monopolleşmesi sonucu sermaye birikiminin durgunluğa gireceğini çalışmalarında dile getirmiştir. Sermaye birikiminin artması emek talebini ve dolayısıyla emeğe ödenen ücreti artırmaktadır. Bunun sonucu olarak da düşen “artık değer oranı” kâr oranlarını aşağı doğru çekecektir. Böylece sermaye birikimi ve ekonomik büyüme yavaş yavaş durma noktasına doğru gelecektir.⁹⁸

2.3.2.2. Keynesyen (Harrod-Domar) Büyüme Modeli

Büyüme sürecini ilk defa sistematik bir biçimde gözlemleyen ve keynesyen büyüme teorisinin devamı niteliğinde anılan Harrod-Domar modeli, modern büyüme teorisinin ilk dalgası olarak değerlendirilmektedir. Roy Harrod (1900-1978) ve Evsey Domar (1914-1997) bağımsız olarak bir ekonominin büyüme oranını sermaye stoku ile ilişkilendiren teorileri geliştirmişlerdir. Keynes, yatırımın toplam talep üzerindeki etkisi üzerine odaklanırken, Harrod ve Domar yatırım harcamalarının bir ekonominin üretken kapasitesini (arz tarafı etkisi) nasıl artırdığını da vurgulamıştır. Ayrıca Harrod-Domar modeli, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde kalkınma ekonomisi literatüründe muazzam derecede etkili olmuş ve ekonomik planlama çerçevesinde kilit bir bileşen olarak rol oynamıştır.⁹⁹

Roy Harrod, eksik istihdam dengesinden yola çıkarak, tam istihdam dengesine ulaşmayı amaçlayan büyüme koşullarını analiz etmiştir.¹⁰⁰

⁹⁷ Karl Marx, **Capital: A Critique of Political Economy**, Penguin Books, New York, 2004, s. 320-322.

⁹⁸ **A.e.**, s. 60.

⁹⁹ Brian Snowdon, Vane R. Howard, **Modern macroeconomics: its origins, development and current state**, Edward Elgar Publishing, 2005, s. 598-600.

¹⁰⁰ Roy F. Harrod, “An essay in dynamic theory”, **The Economic Journal**, Jstor, Vol.XLIX, No:193, 1939, pp. 14-33.

Evsey Domar ise araştırmasında, tam istihdam dengesinden hareket ederek büyümenin sürdürülebilmesini sağlayacak olan ilkeleri ortaya koymuştur.¹⁰¹

Harrod-Domar büyüme modelini iki önemli varsayım altında incelenecek olursa;

$$\Delta Y = (1/v) \Delta K \quad (1.1)$$

Burada $v = \Delta K / \Delta Y$ olup, sermaye-hasıla oranını belirtmektedir. ΔY , toplam üretimdeki değişimi, ΔK ise sermaye stokundaki değişimi göstermektedir. Ayrıca, v parametresi sermayenin etkinliğini yansıtmaktadır.

$$S = sY \quad (1.2)$$

Sermaye birikimi gelire bağlıdır. Burada S toplam tasarrufları, Y toplam geliri ve s tasarruf oranını ifade etmektedir. Sermaye birikimi iç tasarruflar yolu ile sağlanmaktadır.

Diğer açıdan bakıldığında yatırımları iç tasarruflar finanse etmektedir. Bu durumda denklem aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$S = I = \Delta K \quad (1.3)$$

Bu faktörleri yukarıdaki birinci eşitliğe koyduğumuzda:

$$v\Delta Y = SY \quad (1.4)$$

eşitliğini elde ederiz.

Buradan büyüme oranı:

$$\Delta Y / Y = s / v \quad (1.5)$$

olarak belirlenir.

Bu denklemlerin sonucu analiz edildiğinde büyüme oranı, daha yüksek tasarruf oranının üretken yatırımla daha fazla büyüme oranına ulaşılacağını ifade etmektedir. Diğer yandan yüksek bir sermaye çıktı oranı, büyüme oranını azaltmaktadır. Sermaye hasıla oranı düşüldükçe ve tasarruf oranı arttıkça ekonomik

¹⁰¹ Evsey D. Domar, "Capital expansion, rate of growth, and employment", **Econometrica, Journal of the Econometric Society**, Jstor, 1946, pp. 137-147.

büyüme hızlanmaktadır. Ayrıca bir ülkenin sermaye kullanımı bakımından etkin olması, v'nin değerinin küçük olması ile ilişkilidir.¹⁰²

2.3.2.3. Neoklasik (Slow) Büyüme Modeli

Neoklasik büyüme teorisi, Robert Solow'un 1956 yılında yaptığı çalışmasından yola çıkarak ortaya atılmıştır. Daha sonraki yıllarda Denison (1961), Cass (1965) ve Koopmans (1965) gibi iktisatçıların katkılarıyla geliştirilmiş olup, modern ekonomik büyüme teorilerinin ikinci dalgası olarak literatürde yerini almıştır.¹⁰³

Solow ekonomik büyüme modeli, dört değişken şeklinde analiz etmek mümkündür:¹⁰⁴

Y: Gelir

K: Fiziksel-maddi sermaye

L: Emek

A: Bilgi ya da işgücü etkinliği olmak üzere t zamanındaki üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir;

$$Y(t) = F [K(t), A(t), L(t)] \quad (1.6)$$

Sermayenin azalan getirisi varsayımını esas alan Solow, standart bir neoklasik üretim işlevini üstlenerek ekonomik büyüme çalışmalarına başlamamızı önermektedir. Tasarruf ve nüfus artışı oranlarını dışsal faktörler olarak sürece dahil etmekte olup, bu iki değişkenin kişi başına düşen sabit gelir düzeyini belirlediğini ileri sürmektedir. Ayrıca analizde sermaye ve emek olmak üzere iki girdi kullanılmaktadır. Tasarruf ve nüfus artış hızları ülkeler arasında farklılık gösterdiğinden, farklı ülkeler farklı istikrar durumlarına ulaşmaktadır. Solow'un modeli, bu değişkenlerin sabit durumlu gelir düzeyini nasıl etkilediğiyle ilgili basit test edilebilir tahminler vermektedir. Tasarruf oranı arttıkça ülke daha zenginleşir. Nüfus artış hızı arttıkça, ülke daha da kötüleşir. Son zamanlarda çok sayıda ülke için mevcut verileri inceleyerek tasarruf ve nüfus artışının Solow'un tahmin ettiği şekilde

¹⁰² Kasliwal, a.g.e., pp. 106-107.

¹⁰³ Isaac Ehrlich, "The problem of development: introduction", **Journal of Political Economy**, The University of Chicago Press, Vol.98, No:5, 1990, p. 2.

¹⁰⁴ Robert M. Solow, "Technical change and the aggregate production function", **The review of Economics and Statistics**, 1957, p. 312.

geliri etkilediği görülmektedir. Ancak Solow modeli için her şey doğru değildir. Her ne kadar model, tasarrufun etkilerinin yönünü doğru tahmin etse de verilerde tasarruf ve nüfus artışının gelir üzerindeki etkilerini de çok büyüktür.¹⁰⁵

Neoklasik büyüme teorisi varsayımları aşağıdaki gibi özetlenmektedir.¹⁰⁶

- 1) Modelde ölçeğe göre getiriler sabittir (azalan verimlere dayalı).
- 2) Sermayenin marjinal verimliliği azalmaktadır.
- 3) Bağımsız bir yatırım fonksiyonu bulunmaktadır.
- 4) Faktörler arası ikame olanaklıdır.
- 5) Nüfus dışsal olarak belirlenen sabit bir hızla büyümektedir.

Ekonomik hayatta devlete sınırlı bir misyon verilmiş olup, neoklasik modelin diğer varsayımlarını da aşağıdaki gibi ele almak mümkündür.¹⁰⁷

- 1) Model, tek sektörlü bir ekonomik yapıyı incelemektedir.
- 2) Tek mal nedeniyle dış ticaret söz konusu olmamaktadır.
- 3) Teknolojik değişimler tamamen dışsal olarak ele alınır.
- 4) Üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit koşullarını taşımaktadır.
- 5) Emek ve sermaye için azalan verimler geçerlidir.
- 6) Tam rekabet ve tam istihdam şartları geçerlidir.
- 7) Üretim faktörlerinin ikamesi mümkündür.
- 8) Faktör piyasaları kusursuz bir şekilde işlemektedir.
- 9) Yakınsama hipotezi geçerlidir.
- 10) Tasarruf sahipleri ile yatırımcılar aynı kişilerdir.

2.3.2.4. İçsel Büyüme Modelleri

1950'li yıllarda Solow ile başlayan ve 1980'li yıllara kadar etkisini sürdüren neoklasik yaklaşım, ekonomik büyümeyi dışsal faktörler tarafından belirlenen bir kavram olarak analiz etmekteydi. Ancak, 1980'li yıllarda eğitim, araştırma ve geliştirme, teknolojik yenilikler ve devletin yeniden keşfedilmesi ekonomik büyüme olgusunun ve belirleyicilerinin tekrar gündeme getirilmesine vesile olmuştur. Çalışmalarında fiziki sermaye birikiminden ziyade, beşeri sermaye ve bilgi birikimini

¹⁰⁵ Gregory N. Mankiw, David Romer, David N. Weil, "A contribution to the empirics of economic growth", **The quarterly journal of economics**, MIT Press, Vol.107, No:2, 1992, pp. 407-408.

¹⁰⁶ Kibritçioğlu, **a.g.e.**, s. 215.

¹⁰⁷ Charles I. Jones, **İktisadi Büyüme Giriş**, Çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 18-19.

konu eden Romer (1986) ve Lucas (1988) içsel büyüme teorilerinin öncüleri olarak literatürde yer almaktadır.¹⁰⁸

İçsel büyüme teorilerini dört yaklaşım altında sınıflandırabiliriz.¹⁰⁹

- 1) Beşerî Sermaye Modeli (Lucas)
- 2) Bilgi Üretimi ve Taşmalar (Romer)
- 3) Kamu Politikası Modeli (Barro)
- 4) Ar-Ge Modeli (Grossman ve Helpman, Aghion ve Howitt, Jones)

Ayrıca modeli, büyümeyi etkileyen sektörler ve girdiler olarak üzere aşağıdaki gibi kategorilere ayrılabiliriz.¹¹⁰

Büyümeyi Etkileyen Sektörler;

- Ar-Ge sektörü,
- Ara-mallar sektörü,
- Tüketim malları sektörüdür.

Büyümeyi Etkileyen Girdiler;

- Sermaye malları,
- Emek,
- Beşerî Sermaye,
- Teknoloji düzeyidir.

Modelin en önemli sektörü olan **Ar-Ge sektörü**, emek ve sermaye mallarını içermemektedir. Sektörde artan verim yasası geçerli olmakla birlikte teknoloji sınırsız büyüebilmektedir. Yeni teknolojilerin patenti, **ara-malları sektöründe** sadece bir tekel firmaya, sermaye malları üretimi için satılmaktadır. **Tüketim malları sektöründe** ise firmaların karı sıfırdır ve mal varlıkları bulunmamaktadır. Ayrıca bu sektörde tam rekabet koşulları mevcut olup sabit verimler yasası geçerlidir.¹¹¹

¹⁰⁸ Özlem İnce, **Yeni Büyüme Teorileri; Türkiye İçin Bir Uygulama**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 39.

¹⁰⁹ Metin Berber, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. bs., Derya Kitapevi, Trabzon, 2006, s. 176.

¹¹⁰ Hasan Gürak, **İktisadi Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2006, s. 130.

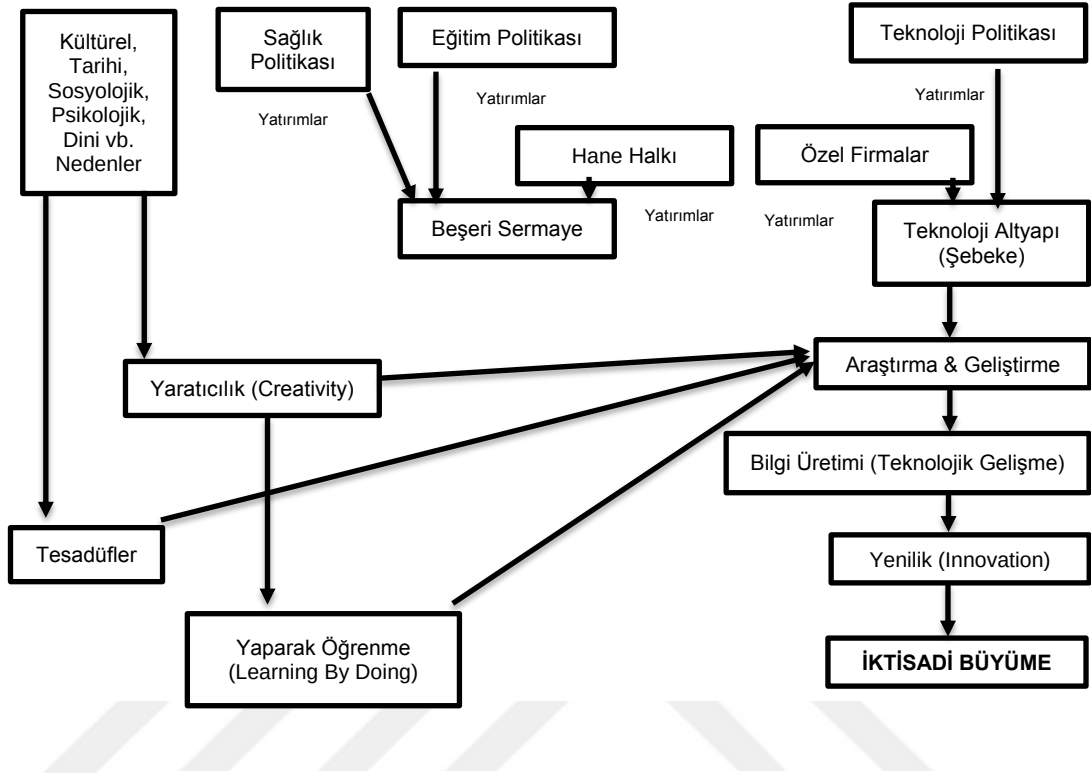
¹¹¹ Gürak, **a.g.e.**, s. 132-133.

İçsel büyümenin kaynaklarını iki yaklaşıma dayalı olarak incelemek mümkündür.¹¹²

- İlk yaklaşıma göre; üretim sürecinde ekonomi genelinde ortaya çıkan ölçeğe göre artan getiriler mevcuttur. Bu durum genellikle üretimde dışsal tasarruflar yaratabilir. Örneğin Arrow'un modelinde, bir firmanın üretiminde yaparak öğrenme (learning by doing) nedeniyle ortaya çıkan artış, tüm firmalarda sermayenin verimliliğini arttırabilmektedir. Romer (1986) ve Lucas'ın (1988) modelleri de ilk yaklaşım çerçevesinde oldukça önemlidir. Bu modeller, üretimde pozitif dışsallıklar nedeniyle herhangi bir teknolojik gelişme olmasa da uzun dönemde pozitif bir ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini tahmin etmektedir.
- İçsel büyümenin kaynağını araştıran Schumpeterci geleneğe sahip ikinci yaklaşımda ise yenilik ve teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki rolü üzerine odaklanılmıştır. Romer(1990), Krugman(1994), Grossman ve Helpman(1991) tarafından bu yaklaşımın ilk yaklaşıma göre üstün olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü ilk yaklaşımda teknolojik değişim sadece diğer faaliyetlerin rastlantısal bir ürünü olarak görülmektedir. Aksine verimlilik artışı sağlayan fikirlerin veya yeni ürünlerin ortaya atılmasında Ar-Ge faaliyetleri büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Ar-Ge özel sektör tarafından gerçekleştirilen bir faaliyet olarak modele dahil edilmektedir.

¹¹² Munise Tuba Türker, "İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.25, 2009, s. 88.

Şekil 2.1. Yeni Modeller Çerçevesinde İçsel Büyüme ve Belirleyicileri

Kaynak: Kibritçioğlu, 1998, s.11

Şekil 2.1. 'de görüldüğü üzere, içsel büyüme sürecinde beşerî sermaye birikimi ile Ar-Ge sektörüne sağlık, eğitim ve teknoloji politikaları etkin rol oynamaktadır. Kültürel, dini ve sosyolojik etkenler de dolaylı olarak katkı sunmaktadır. Bilgi üretimindeki artışın “dağılma (spillover)” etkisiyle ve “yaparak öğrenme (learning by doing)” yoluyla tüm ekonomiye sağlayacağı katkı, firma özelindeki kazanımlardan çok daha fazla olacağı görülmüştür. Ayrıca yeni ürünlerin, yeni üretim tekniklerinin keşfi ya da bir ürünün farklı dizayn ve süreçlerinin bulunmasıyla da ekonomik büyümenin gerçekleşebileceği göz önünde bulundurulmuştur.¹¹³

İçsel büyümenin neoklasik büyümeden farklılıklarını aşağıdaki gibi özetlenemek mümkündür;¹¹⁴

¹¹³ İnce, a.g.e., s.41.

¹¹⁴ Berber, a.g.e., s.173-174.

1. İçsel büyüme teorileri, ekonomik büyümenin iktisat içi faktörlerden kaynaklandığını iddia etmektedir.
2. Teknolojik gelişme içsel büyüme teorilerinde içsel bir değişken olarak baz alınmaktadır.
3. İçsel büyüme teorisi, artan verimleri göz önünde bulundurmaktadır. Romer'e göre, üretim ve yatırım sürecinde bir yan ürün olarak çıkan bilgi, sadece o şirket için değil ekonominin genelinde de verimlilik artışı sağlayacağı öngörülmektedir.
4. İçsel büyüme teorisi tam yakınsamayı reddetmektedir.
5. Uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde, Neoklasik modelde ihmal edilen eğitim düzeyi, kamu politikaları, dış ticaret, vergi, gelir dağılımı, bölgesel faktörler, kültürel yapı, dinsel faktörler, doğurganlık oranları, yönetim şekli, sağlık, enflasyon ve yatırım oranları gibi birçok ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler içsel büyüme teorisinde dikkate alınmıştır.
6. İçsel büyüme teorilerinde optimal büyüme oranının yakalanmasında devlet müdahalesine ihtiyaç olduğu savunulmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde öncelikle kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen daha önce yapılmış çalışmalara detaylı olarak yer verilecektir. Sonrasında özet tablo halinde sunulacaktır.

3.1. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Literatür çalışması kapsamında yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar ayrı ayrı incelenmiş olup elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

3.1.1. Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar

Şanlısoy ve Kök (2010) çalışmalarında, 1987-2006 yıllarını kapsayan bir dönemi ele almıştır. Verilerde üçer aylık gözlemlerden yararlanılmıştır. Bunun sebebi, yıllık bazda uzun dönemli bir analiz yapabilmek için yeterli sayıda gözlemin olmamasıdır. Çeyrekli verilerin, mevsimsellik özelliği olup olmadığı “Hareketli Ortalamalara Oranlama” (Ratio To Moving Average) metodu kullanılarak incelenmiştir. Buna göre mevsimsellik özelliği taşıyan seriler, mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmiştir. Tek ülkeli olarak Türkiye baz alınmıştır. Çalışmada Türkiye şartlarında oldukça sık görülen politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Büyüme oranını temsil eden açıklanan değişken ile büyümeyi açıklayan değişkenler arasında tek denkleme dayalı eşbütünlük yaklaşımı kullanılarak uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı test edilmiştir. Büyüme oranı için reel GSMH oranından yararlanılmıştır. Büyümeyi açıklayan değişkenler ise temel, yapısal ve etkileşim değişkenleri olmak üzere 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Temel değişken olan politik istikrarsızlık, Politik Risk Grubu (PRS Group) tarafından hazırlanan “Uluslararası Ülke Risk Rehberi” (ICRG- International Country Risk Guide)’nden alınan “Politik Risk Endeksi” ile modele dahil edilmiştir. Söz konusu endeks siyasi istikrar, sosyo-ekonomik koşullar, yatırım profilin, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, yolsuzluk, politik alanda askerin etkisi, politik alanda dinin etkisi, yasal düzenlemeler, etnik gerilimler, demokratik şeffaflık ve bürokrasi kalitesi olmak üzere 12 alt bileşeni kapsamaktadır. Akademik araştırmalarda bu endekse sıkça yer verilmesinin nedeni en uzun zaman diliminde, en fazla ülke sayısını içermesi ve alt bileşenlerinin olmasıdır. Yapısal değişkenler

olarak işgücü kullanımı, yatırımların GSYİH'ya oranı ve özel kesime kullandırılan kredilerin GSYİH'ya oranı kullanılmıştır. Enflasyon ise etkileşim değişkeni olarak analize konu edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre politik istikrarsızlıkla ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişki olduğu gözlemlenmiş ve çeşitli bazı politika önerilerinde bulunulmuştur.¹¹⁵

Aytun ve Akın (2014), 2000-2010 yıllarını kapsayan dönemi baz alarak ve 83 ülkeden oluşan verileri inceleyerek kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile test etmiştir. Ülkeler Dünya Bankası kriterlerine göre dört gelir grubu altında sınıflandırmıştır. Modelde kullanılan veriler için Dünya Bankası'ndan ve Fraser Enstitüsü'nden yararlanılmıştır. Analiz bulgularına göre alt gelir gurubunda bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Bunun sebebi üretim artışı için gerekli olan üretim faktörlerinin bulunmadığı ekonomilerde, kurumların etkin rol oynamasının ekonomiye herhangi bir katkı sağlayamadığından ileri geldiği ifade edilmiştir. Orta gelir gruplarında kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Yüksek gelir gruplarında ise çift yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak araştırmalar, ekonomik büyümeye katkı sunan kurumsal kalitenin olumlu politikaları, düşük gelir grubu ülkeleri haricindeki ülkelerde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebileceğini vurgulanmıştır.¹¹⁶

Alataş ve Peker (2016), 122 ülke için 1996-2012 dönemini kapsayan panel veri analizi ile kurumsal kalitenin gelir üzerindeki etkisini incelemiştir. Dönemin ve ülkelerin belirlenmesinde verilerin bulunabilirliği esas alınmıştır. Ülkeler Doğu ve Güney Asya, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Kuzey ve Latin Amerika olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Bu nedenle kurumsal kalitenin gelir üzerindeki etkisinin incelenmesinde her bir kategori için 5 farklı logaritmik model oluşturulmuştur. İki değişken üzerine kurulan çalışmada gelir, kişi başına GSYH ile kurumsal kalite ise ekonomik özgürlük endeksi ile ölçülmüştür. Ekonomik özgürlük endeksi 10 bileşenin ortalaması alınarak oluşturulmuş olup, hukukun üstünlüğü

¹¹⁵ Selim Şanlısoy, Recep Kök, "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.XXV, 2013, s. 101-125.

¹¹⁶ Cengiz Aytun, Cemil Serhat Akın, "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi", **Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.XVIII, S.1, Haziran 2014, s. 89-100.

(mülkiyet hakları ve yolsuzluk), devletin rolü (mali özgürlük ve hükümet harcamaları), mevzuatın etkinliği (iş özgürlüğü, işgücü özgürlüğü ve parasal özgürlük) ve serbest piyasa (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük) olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır. Uygulama kısmında öncelikle paneli oluşturan yatay kesitler (ülkeler) arasındaki bağımlılık testi yapılmıştır. Daha sonra, serilerin düzey değerinde durağan olup olmadıkları analiz edilmiş, bu amaçla yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran ve bulundurmeyen panel birim kök testlerine yer verilmiştir. Son olarak sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli varsayımı altında model tahminleri yapılmıştır. Ampirik çalışmanın sonuçlarına göre kurumsal kalite ile gelir arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ayrıca kurumsal kalitenin gelir üzerindeki etkisi ülke gruplarına göre farklılaştığı gözlemlenmiştir. En yüksek olduğu ülkeler, Avrupa ile Sahra Altı ülkeleri iken; en düşük olduğu ülkeler, Doğu ve Güney Doğu Asya ülkeleri ile Kuzey ve Latin Amerika ülkeleridir. Azgelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki yaşam standardı ve refah düzeyi arasındaki farkın kapanmasında kurumsal kalite büyük önem arz ettiği vurgulanmıştır. Özellikle azgelişmiş ülkelerin, kurumsal kalitelerini iyileştirmeye yönelik gerekli hukuksal düzenlemeleri yaparak rüşvet ve yolsuzluğu azaltmalı, mülkiyet haklarını güvence altına alan işgücü ve iş özgürlüğüne önem veren iyi kurumları oluşturmaları gerektiği savunulmuştur.¹¹⁷

Yıldırım ve Gökalp (2016), gelişmekte olan ülkeler açısından kurumlar ile makro ekonomik performans arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmada gelişmekte olan 38 ülke baz alınmıştır. Bu ülkeler Şili, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, İsrail, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, Güney Kore, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Mısır, El Salvador, Dominic, Hindistan, Endonezya, Ürdün, Malezya, Meksika, Peru, Filipinler, Rusya, Tayvan, Tayland, Türkiye, Ukrayna, Venezüella'dan oluşmaktadır. Kurumsal yapı ile makro ekonomik performans arasındaki ilişkinin ampirik olarak araştırılmasında, 2000-2011 yılları arasında 12 yıllık bir zaman dilimine ait veriler dikkate alınmıştır. 23 kurumsal yapı değişkenleri kullanılarak kurumsal yapı ve makro ekonomik performans arasındaki ilişki Panel Veri Analizi yöntemini ile araştırılmıştır. Ülkeler için en sağlıklı istatistiksel

¹¹⁷ Sedat Alataş, Osman Peker, "Kurumsal Kalite ve Gelir: Panel Veri Analizi", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.XVII, S.2, 2016, s. 61-79.

veriler olarak elde edebilecek değişken olduğu için satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH, yapılan analizlerde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Buna ek olarak ülkelerin emek ve sermaye miktarları kontrol değişkeni olarak analize dahil edilmiştir.¹¹⁸

3.1.2. Diğer lkelerde Yapılmış alışmalar

Abrams ve Lewis (1993) ortaya koydukları çalışmada, 1968-1987 dönemi baz alınarak ekonomik büyüme oranları 90 ülke için analize konu edilmiştir. Ekonometrik yöntem olarak 3 aşamalı en küçük kareler metodu kullanılmıştır. Ampirik bulgular incelendiğinde ekonomik büyümeyi etkileyen çeşitli sosyal, politik ve ekonomik faktörlerin nicel önemine dair yeni görüşlere yer verilmiştir. Kişisel ve ekonomik özgürlük, ekonomik büyümeyi teşvik eden ayrı ve güçlü faktörler olarak görülmüştür.¹¹⁹

De Haan ve Siermann (1995), 1961-1992 dönemini kapsayan farklı ülke gruplarını literatüre dâhil etmiştir. Ekonometrik veri olarak duyarlılık analizi kullanılmıştır. Kurumsal göstergeyi temsil etmek için demokrasi faktöründen yararlanılmıştır. Demokrasi lt, Gastil yerine Gasiorowski'nin (1993) siyasi rejim değişikliği veri setine dayandırılmıştır ve yıllık bazda ele alınmıştır. Bununla birlikte ekonomik büyümeyle ilgili yakın zamanda yapılan çeşitli kesitsel araştırmalar, sivil ve politik özgürlüklerle mücadelenin ekonomik büyüme ile negatif bir şekilde ilişkili olduğunu kanıtlamıştır. Bir ülkenin demokrasi olarak kabul edilebileceği yıl sayısına dayanan yeni bir demokrasi lş kullanılarak bu ilişkinin sağlamlığı araştırılmıştır. Demokratik zgrlklerin olmayışının hem doğrudan hem de dolaylı etkileri analiz edilmiştir. Sonuç olarak yapılan araştırmalar, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin güçlü olmadığını göstermiştir.¹²⁰

Huynh ve Chavez (2009), kurumsal kalitenin (yönetişim) ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırılırken veri olarak 1996-2006 döneminden yararlanmıştır. 127

¹¹⁸ Aynur Yıldırım, Mehmet F. Gökalp, "Institutions and economic performance: A review on the developing countries", **Procedia economics and finance**, Elsevier, Vol.38, 2016, pp. 347-359.

¹¹⁹ Burton A. Abrams, Kenneth A. Lewis, "Cultural and institutional determinants of economic growth: A cross-section analysis", **Public Choice**, Springer, Vol.83, No:3-4, 1995, pp. 273-289.

¹²⁰ Jakob De Haan, Clemens LJ Siermann, "New Evidence on the Relationship Between Democracy and Economic Growth", **Public Choice**, Springer, Vol.86, No:1-2, 1996, pp. 175-198.

ülke üzerine yaptıkları çalışmalarda, kurumsal kalite göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar, hukukun üstünlüğü, yönetimin etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesi gibi kurumsal kalite faktörlerinin büyük ölçüde ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu sonucuna varmışlardır.¹²¹

Helgason (2010), kurumsal kalitenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme oranı üzerindeki etkisini karşılaştırılmıştır. Bağımlı değişken ve tüm kontrol değişkenleri, Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators) veritabanından derlenmiştir. Kullanılan veriler birkaç yıl boyunca birkaç ülke için bilgi içerdiğinden panel veri analizinden yararlanılmıştır. Veriler 1950'den 2009'a kadar uzanmakta olup her değişken için ülke başına 60 gözlem bulunmaktadır. Bu gözlemler daha sonra, dönemin değerinin mevcut gözlemlerin ortalaması olduğu on yıllık aralıklara dönüştürülmüştür. Ekonomik büyüme değişkeni ve regresyonda kullanılan kontrol değişkenleri bir zaman dilimini kullanırken, kullanılan kurumsal değişken önceki zaman dilimine aittir. Bunun nedeni kurumsal faktörlerin yavaşça değişmesinin muhtemel olmasıdır ve geriye dönük olarak büyümeyi etkileyemedikleri için cari dönemin ortalama değeri, bir süre boyunca yanıltıcı olabilir. Kişi başına düşen GSYİH düzeyi, bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır. Kontrol değişkenleri yüksek veri kullanılabilirliği olan yatırım, eğitim ve altyapı olmak üzere üç değişkenle ve aynı zamanda havuzlanmış regresyon modelinde coğrafi bölgeler için kukla değişkenlerle (dummy variables) sınırlı tutulmuştur. Regresyonlarda aşağıdaki değişkenler kullanılmıştır: Kurumsal değişkenlerin gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerdeki büyüme üzerindeki etkilerini karşılaştırmak için iki farklı model kullanılmıştır. Bunlar havuzlanmış bir regresyon modeli ile sabit etkiler modelidir. Bu yöntemlerin her ikisi de sıradan en küçük kareler regresyonlarına dayanmaktadır. Diğer taraftan kullanılan kurumsal göstergeler sivil özgürlükler, veto oyuncular ve devlet kalitesidir. Sivil özgürlükleri yaklaşık olarak belirlemek için kullanılan endeksler için Freedom House'dan yararlanılmıştır. Bu endeksler örgütlenme ve örgütsel özgürlük, hukukun üstünlüğü ve hükümetin müdahalesi olmadan kişisel özerklik gibi çeşitli yönlerden oluşmaktadır. Yasal kontrol ve dengeleri yaklaşık olarak belirlemek için kullanılan endeks Siyasi Kurumlar veritabanına aittir. Ülkelerde bir yasanı veto edebilecek

¹²¹ Kim P. Huynh, David T. Jacho-Chávez, "Growth and governance: A nonparametric analysis", **Journal of Comparative Economics**, Elsevier, Vol.37, No:1, 2009, pp. 121-143.

oyuncu sayısına bakılır. Skor ne kadar yüksek olursa yasama sürecinde daha fazla kontrol ve denge söz konusudur. Devletin kalitesini ölçmek için Uluslararası Ülke Risk Rehberinden (International Country Risk Guide) bir endeks kullanılmıştır. Ülkedeki bürokrasi ve yolsuzluk miktarı hakkında bilgi içermektedir. Sonuçlar, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ana hipotezini desteklemektedir. Ayrıca geliştirmekte olan ve gelişmiş ülkelerin kurumsal kaliteden nasıl etkilendikleri arasındaki tek farkın, bunun yönünde değil etkinin boyutunda olduğunu göstermektedir. İncelenen üç kurumsal göstergeden, sivil özgürlüklerin geliştirmekte olan ülkelerde büyüme üzerinde en büyük etkiyi sağladığı görülmekte iken, veto oyuncularının sayısı gelişmiş ülkelerde daha büyük önem taşımaktadır. Yapılan analiz sonucunda kurumsal kalite hem gelişmiş hem de geliştirmekte olan ülkelerde büyüme ile anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.¹²²

Mobarak ve Karshenansan (2012) çalışmalarında, kurumsal kalitenin büyük petrol ihraç eden ülkelerdeki kaynak bolluğu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye etkisini araştırmıştır. Analizde 1996-2007 dönemini kapsayan yıllar baz alınmıştır. Petrol ihraç eden 33 ülke üzerine yapılan çalışmada kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki olduğu görülmüştür. Doğal kaynakların ise ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin var olduğu iddia edilmiştir.¹²³

Perera ve Lee (2013), 1985-2009 yılları arasında Asya'nın dokuz geliştirmekte olan ülkesinde ekonomik büyümenin ve kurumsal kalitenin yoksulluk ile gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu dokuz ülke Çin, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland (Doğu Asya), Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka (Güney Asya)' dan oluşmaktadır. Verilerde kısa süreli bozulmaların olması nedeniyle özellikle kişi başına GSYİH'nın hesaplanması amacıyla Dolar, Kraay (2002) ve Forbes (2000)'in çalışmalarında olduğu gibi beş yıllık dönemler boyunca tüm değişkenlere ait verilerin ortalaması baz alınmıştır. Ayrıca panel verilerin, geleneksel kesitsel veya zaman serisi verilere göre birçok önemli avantajı

¹²² Marie Helgason, "Institutional quality and economic growth-A comparison across development stages", **Department of Economics**, 2010, pp. 10-26.

¹²³ Asghar Mobarak, Ali Karshenasan, "The Impact of Institutional Quality on Relation Between Resource Abundance and Economic Growth", **Iranian Economic Review**, University of Tehran, Faculty of Economics, Vol.XVI, No:32, 2012, pp. 96-104.

bulunmaktadır. Panel veriler daha fazla sayıda veri noktası içerdiğinden daha fazla serbestlik derecesi sunmakta ve ekonometrik tahminlerin verimliliğini artırabilmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada panel verilerinin kullanımı, modelde heterosordastisite ve otokorelasyon problemini ortaya çıkarmıştır. Farklı ülkelerin özelliklerinde heterojenlik olması nedeniyle hata-varyansının gözlemler boyunca sabit olmayacağından yola çıkarak denklemlerin tahmin edilmesinde Arellano ve Bond (1991) tarafından önerilen generalized moment's method (GMM) tahminleyicileri kullanılmıştır. Sonuç olarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve yoksulluğun azaltılmasını sağlamak için yolsuzluk seviyesinin azaltılması gerektiği ileri sürülmüştür. Daha iyi kurumlar, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasını teşvik ederek doğrudan yabancı yatırımları da olumlu etkileyecektir. Diğer taraftan, gelir eşitsizliğindeki herhangi bir artışı önlemek için özellikle gelir dağılımını ele alan politikaların benimsenmesi önemlidir.¹²⁴

Nawaz, Iqbal ve Khan (2014), 35 seçilmiş asya ülkesinde 1996-2012 dönemine ilişkin verileri üzerine yaptıkları araştırmada, kurumların kalitesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek için panel veri analiz yönteminden yararlanmışlardır. Çalışmada kurumsal kalitenin göstergesi olarak seçilen altı değişken yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, politik istikrar, düzenleyici kurumların kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yönetimin hesap verilebilirliğidir. Bu değişkenlerden türetilen kurumsal kalite endeksi de çalışmada ayrı bir değişken olarak yer almaktadır. Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre kurumsal kalite endeksinin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemli etkisinin istatistiki olarak anlamlı olduğuna ulaşılmıştır. Ancak bu etki ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş asya ülkelerinde gelişmekte olan asya ülkelerine göre, ekonomik büyüme üzerinde kurumsal kalite endeksinin etkisi daha belirleyici olmaktadır. Çalışmada ayrıca kurumsal kalite endeksinin bileşenleri olan altı değişkenin ekonomik büyüme üzerindeki tekil etkisi de araştırılmıştır. Çalışma kapsamındaki tüm ülkeler için yapılan araştırmanın sonucuna göre yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü ve düzenleyici kurumların kalitesi değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkisi bulunmaktadır. Gelişmekte olan asya ülkeleri için

¹²⁴ Liyanage Devangi H. Perera, Grace HY Lee, "Have economic growth and institutional quality contributed to poverty and inequality reduction in Asia?", **Journal of Asian Economics**, Elsevier, Vol.XXVII, 2013, pp. 71-86.

hükümetin etkinliği ve hukukun üstünlüğünün, gelişmiş ülkeler için ise yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü ve düzenleyici kurumların kalitesinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.¹²⁵

Asghar, Qureshi ve Nadeem (2015), Asya'nın gelişmekte olan 13 ekonomisi için kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelenmiştir. Çalışmada 1990-2013 dönemi baz alınmıştır. Kurumsal kalite endeksi için hukuki, ekonomik ve politik kurumların kalitesinden oluşturulan temel bileşen yöntemi kullanılmıştır. Modelde, panel ARDL ve panel nedensellik yöntemlerinden yararlanılmıştır. Modelin çeşitli özellikleri kurumsal kalite göstergelerinin farklı türleri ve temel bileşen yöntemi yardımıyla oluşturulan genel kurumsal kalite endeksi için kullanılmıştır. Panel ARDL'nin sonuçları, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermiştir. Panel nedensellik sonuçları nedenselliğin kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye kadar sürdüğünü göstermektedir. Bu çalışma, tüm kurumların kurumsal niteliğini ya da en azından yasal kurumların kalitesini arttırmak suretiyle ekonomik büyümenin artırılacağı sonucuna varmıştır. Bu hedefe ulaşmak için kurumsal kalitenin geliştirilmesi için bazı etkili adımlar atılması gerektiği düşünülmüştür. Çalışmanın sonucunda, artan ekonomik büyüme için Asya'da gelişmekte olan ülkelerde kurumsal kalitenin iyileştirilmesine ihtiyaç olduğunu vurgulanmıştır.¹²⁶

Siddique, Nawaz ve Majeed (2016) tarafından yapılan çalışmada, Random Effect Model (Rastgele Etki Modeli) ve System GMM (Generalized Method of Moment) kullanılarak 1999-2014 yılları arasında 91 ülke paneli için kurumsal yönetim (institutional governance) ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkisi analiz edilmiştir. Kurumsal Yönetim Endeksi (index of institutional governance) ile yönetişimin (governance index) doğrudan etkisi gözlemlenmiş ve bu ülkelerde kurumların nüfusun kanalıyla büyüme modelini nasıl etkileyebilecekleri incelenmiştir. Yapılan çalışmada yolsuzluk kontrolü, hukukun üstünlüğü, düzenleyici kalite,

¹²⁵ Saima Nawaz, Nasir Iqbal, Muhammad Arshad Khan, "The Impact of Institutional Quality on Economic Growth: Panel Evidence", **The Pakistan Development Review**, Jstor, 2014, pp. 15-31.

¹²⁶ Nabila Asghar, Shazia Qureshi, Muhammad Nadeem, "Institutional Quality and Economic Growth: Panel ARDL Analysis for Selected Developing Economies of Asia", **South Asian Studies**, Vol.XXX, No:2, 2015, pp. 381-399.

yönetimin hesap verebilirliği, hükümet etkinliği, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu ile ölçülen kurumsal göstergeler kullanılmıştır. Bu göstergeler ekonomik büyüme ve kalkınma süreci için oldukça önemlidir. Çünkü kurumsal yönetim, ülkelerin ekonomik ve sosyal sorunlarıyla başa çıkma tercihlerini belirleyebilmektedir. Yoksullukla mücadele etmek, düşük eğitim, eşitsizlik, işsizlik, mali açıklar ve diğer ülkelerle diplomatik ilişkiler tüm ülkelerin temel kaygılarını oluşturmaktadır. Politika yapıcılarının sürdürülebilir ekonomik büyümeye odaklanması gerektiğini ve dolayısıyla büyümeyi engelleyen faktörleri bulmak zorunda olduklarını da çalışmalarında ifade edilmiştir. Sonuç olarak incelenen bulgular, kurumsal yönetimin seçilen ülkelerin paneli için ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca nüfusun ekonomik büyüme üzerinde etkilerinin olabileceğine de değinilmiştir. Nüfusun doğrudan etkisi negatif ve anlamlı olarak bulunurken, kurumsal yönetim nüfusla etkileşime girdiğinde işaret olumlu ve anlamlı hale geldiği gözlemlenmiştir.¹²⁷

Iheonu, Ihedimma ve Onwuanaku (2017) tarafından araştırılan çalışmada, kurumsal kalitenin Batı Afrika'daki ekonomik performans üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Çalışmada yolsuzluğun kontrolü, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite ve hukukun üstünlüğünü içeren dört kurumsal kalite göstergesi kullanılmıştır. 1996-2015 yılları arasında 12 Batı Afrika ülkesinden oluşan bir panel veri çalışması, sabit etki modeli, rastgele etki modeli ve panel iki aşamalı en küçük kare modeli kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuç olarak sabit ve rastgele etki modeli kullanıldığında, çalışmada kullanılan kurumsal kalitenin tüm göstergeleri Batı Afrika'daki ekonomik performans üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ancak iki aşamalı en küçük kareler tekniğiyle endojenite göz önüne alındığında sadece hükümet etkinliği anlamlı bulunmuştur. Araştırma Batı Afrika'daki ekonomik performansın, hükümet etkinliğine daha fazla önem verilerek gelişmiş kurumların varlığında artırılacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca bulgular, kurumlar ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu da göstermektedir, ancak bazen benzer özelliklere

¹²⁷ Hafiz M. A. Siddique, Ahmad Nawaz, Muhammad Tariq Majeed et. al., "The Impact of Institutional Governance on Economic Growth: A Panel Data Analysis", **Bulletin of Business and Economics (BBE)**, Vol.V, No:4, 2016, pp. 210-219.

sahip kurumlar farklı gruplar, bölgeler ve toplumlar arasında son derece farklı sonuçlar da doğurabileceği vurgulanmıştır.¹²⁸

Kebede ve Takyi(2017) tarafından yapılan çalışma ile kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi tartışılmıştır. 1996-2014 yılları baz alınarak 27 Sahra altı Afrika ülkeleri için yıllık panel verilerden yararlanılmıştır. Çalışmada Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi, Wald Panel Nedensellik ve Sistem GMM yöntemi kullanılmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu analiz edilmiştir. Ayrıca nedensellik testi sonucunda, ekonomik büyümeden kurumsal kaliteye kadar tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik büyüme ve özgürlükler kurumsal kalitenin önemli belirleyicileri arasında gösterilmiştir. Ancak borç servisinin ve doğal kaynak bağımlılığının ekonomik büyümeyi ve kurumsal kaliteyi negatif etkilediği ileri sürülmüştür. Bu nedenle kurumsal kalite, açıklık ve finansal kalkınmanın artırılması ile birlikte borç servislerinin küçültülmesi, bölgede istenilen düzeyde ekonomik büyümenin sağlanması açısından oldukça önemli olduğu dile getirilmiştir.¹²⁹

Jalal ve Mustapha(2017) çalışmalarında, yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi geliştirmekte olan 30 ülkeden oluşan ve 1996-2013 dönemini kapsayan dinamik bir panel veri yaklaşımı ile incelemiştir. Analizde Arrelano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen panel veriler için GMM yönteminden yararlanılmıştır. Ampirik sonuçlar, iyi yönetişimin ekonomik büyüme üzerindeki iyi kurumsal kalite yoluyla doğrudan etkisinin bu ülkeler için olumlu ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırım, yatırım ve beşerî sermaye gibi makroekonomik değişkenlerin etkilerine de önemlidir. Doğrudan yabancı yatırım ve kurumsal kalite arasındaki olumsuz bağlantı, yönetişimin doğrudan yabancı yatırımın yerini alabileceği öngörülmüştür. Bu sonuç siyasi istikrarın, düzenlemenin kalitesi ve ekonomik politikanın önemli unsurlar olarak düşünülmesinin nedenleri hakkında bilgi vermektedir. Benzer şekilde adil rekabeti teşvik etmek için yolsuzlukla mücadele etmek esastır ve özel sektörün geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik

¹²⁸ Chimere Iheonu, Godfrey Ihedimma, Chigozie Onwuanaku, "Institutional Quality and Economic Performance in West Africa", **MPRA Paper**, 2017, pp. 3-15.

¹²⁹ Jeleta G. Kebele, Paul O. Takyi, "Causality Between Institutional Quality and Economic Growth: Evidence From Sub-Saharan Africa", **European Journal of Economic and Financial Research**, 2017, p. 114.

performansını artırmasını sağlamak için istikrarlı, etkili bir siyasi, yasal ve düzenleyici rejimin teşvik edilmesinin önemli olduğu gözlemlenmiştir.¹³⁰

Siyakiya (2017) tarafından incelenen çalışmada, 1996-2014 yılları arasında 28 Avrupa Birliği üyesi devletleri ile 8 muhtemel üyeden oluşan ülkeler ele alınmıştır. Panel veri seti kullanarak kurumsal kalite ve alt göstergelerinin (yolsuzluk, hükümet etkinliği, siyasi istikrar, düzenleyici kurumların kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yönetimin hesap verilebilirliği) kişi başına düşen brüt katma değer ile ölçülen genel ekonomik performansı etkileyebileceği vurgulanmıştır. Modelde yer alan bağımsız değişkenler GSYİH yüzdesi, ticaret net takas şartları, hükümet büyüklüğü (harcama), kurum kalitesi ve enflasyon gibi brüt sabit sermaye oluşumudur. Kişi başına düşen brüt değer ise bağımlı değişkendir. Kurum ve ekonomik büyüme arasındaki gecikmişlik problemleri ve büyümenin gecikmeli değişkeni nedeniyle, aralarındaki ilişkiyi modellemek için sistem GMM yaklaşımı kullanılmıştır. Sonuçlar, kurumların ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu, ancak etkilerinin bir ülkenin gelişim düzeyine göre değiştiğini göstermektedir. Ayrıca farklı kurumların etkisi ülkeler arasında tekdüze olmadığı belirtilmiştir. Genel olarak, kurumdaki gelişmelerin artan ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu görüşünü desteklemektedir.¹³¹

Karimi ve Daiari (2018) tarafından ASEAN ülkelerinde kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. 1996–2014 yılları arasında 10 ASEAN ülkesi için dinamik panel veri yöntemlerinden biri olan GMM metodu kullanılmıştır. Modelde ekonomik büyümenin ölçütü, kişi başına düşen reel GSYİH bağımlı değişkenidir. Kurumların kalitesini ölçmek için Dünya Bankası Göstergeleri’den yararlanılmış olup, bu değişkenler yönetimin hesap verilebilirliği, siyasi istikrar ve şiddet/terörle mücadele, hükümetin etkinliği, düzenleyici kurumların kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolünden oluşmaktadır. İnsan sermayesi ve fiziki sermaye teorisinin öngördüğü gibi diğer kontrol değişkenleri de büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma,

¹³⁰ Ktit Jalal, Macharfi Mustapha, “The Impact of Institutional Governance on Economic Growth in Developing Countries: An Econometric Analysis in Panel Data”, **International Journal of Humanities and Social Science Invention(IJHSSI)**, 2017, pp. 42-53.

¹³¹ Puruweti Siyakiya, “The impact of institutional quality on economic performance: An empirical study of European union 28 and prospective member countries”, **World Journal of Applied Economics**, Vol.III, 2017, pp. 3-24.

ASEAN ülkelerinde ekonomik performans üzerindeki kurumsal kalitenin temsili bir etkisinin olup olmadığının belirlenip belirlenmediğini ve eğer varsa bu etkinin ve yönün büyüklüğünü ölçmek için dinamik panel farkının genel sonuçlarını belirlemeyi amaçlamıştır. OLS tahmini ile kurumların üzerinde büyük ve olumlu bir etki yarattığı gözlemlenmiştir. Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki ampirik tahmini, kurumsal kalitedeki iyileşmenin büyümede hızlanmaya yol açtığını göstermektedir. Kurumlar ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olduğundan, yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme elde etmek için kurumsal kalitenin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ampirik sonuçlar, ASEAN ülkelerinde her iki değişken arasında çift yönlü ve uzun dönemli nedensellik etkisinin olduğunu göstermiştir.¹³²

Kurumsal kalitenin ekonomik performans üzerindeki etkilerini gösteren literatür Tablo 3.1’de özet olarak verilmiştir. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaların kapsadığı ülke sayısı, dönem, kullanılan açıklayıcı değişkenler ve elde edilen bulgular yer almaktadır.

Aşağıdaki tablolarda “+” pozitif yönlü ilişkiyi, (-) negatif yönlü ilişkiyi, “X” anlamlı bir ilişkinin tespit edilemediği durumu simgelemektedir.

¹³² Mohammad Sharif Karimi, Elham Heshmati Daiari, “Does Institutions Matter for Economic Development? Evidence for ASEAN Selected Countries”, **Iranian Economic Review**, University of Tehran Faculty of Economics, Vol.XXII, No:1, 2018, pp. 1-20.

Tablo 3.1: Kurumsal Kalite-Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Özet Çalışmalar

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
Barro, 1991	98 Ülke 1960-1985	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	(-)
Abrams ve Lewis, 1993	90 Ülke 1968-1987	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Bireysel ve Ekonomik Özgürlükler	+
De Haan ve Siermann, 1995	Farklı Ülke Grupları 1961-1992	Duyarlılık Analizi	Demokrasi	X
Mauro, 1995	68 Ülke 1980-1983	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	(-)
Alesina vd., 1996	113 Ülke 1952-1982	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	(-)
Barro, 1996	100 ülke 1960-1990	Panel Veri Analizi	Demokrasi	(-)
Leblang, 1996	50 ülke 1960-1990	Panel Veri Analizi	Mülkiyet Hakları ve Demokrasi	+
Tanzi ve Davoodi, 1997	OECD Ülkeleri 1980-1995	En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	(-)
Feng, 1997	96 Ülke 1960-1980	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	Dolaylı etki, +
Knack and Keefer,1997	29 Ülke 1980-1992	Panel Veri Analizi	Sosyal Sermaye	+
Leblang, 1997	70 Ülke 1960-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	+
De Haan ve Siermann,1998	Farklı Ülke Grupları 1980-1992	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Ekonomik Özgürlük Kriterine Göre Büyüme Üzerinde Farklı Etki
Whiteley, 2000	34 Ülke 1970-1992	Panel Veri Analizi	Sosyal Sermaye	+

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
De Haan ve Sturm, 2000	80 Ülke 1975-1990	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	+
Asteriou ve Price, 2000	İngiltere 1961-1997	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	(-)
Rodrik, 2000	90 Ülke 1970-1989	En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	+
Carlsson ve Lundström, 2001	74 Ülke 1975-1995	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Ele Alınan Ekonomik Özgürlük Kriterine Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Tavares ve Wacziarg, 2001	65 Endüstrileşmiş ve Gelişmekte Olan Ülke 1970-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	(-)
Akçay, 2002	54 Ülke 1960-1995	En Küçük Kareler Yöntemi	Yolsuzluk	(-)
Yay, 2002	1971-1990 75 Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke	En Küçük Kareler Yöntemi	Demokrasi	X
Acemoğlu vd., 2003	1970-1997	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Kurumsal Kalite	Dolaylı etki, +
Barro ve McCleary, 2003	59 Ülke 1981-199	Panel Veri Analizi	Dini Farklılıklar	Ele Alınan Göstergelere Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Dollar and Kraay, 2003	168 Ülke 2000-2001	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	+
Ulubasoglu ve Doucouliagos, 2014	119 Ülke 1970-1999	Panel Veri Analizi	Ekonomik ve Politik Özgürlükler	+
Easterly vd., 2006	82 Ülke 1900-1996	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Sosyal Bütünlük	+

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
Butkiewicz ve Yanikkaya, 2006	100 Ülke 1970-1999	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	+
			Demokrasi	X
Doucouliağos ve Ulubaşoğlu, 2008	84 Çalışma 1983-2005	Meta Analizi	Demokrasi	X
Yapraklı, 2008	36 Üst ve Orta Gelir Grubu Ülke 2002-2005	Panel Veri Analizi	İfade Özgürlüğü ve Şeffaflık	(-)
			Politik İstikrar	
			Düzenlemelerin Kalitesi	
			Hukukun Üstünlüğü	
			Yönetimin Etkinliği	+
			Yolsuzluğun Önlenmesi	+
Boulila vd., 2008	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler 1980-2000	Eşanlı Denklemler Modeli	Sosyal Sermaye	+
Hasan vd., 2009	31 Çin Eyaleti 1986-2002	Panel Veri Analizi	Özel Sektörün Ekonomideki Payı, Hukukun Üstünlüğü, Mülkiyet Hakları	+
Beşkaya ve Manan, 2009	Türkiye 1970-2005	Zaman Serisi Analizi	Demokrasi	Bazı Denklemlerde Büyüme Üzerinde Pozitif Etki
				Bazı Denklemlerde Büyüme Üzerinde Negatif Etki
			Ekonomik Özgürlükler	+
Yıldırım, 2009	96 Ülke 1970-2005	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlükler	+
Siddiqui ve Ahmed, 2009	43 Ülke	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	+

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
Dawson, 2010	85 Ülke 1980-2007	En Küçük Kareler Yöntemi ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Ekonomik Özgürlükler	Dolaylı etki, +
Şanlısoy ve Kök, 2010	Türkiye 1987-2006	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	(-)
Haggard ve Tiede, 2011	74 Ülke 1985-2004	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Gelişmiş ülkelerde, + Gelişmekte olan ülkelerde, X
Arslan, 2011	Türkiye 1987-2007	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	X
Valeriani ve Peluso, 2011	181 Ülke 1950-2009	Panel Veri Analizi	Sivil Özgürlükler ve Yönetim Kalitesi	+
Koç ve Ata, 2012	28 Ülke 2008	Yatay Kesit Analizi	Sosyal Sermaye	+
Dias ve Tebaldi, 2012	1965-2005	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	+
Siddiqui ve Ahmed, 2013	84 Ülke 2002-2006	Panel Veri Analizi	Politik Rant ve Risk Azaltma Yöntemleri	+
Artan ve Hayaloğlu, 2013	110 Ülke 2000-2009	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlükler	+
			Politik Özgürlükler	+
Artan ve Hayaloğlu, 2014	Türkiye 1972-2009	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik Özgürlükler	Uzun Dönemde, +
				Kısa Dönemde, X
Erkal vd., 2014	OECD ve AB Ülkeleri 1995-2012	Panel ARDL Yaklaşımı	Yolsuzluk Algısı	(-)
Akın vd., 2014	94 Ülke 2000-2010	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlük	+
Hisamoğlu, 2014	1987-2004 Türkiye	ARDL Yaklaşımı	Kurumsal Kalite	Ele Alınan Göstergelere Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Alataş ve Peker, 2014	122 Ülke 1996-2012	Panel EKK Yöntemi	Kurumsal Kalite	+

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
Alexiou, Tsaliki ve Osman, 2014	Sudan-1972-2008	ARDL Yaklaşımı	Siyasi Özgürlük	+
			Ticari Açıklık	(-)
			Yatırım Harcamaları	+
			Hükümet Harcamaları	(-)
Flachire vd., 2014	79 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke 1975-2005	Statik Panel Veri Analizi Yöntemleri	Demokrasi ve Ekonomik Özgürlükler	Kullanılan Ekonometrik Yönteme Göre Büyüme Üzerinde Pozitif veya Negatif Etki
Nawaz, 2015	56 Ülke 1981-2010	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	+
Gazdar ve Cherif, 2015	MENA Ülkeleri 1984-2007	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	+
Acaravcı vd., 2015	MENA Ülkeleri 1999-2012	Panel Veri Analizi	Demokrasi	(-)
Góes, 2016	119 ülke 10 yıl boyunca	Panel Yapısal Vektör Otoregresyon	Kurumsal Kalite	+
Yıldırım ve Gökalp, 2016	21 Gelişmiş Ülke 2000-2011	Panel Veri Analizi	Yargı Bağımsızlığı	+
			Mülkiyet Haklarının Korunması	
			Politik Özgürlükler	
			Hükümet Harcamaları	(-)
			Sivil Özgürlükler	
			Enflasyon	X
Aykırı ve Tokucu, 2017	Türkiye'nin de dahil olduğu 30 gelişmekte olan ülke 1970-2014	Panel-Eş Bütünleşme Analizi	Beşeri Sermaye Endeksi	Uzun Dönemde, +

Yazar(lar), Yayımlandığı Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Açıklayıcı Değişken	Sonuç
Siyakiya,2017	28 Avrupa Ülkesi ve 8 olası üye	Panel Veri Analizi	Hükümetin Etkinliği	+
			İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	
			Yolsuzluk	(-)
			Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu	
			Düzenlemelerin Kalitesi	X
			Hukukun Üstünlüğü	
Bruns, Bosma, Sanders ve Stam, 2018	Avrupa Ülkeleri 2003-2014	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	+
Nguyen, Su ve Nguyen, 2018	29 Ülke 2002-2015	GMM Sistem Tahmin Tekniği	Kurumsal Kalite	+
Radzeviča ve Bulderberga, 2018	113 Ülke 2006-2016	GMM Sistem Tahmin Tekniği	Düzenlemelerin Kalitesi	+
			Hükümetin Etkinliği	
Glawe ve Wagner, 2019	35 Avrupa Ülkesi 1996-2014	Dinamik Panel Veri	Siyasi İstikrar	Etkisi fazla, +
			Hukukun Üstünlüğü	
			Düzenlemelerin Kalitesi	
			Yolsuzluk Kontrolü	
			Hükümetin Etkinliği	Etkisi daha az, +
			İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	
Nirola ve Sahu, 2019	Hindistan'da 23 Eyalet 2005-2014	Havuzlanmış OLS ve GMM Sistem Tahmin Tekniği	Hükümet Harcamaları	(-)

Kaynak: Sinan Erdoğan, Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Karşılaştırmalı Bir Analiz, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2016, ss. 78-82.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak amacı ile yapılan bu çalışmada modele ilişkin veri seti oluşturulmuş ve değişkenler belirlenmiştir.

4.1. ANALİZDE KULLANILAN VERİ SETİ

Çalışmada, Yeni Sanayileşen Ülkeler (NICs: Newly Industrialized Countries) kategorisinde yer alan 10 ülkenin, 2002-2016 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanılmıştır. Bu ülkeler Brezilya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Afrika, Hindistan, Malezya, Meksika, Tayland ve Türkiye'den oluşmaktadır. Çalışmada bu ülkelerin tercih edilmesinin nedeni ekonomik gelişme açısından ülkelerin aynı sınıflandırmada yer alması ve birbirleriyle göreceli olarak daha karşılaştırılabilir olmasıdır. Konuya ilişkin yapılan akademik çalışmalarda Yeni Sanayileşen Ülkeler üzerine bir araştırma yapılmamış olması ülkelerin seçiminde etkin rol oynamıştır. Söz konusu ülkelerin kurumsal kalite göstergelerine ilişkin verilerin düzenli olarak 2002 yılından itibaren temin edilebilmesi nedeniyle, çalışmanın dönemi 2002- 2016 yıllarını kapsamaktadır.

Araştırmanın veri seti 10 ülkeye ilişkin, yıllık 15 dönemi kapsayan dengeli panel veri setinden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan veri setine uygun olarak çalışmada panel veri analiz yöntemi uygulanmıştır. Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak üzere yapılan çalışmada kurulan modellerin bağımlı değişkeni ekonomik büyümeye ilişkin göstergelerdir. Modellerin bağımsız değişkenleri ise kurumsal kalitenin ölçülmesinde kullanılan endeks ve kontrol değişkeni olarak kullanılan üç adet makroekonomik göstergeden oluşmaktadır.

Çalışma kapsamındaki 10 ülkenin, 2016 yılı itibarıyla Kişi Başına GSYH, Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH ve GSYH açısından ekonomik büyüklüklerine ilişkin bilgiler Tablo 4.1'de yer almaktadır.

Tablo 4.1: Yeni Sanayileşen Ülkelere İlişkin Ekonomik Büyükler (2016 yılı)

ÜLKELER	Kişi Başına GSYH (\$)	Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH (\$)	GSYH (Milyar \$)
Brezilya	8.712	15.124	1.796
Çin	8.078	15.529	11.138
Endonezya	3.563	11.609	932
Filipinler	2.941	7.804	305
Güney Afrika	5.262	13.197	296
Hindistan	1.729	6.571	2.290
Malezya	9.671	27.683	297
Meksika	8.739	17.275	1.078
Tayland	5.978	16.913	412
Türkiye	10.821	25.247	864

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator>, Dünya Bankası veritabanından yararlanılarak hesaplanmıştır.

Modelde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin açıklamaları aşağıda detaylı olarak sunulmaktadır.

4.2. ANALİZDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

4.2.1. Bağımlı Değişkenler

Çalışmada ekonomik büyümenin göstergesi olarak kullanılan değişkenler, satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYH ve Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla büyüme oranıdır. Bu değişkenler aynı zamanda çalışmada kurulan modellerin bağımlı değişkenleridir.

Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH (GDP_{ppp}): Satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYH, GSYH'nın ülkede yaşayan kişi sayısına oranlanması ile elde edilmektedir. Konuya ilişkin yapılan çalışmalarda Bosma, Content, Sanders ve Stam (2018); Aykırı ve Tokucu (2017); Güney (2017); Yıldırım ve Gökalp (2016); Alataş (2014); Koçak ve Bulut (2014); Nawaz, Iqbal ve Khan (2014); Alonso ve Garcimartín (2013); Ahmed (2012); Doyle ve Martinez-Zarzoso (2011); Polterovich ve Popov (2007); Hummels ve Klenow (2005); Alcalá ve Ciccone

(2004); Dollar ve Kraay (2003); Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2002) tarafından ekonomik büyümenin ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Satınalma gücü paritesi (SGP), ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak farklı para birimlerinin satın alma güçlerini eşitleyen bir değişim oranıdır. SGP hesaplaması, ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin temel göstergesi olan GSYH ve bileşenleri bazında ele alınmaktadır. GSYH ise, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen veya tüketilen mal ve hizmetlerin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır.¹³³

Fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak reel bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla kişi başına GSYH, satın alma gücü paritesine (PPP: purchasing power parity) göre analize konu edilmiştir. GSYH, satın alma gücü paritesi oranlarını kullanarak yurtiçi dolara dönüştürülür. Satın alma fiyatları cinsinden GSYH ekonomideki tüm yerleşik üreticilerin brüt katma değer toplamı ile ürün vergilerinin toplanıp ürünlerin değerine dahil olmayan sübvansiyonların çıkarılmasıyla elde edilen değerdir. Yarı mamul varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve azalması için kesintiler yapılmadan hesaplanır. Veriler, 2011 Uluslararası Karşılaştırma Programına (ICP: International Comparison Program) dayanan mevcut uluslararası dolar cinsindendir.¹³⁴

ICP, karşılaştırmalı fiyat verileri ile ülkelerin gayri safi yurtiçi hasıllarının ayrıntılı harcama değerlerini toplamak ve dünya ekonomilerinin satın alma gücü paritelerini tahmin etmek için dünya çapında bir istatistiksel ortaklıktır. Para birimlerini dönüştürmek için piyasa döviz kurları yerine satın alma gücü paritesinin kullanılması, ekonomilerin çıktılarını ve toplumun refahlarını gerçek anlamda karşılaştırmayı mümkün kılar.¹³⁵

Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Büyüme Oranı (GDP_{grw}): Ülke ekonomisindeki reel büyümeyi gösteren ve en önemli makroekonomik göstergelerden biri olan GSYH büyüme oranı, akademik çalışmalarda Epo ve Faha (2019); Minh (2018), Tanin ve Masih (2017); Gazdar ve Cherif (2015); Alexiou, Tsiliki ve Osman (2014); Kunčič (2014); Halla ve Ahmad (2012); Masron ve

¹³³ TÜİK, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do%3Fistab_id=146, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.

¹³⁴ The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.

¹³⁵ The World Bank, <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/international-comparison-program-2011>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.

Abdullah (2010); Williamson ve Mathers (2009); Levchenko (2007); Gwartney, Holcombe ve Lawson (2004); Assane ve Grammy (2003); Rodrik (2000) tarafından ekonomik büyümenin ölçüsü olarak kullanılmıştır.

TÜİK tarafından GSYH üretim, harcama ve gelir yöntemleri olmak üzere üç şekilde hesaplanmaktadır. GSYH tahminlerinde sıklıkla kullanılan ana yöntem ise üretim yöntemidir. GSYH hesaplanırken cari fiyatlar ve Laspeyres zincirlenmiş hacim endekslerinden yararlanılmaktadır. **Cari fiyatlarla GSYH**, hesaplama döneminde piyasada geçerli olan fiyatlarla yapılan hesaplama yöntemidir. **Zincirlenmiş hacim endeksleriyle GSYH**, üretimdeki değişimin daha sağlıklı ölçülebilmesi nedeniyle enflasyon etkisinin arındırılmasıyla yapılan hesaplama yöntemidir. GSYH'nin yüzde olarak artış oranı ise GSYH değişim oranını vermektedir. Zincirlenmiş hacim endeksleriyle hesaplanan değerlerin birbirine oranı gerçek büyüme hızını oluşturmaktadır. **Kişi başına GSYH**, cari fiyatlarla tahmin edilen gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüklüğünün yıl ortası nüfus tahminine bölünmesi sonucu ulaşılan değerdir. Hesaplanan bu değer ortalama Amerikan Doları kuruna bölünmesi ile dolar bazında kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla değeri elde edilir.¹³⁶

4.2.2. Bağımsız Değişkenler

Çalışmada kurulan modellerin bağımsız değişkenleri kurumsal kalite endeksi ile hükümet harcamaları, yatırım harcamaları ve ticari açıklık oranlarıdır.

Kurumsal Kalite Endeksi: Kurumsal kalitenin ölçülmesinde kullanılan farklı değişkenler bulunmaktadır. Bu göstergelerin içeriğinin ve hesaplanmasının farklılık göstermesi ve her bir göstergenin kurumsal kalite açısından farklı bir yönü ön plana çıkarması nedeniyle çalışmada kurumsal kaliteye ilişkin belirli bir gösterge kullanılmamıştır. Bunun yerine Dünya Bankası tarafından yayınlanan Küresel Yönetişim Göstergesinde (Worldwide Governance Indicators) kurumsal kaliteye ilişkin açıklanan 6 adet değişkenden türetilen Kurumsal Kalite Endeksi (IQ) oluşturulmuştur. IQ değerleri, ülkelerin aşağıda açıklanan göstergelerinin değerleri kullanılarak SPSS 24 programında Temel Bileşen Analizi (Principal Component Analysis) ile hesaplanmıştır.

Kurumsal Kalite Endeksi'nin hesaplanmasında kullanılan kurumsal kalite bileşenleri Tablo 4.2'de yer almaktadır.

¹³⁶ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30891> (Çevrimiçi), 21 Mayıs 2019.

Tablo 4.2: Çalışmada Kullanılan Kurumsal Kalite Endeksinin Bileşenleri

Kurumsal Kalite Endeksinin Bileşenleri
Yolsuzluğun Kontrolü
Yönetimin Etkinliği
Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması
Hukukun Üstünlüğü
Düzenleme Kalitesi
İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik

Kurumsal kalite endeksinin bileşiminde kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak verilmesi nedeniyle, çalışmanın bu kısmında kısaca açıklanmıştır.¹³⁷

Yolsuzluğun Kontrolü: Kamu gücüne sahip olanların bunu kişisel çıkar sağlamak amacıyla kullanmaları ve devletin belli bir elit kesim ya da özel grup tarafından ele geçirilmiş olması gibi yolsuzluğa ilişkin algıları ölçen göstergelerden oluşmaktadır.

Yönetimin Etkinliği: Kamu hizmetlerini düzenleyen hükümlerin kalitesini, bürokrasi kalitesi, memurların yeterliliği, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlığının derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükümetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliği konusundaki algıları ölçen göstergeleri kapsamaktadır.

Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması: Terörizm de dâhil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve/veya siyasi olarak motive olmuş şiddet olasılığının algısını ölçmektedir. Protestolar ve ayaklanmalar, hükümetin ve/veya işgalin değiştirilmesi amacıyla askeri grevler, direnişçilerin hükümeti devirmeye çalıştığı, bağımsızlık kazandığı ya da en azından ağır bir şekilde etkilediği bir iç savaş, bu kategoride değerlendirilmektedir.

Hukukun Üstünlüğü: Kişilerin toplum kurallarına güvenme ve bunlara uyma konusundaki algıları, sözleşmelerin yasalarla korunabilirliği, mülkiyet hakları, yasalar

¹³⁷ The World Bank Group 2019, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.

önünde eşitlik, adli sistemin etkinliği ve tahmin edilebilirliği ile suç ve şiddet olasılığı gibi kriterler esas alınarak belirlenmektedir.

Düzenleme Kalitesi: Hükümetin özel sektör gelişimini mümkün kılan ve teşvik eden sağlam politikaları/düzenlemleri formüle etme ve uygulama kabiliyetine ilişkin algılarını ölçmektedir. Bu gösterge ayrıca fiyat kontrolleri, dış ticaret, kalkınma, para politikası rejimi, yetersiz bankacılık denetimi, düzenleyici ortam nedeniyle normal iş operasyonlarının daha maliyetli olması riski ve vergi tutarsızlığını da kapsamaktadır.

İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik: Bireylerin seçimlere özgürce katılabilmelerine, ifade özgürlüğüne, dernek kurma özgürlüğüne ve özgür bir medyaya sahip olunmasına ilişkin değerlerden oluşmaktadır. .

Modelde kullanılan kurumsal kalite değişkenlerinin içeriğine ilişkin özet bilgiler Tablo 4.3.'de açıklanmıştır.

Tablo 4.3: Çalışmada Kullanılan Kurumsal Kalite Göstergelerinin Özet Bilgileri

KURUMSAL KALİTE GÖSTERGELERİ

Yolsuzluğun Kontrolü

Kişi ve Kurumların Yolsuzluk
Eylemlerindeki Yeri
Kişi ve Kurumların Algıladıkları veya
Karşılaştıkları Yolsuzluklar
Rüşvet

Yönetimin Etkinliği

Kamu Hizmetini Düzenleyen Hükümlerin
Kalitesi
Bürokrasinin Kalitesi
Memurların Yeterliliği
Kamu Hizmetinin Siyasi
Bağımsızlığı
Hükümet Politikalarına Güven

Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması

Ülke içi şiddet
Terör
Hükümet İstikrarı
Askeri Kanadın Siyasetteki Rolü
Dinsel Gerilimler
Etnik Gerilimler

Hukukun Üstünlüğü

Güven
Kanun ve Düzen
Kurallara Uyma
Suç İşlenme Sıklığı
Adli Sistemin Etkinliği ve Tahmin
Edilebilirliği
Sözleşmelerin Uygulanabilirliği

Düzenleme Kalitesi

Yatırım Profili
Ekonomik Alanlardaki Aşırı Düzenlemeler
Fiyat Kontrolleri
Yetersiz Bankacılık Denetimi

İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik

Siyasi Katılım
Siyasi Sürecin Etkinliği
Sivil Özgürlükler
Siyasi Haklar
İnsan Hakları
Demokratik Hesap Verebilirlik

Kaynak: Dünya Bankası veritabanından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Çevrimiçi), (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>), 20 Mayıs 2019.

Çalışmada ekonomik büyümedeki değişkenliği açıklamakta Kurumsal Kalite Endeksi'nin yanısıra kullanılan diğer bağımsız değişkenler, hükümet harcamalarının GSYH'ya oranı, brüt yatırımların GSYH'ya oranı ve ticari açıklık oranıdır.

Hükümet Harcamaları: Genel devlet nihai tüketim harcaması ile mal ve hizmet alımları için yapılan tüm mevcut cari harcamaları (çalışanların ücretlendirilmesi dâhil) içerir. Hükümet harcamaları ulusal savunma ve güvenlik

harcamalarının çoğunu da kapsamaktadır. Ancak askeri harcamalar (maaş ödemesi) dâhil bu kapsama girmemektedir.

Modelde hükümet harcamaları GSYH'ya oranlanarak kullanılmıştır.

Brüt Yatırım Harcamaları: Gayri safi sabit sermaye oluşumu, arazi iyileştirmelerini (çitler, hendekler, drenajlar vb.); tesis, makine ve ekipman alımlarını; okul, ofis, hastane, özel konut ve ticari ve endüstriyel binalar dahil olmak üzere yolların, demiryollarının ve benzerlerinin inşasını içermektedir. Aynı zamanda değerli eşya alımların net kazanımları da sermaye oluşumu olarak kabul edilmektedir.

Modelde, brüt yatırım harcamaları GSYH'ya oranlanarak kullanılmıştır.

Ticari Açıklık Oranı: Mal ve hizmet ihracatı/ithalatı, tüm dünyadaki mal ve hizmetlerin değerini temsil eder. Mal, navlun, sigorta, nakliye, seyahat, telif hakları, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetleri içermektedir. Çalışanların ücretleri, yatırım gelirleri ve transfer ödemelerini hariç tutulmaktadır.

Ülkelerin ihracat ve ithalat toplamlarının GSYH'ya oranlanması ile hesaplanan Ticari Açıklık Oranı çalışmada bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenler, bu değişkenlerin kısaltılmış sembolleri ve hesaplanma yöntemlerine ilişkin açıklamalar Tablo 4.4'de özetlenmiştir.

Tablo 4.4: Çalışmada Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Sembol	Açıklaması
Bağımlı Değişkenler	
GDP_{ppp}	Satın Alma Gücü Paritesine göre kişi başına GSYH'nın logaritması
GDP_{grw}	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Büyüme Oranı (GSYH'deki yıllık büyüme oranı)
Bağımsız Değişkenler	
IQ	Kurumsal Kalite Endeksi
EXP	$\frac{\text{Hükümet Harcamaları}}{GSYH}$
INV	$\frac{\text{Brüt Yatırım Harcamaları}}{GSYH}$
OPN	$\frac{\text{İhracat} + \text{İthalat}}{GSYH}$

4.3. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ÖZET İSTATİSTİKLER

Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin özet istatistikler Tablo 4.5'de verilmiştir.

Tablo 4.5: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
GDP_{ppp} (\$)	150	9.215	5.620	7.677	10.229
GDP_{grw} (%)	150	4,99	3,13	-5,30	14,20
IQ	150	-4,69E-07	0,99	2,45	2,39
EXP (%)	150	13,48	3,59	6,82	20,71
INV (%)	150	25,54	7,25	15,15	45,52
OPN (%)	150	71,85	43,60	22,11	210,37

Çalışma kapsamındaki Yeni Sanayileşen Ülkeler kategorisinde yer alan 10 ülkenin 2002-2016 yılları arasında ortalama GDP_{ppp} 9.215 \$ iken, aynı dönemde GDP_{grw} ise yıllık ortalama %4,99'dur.

Çalışmada hesaplanan kurumsal kalite endeksinin bileşenlerini oluşturan göstergelere ilişkin özet istatistikler Tablo 4.6'da yer almaktadır.

Tablo 4.6: Kurumsal Kalite Endeksi ve Bileşenlerine İlişkin Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
IQ	150	-4,69E-05	0,999	-2,454	2,392
CC	150	-0,271	0,342	-1,144	0,568
GE	150	0,194	0,374	-0,483	1,267
PV	150	-0,663	0,591	-2,094	0,564
RQ	150	0,083	0,359	-0,795	0,837
RL	150	-0,161	0,349	-0,914	0,588
VA	150	-0,096	0,638	-1,748	0,715

4.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin pearson korelasyon analizinin sonuçları Tablo 4.7'de verilmiştir.

Tablo 4.7: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

	GDP _{ppp}	GDP _{grw}	IQ	EXP	INV	OPN
GDP _{ppp}	1,0000					
GDP _{grw}	0,3328	1,0000				
IQ	0,6106	0,1709	1,0000			
EXP	0,0516	0,1064	-0,0597	1,0000		
INV	0,1577	0,5518	-0,2271	-0,2529	1,0000	
OPN	0,3009	-0,0141	0,4982	0,001	-0,154	1,0000

Çalışmanın konusunu oluşturan kurumsal kalite endeksi (IQ) ile GDP_{ppp} arasında pozitif ve orta düzeyli bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısı 0,61'dir. IQ ile GDP_{grw} arasındaki korelasyon katsayısı ise 0,17'dir. Bir başka ifade ile bu iki değişken arasında pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Kurumdan kalite endeksi ile bu endeksi oluşturan bileşenler arasındaki korelasyon katsayısının değerleri Tablo 4.8'de yer almaktadır.

Tablo 4.8: Kurumsal Kalite Endeksi ve Bileşenlerine İlişkin Korelasyon Analizinin Sonuçları

	IQ	CC	GE	PV	RQ	RL	VA
IQ	1,0000						
CC	0,9173	1,0000					
GE	0,8907	0,7073	1,0000				
PV	0,7699	0,6855	0,5779	1,0000			
RQ	0,8758	0,7717	0,7965	0,5743	1,0000		
RL	0,8496	0,7747	0,7395	0,5235	0,6115	1,0000	
VA	0,1303	0,2408	-0,1346	0,0702	0,1709	0,2113	1,0000

4.5. METODOLOJİ

Kurumsal kalite endeksinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmada panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik büyümenin göstergesi olarak seçilen satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYH (GDP_{ppp}) ve reel ekonomik büyüme oranı (GDP_{grw})'nın bağımlı değişken olduğu iki model kurulmuştur. Her iki modelde kullanılan bağımsız değişkenler aynıdır ve bu değişkenler Tablo 4.4'de verilmiştir.

$$GDP_{ppp_{it}} = \beta_0 + \beta_1 IQ_{it} + \beta_2 EXP_{it} + \beta_3 INV_{it} + \beta_4 OPN_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$GDP_{grw_{it}} = \beta_0 + \beta_1 IQ_{it} + \beta_2 EXP_{it} + \beta_3 INV_{it} + \beta_4 OPN_{it} + u_{it} \quad (2)$$

Model 1 ve Model 2' de yer alan IQ değişkeni çalışma konusunu oluşturan kurumsal kalite endeksini gösterirken, EXP, INV, OPN ise kurulan modellerde kontrol değişkenleri olarak yer almaktadır.

Çalışmanın veri setine göre en uygun panel veri modelini kurabilmek için çeşitli testlerden faydalanılmıştır. Bu amaçla kurulacak modellerde öncelikle birim ve/veya zaman etkisinin varlığı LR testi ile sınanmıştır. Tablo 4.9'un A bölümünde yer alan sonuçlara göre her iki modelde de birim ve zaman etkilerinin standart hatalarını en az birisinin sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez %99 güven düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuca göre birim ve/veya zaman etkilerinden en az birisi kurulacak modellerde bulunmaktadır. Bu durumda birim etkinin ve zaman etkisinin ayrı ayrı test edilmesi gerekmektedir.

Çalışmada birim etkinin varlığı LR testi ile sınanmış ve sonuçları Tablo 4.9'un B bölümünde verilmiştir. Bu testte birim etkinin standart hatalarının sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez her iki modelde de %99 güven düzeyinde reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle kurulacak modellerde birim etki bulunmaktadır.

Kurulacak modellerde zaman etkisinin varlığını test etmek amacıyla yapılan LR testinin sonuçları Tablo 4.9'da yer alan bölüm C' de verilmiştir. Bu testin sonuçlarına göre zaman etkinin standart hatalarının sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez %95 güven düzeyinde her iki modelde de reddedilememiştir. Bir başka ifadeyle kurulacak modellerde zaman etkisi bulunmamaktadır.

Tablo 4.9: Modeller Arasında Seçim Yapılırken Kullanılan Testler ve Sonuçları

Bölüm A: LR Test: Birim ve Zaman Etkisi ($H_0 : \sigma_{\mu_i} = \sigma_{\lambda_t} = 0$)			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GDP _{ppp}	Model 1	362,09	0,000
GDP _{grw}	Model 2	42,78	0,000
Bölüm B: LR Test: Birim Etki ($H_0 : \sigma_{\mu_i} = 0$)			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GDP _{ppp}	Model 1	168,66	0,000
GDP _{grw}	Model 2	9,09	0,001
Bölüm C: LR Test: Zaman Etkisi ($H_0 : \sigma_{\lambda_t} = 0$)			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GDP _{ppp}	Model 1	2,30	0,091
GDP _{grw}	Model 2	1,96	0,156

Tablo 4.9'da A, B ve C bölümlerinde yer alan LR testi sonuçlarına göre kurulacak modellerde birim etkinin var olduğu, zaman etkisinin ise bulunmadığına karar verilmiştir. Kurulacak modellerde birim etkinin tesadüfi mi yoksa sabit etkiler modeli mi olduğunu karar verebilmek için Hausman testinden faydalanılmıştır.

Tesadüfi etkiler modeli etkindir şeklinde temel hipotezi kurulan Hausman testinde alternatif hipotez tesadüfi etkiler tahmincisi tutarsızdır ve sabit etkiler modeli seçilmelidir şeklindedir. Hausman testinin sonuçları Tablo 4.10'da yer almaktadır. Bu testin sonuçlarına göre kurulacak her iki modelde de %99 güven düzeyinde temel hipotez reddedilmekte ve tek yönlü sabit etkiler modelinin geçerli olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4.10: Hausman Testi

Bağımlı Değişken	Modeller	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GDP _{ppp}	Model 1	18,76	0,0009
GDP _{grw}	Model 2	24.68	0.0001

Panel veri modellerinde belirli varsayımlar (heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun olmadığı) altında modeller tahmin edilmektedir. Bu varsayımların geçerliliğinin dikkate alınmadan tahminlerin yapılması durumunda t istatistikleri ve güven düzeyleri geçerliliğini kaybetmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu aşamasında heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığı test edilmiştir. Bu amaçla yapılan testlerin sonuçları Tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11: Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesinde Kullanılan Testler

		Model 1		Model 2	
	Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Heteroskedasite Testi	Değiştirilmiş Wald Testi (SE)	412,45	0,0000	1251,11	0.0000
Otokorelasyon Testleri	Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın DW Testi	0,2112		1,65	
	Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testi	0,5251		1,75	
Birimler Arası Korelasyon Testleri	Pesaran Testi	9,365	0,0000	8,147	0.0000
	Friedman Testi	55,950	0,0000	42,020	0.0000

Model 1 ve Model 2 heteroskedasite'nin varlığı, Değiştirilmiş Wald Testi ile sınanmıştır. Bu testin sonucuna göre heteroskedasite yoktur şeklinde kurulan temel hipotez her iki modelde de %99 güven düzeyinde reddedilmiştir.

Çalışmada otokorelasyonun varlığı, Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi ile Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmezlik Testiyle sınanmıştır. Bu testlerin sonucuna göre her iki testin de test istatistikleri kritik değer olan 2'den küçüktür. Bu nedenle her iki modelde de otokorelasyon problemi bulunmaktadır.

Model 1 ve Model 2'de birimler arası korelasyonun varlığı, Pesaran Testi ve Friedman Testi ile sınanmıştır. Her iki testin de temel hipotezi birimler arası korelasyon yoktur şeklindedir. Bu testlerin sonucuna göre her iki modelde de temel hipotez %99 güven düzeyinde reddedilmiş ve birimler arası korelasyonun var olduğuna karar verilmiştir.

Çalışmada kurulacak her iki modelde de heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon problemi bulunmaktadır. Bu nedenle tahminler yapılırken sözkonusu varsayımlardan sapmaları dikkate alan dirençli tahmincilerin kullanılması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmada yer alan her iki modelde de Driscoll ve Kraay¹³⁸ (1998) standart hatalarının kullanıldığı tahminciler ile tahminler yapılmış ve sonuçları Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.12: Nihai Modellerin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2	
	GDP _{ppp}		GDP _{grw}	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
IQ	0,092	0,032	0,013	0.007
EXP	7,517	0,061	0.777	0.008
INV	5,819	0,009	-0.004	0.947
OPN	0,266	0,048	0.011	0.172
Sabit Terim	0,073	0,000	0,147	0.000
F Testi	39,46	0,000	10,13	0,000
R ²	44,93%		13,53%	

¹³⁸ John C. Driscoll and Aart C. Kraay, 1998, Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data, **Review of Economics and Statistics**, 80, s. 549-560.

Nihai modellerin sonuçlarının verildiği Tablo 4.12'ye göre, kurulan modelin genel anlamlılığını veren F testi, %99 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bir başka ifade ile her iki modelde de bağımsız değişkenler modellerin bağımlı değişkenleri olan GDP_{ppp} ve GDP_{grw} deki değişkenliği birlikte açıklamakta anlamlıdır. Bağımsız değişkenlerin ekonomik büyümedeki değişkenlikleri beraber açıklama gücünü veren R^2 sonuçlarına göre Model 1'de GDP_{ppp} deki değişkenliğin yaklaşık %45'i, Model 2'de ise GDP_{grw} deki değişkenliğin yaklaşık %14'ü bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Kurumsal kalite endeksi (IQ)'nin GDP_{ppp} üzerindeki etkisi Model 1'de istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Bir başka ifade ile çalışma kapsamında yer alan yeni sanayi ülkelerinin kurumsal kalitesine ilişkin göstergelerden hesaplanan endeks değerlerindeki artış bu ülkelerin GDP_{ppp} 'sindeki artışı olumlu etkilemektedir. Diğer değişkenler sabit olmak şartı ile endeks değerindeki %1'lik artış GDP_{ppp} 'yi %0,09 artırmaktadır. Bu sonuç, Huy Quang Doan (2019), Yıldırım ve Gökalp (2016), Alataş ve Peker (2014), Nawaz, Iqbal ve Khan (2014), Alonso ve Garcimartín (2013), Perera ve Lee (2013), Alcalá ve Ciccone (2004), Dollar ve Kraay (2003) Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2002), Barro ve Lee (1996), Mankiw, Romer ve Weil (1992), tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile paralellik arz etmektedir. Figenkaplan (2017), kurumsal kalite bileşenleri açısından incelediği çalışmasında yargı bağımsızlığı ve düzenlemelerin kalitesi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Yapraklı (2008), ifade özgürlüğü ve şeffaflık, politik istikrar, düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Glawe ve Wagner (2019), tarafından yapılan çalışmada hükümetin etkinliği, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik ile ekonomik büyüme arasındaki etkinin az olduğu sonucunu tespit etmiştir.

Kurumsal kalite endeksi (IQ)'nin GDP_{grw} üzerindeki etkisi Model 2'de istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir. Kurumsal kalite endeksindeki artış çalışma kapsamındaki ülkelerin GDP_{grw} 'sindeki artışı pozitif yönlü etkilemektedir. Diğer değişkenler sabit olmak şartı ile endeks değerindeki %1'lik artış GDP_{grw} 'yi %0,013 artırmaktadır. Bu sonuç, Karimi ve Daiari (2018), Jalal ve Mustapha (2017), Siyakiya (2017), Asghar, Qureshi ve Nadeem (2015), Artan ve Hayaloğlu (2014), Valeriani ve Peluso (2011), Siddiqui ve Ahmed (2010), Yıldırım (2010), Helgason (2010), Ulubaşoğlu ve

Doucouliafos (2004), Leschke (2000), Knack and Keefer (1995), tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile paralellik arz etmektedir.

Çalışmada kurulan modellerde kontrol değişkenleri içinde yer alan hükümet harcamalarının GSYH'ya oranı (EXP) Model 1'de %90; Model 2'de ise %95 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir. Bir başka ifadeyle, EXP'deki artış ekonomik büyümenin göstergesi olarak çalışmada yer alan GDP_{grw} ve GDP_{grw} değişkenlerini olumlu yönde etkilemektedir. Nirola ve Sahu (2019), Yamak (2017), Yıldırım ve Gökalp (2016), Alexiou, Tsaliki ve Osman (2014), Nawaz (2014), Romero-Avila and Strauch (2008), Agell, Lindh ve Ohlsson (1997), Barro (1991), tarafından yapılan çalışmalarda hükümet harcamaları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuş olup, bu çalışmanın sonucundan farklı yöndendir.

Model 1 ve Model 2'de kontrol değişkeni olarak yer alan brüt yatırım harcamalarının GSYH'ya oranı (INV), Model 1'de %99 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir. Yamak (2017), Alexiou, Tsaliki ve Osman (2014), Nawaz (2014), Barro (1991) ve Rebelo (1991) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile paralellik arz etmektedir. Brüt yatırım harcamalarının GSYH'ya oranı Model 2'de ise istatistiki olarak %95 güven düzeyinde anlamsızdır.

Ticari açıklık oranı (OPN)'nin GDP_{ppp} üzerindeki etkisi Model 1'de istatistiki olarak %95 güven düzeyinde anlamlı ve pozitifdir. Nawaz (2014), Siddique (2003); Edwards (1998), Sachs, Warner, Åslund ve Fischer (1995) ve Tyler (1981) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. OPN'nin GDP_{grw} üzerindeki etkisi ise Model 2'de istatistiki olarak anlamsızdır.

SONUÇ

Son yıllarda ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalarda, kurumsal kalite göstergeleri dikkat çeken hususlardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Ampirik çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerin ekonomik büyümelerinde kurumsal kalite göstergeleri farklı bakış açıları ortaya koymaktadır. Diğer yandan, kurumların etkin ve doğru bir şekilde yönetilmesinde ve ekonomik büyüme için gerekli verimli kaynakların oluşturulmasında kurumsal kalite büyük önem arz etmektedir.

Kurumsal kalite, kurumların etkin şekilde yönetilmesine ve etki alanındaki faaliyetlerin olumlu yönde geliştirilmesine ayrıca hukuksal düzenlemelerin isabetli ve uygulanabilir olmasına katkı sunmaktadır. Çalışma kapsamında kurumsal kalitenin ölçülmesinde kullanılan değişkenler, Dünya Bankası tarafından hazırlanan Küresel Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) veri tabanından temin edilmiştir. Bunlar; Hükümetin Etkinliği (Government Effectiveness), Hukukun Üstünlüğü (Rule of Law), İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik (Voice and Accountability), Siyasal İstikrar ve Şiddetin Olmaması (Political Stability and Absence of Violence), Düzenleyici Kalite (Regulatory Quality) ve Yolsuzluğun Kontrolü (Control of Corruption) olmak üzere 6 adet değişkeni içermektedir.

Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılan bu çalışmada, Yeni Sanayileşen Ülkeler kategorisinde yer alan 10 ülkenin (Brezilya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Afrika, Hindistan, Malezya, Meksika, Tayland ve Türkiye) 2002-2016 dönemine ilişkin yıllık dengeli panel veri seti oluşturulmuştur. Tez çalışması, konuya ilişkin Yeni Sanayileşen Ülkeler üzerine yapılan ilk çalışma niteliğindedir. İki farklı modelin kurulduğu çalışmada, modellerin bağımlı değişkenleri satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYH ve reel GSYH büyüme oranıdır. Çalışmada, SPSS 24 programında Temel Bileşen Analizi (Principal Component Analysis) ile Dünya Bankası tarafından yayınlanan kurumsal kalite göstergeleri kullanarak ülkelerin Kurumsal Kalite Endeksi (IQ) oluşturulmuştur. Hükümet harcamalarının GSYH'ya oranı, brüt yatırımların GSYH'ya oranı ve ticari açıklık oranı kurumsal kalite endeksinin dışında modellerde kullanılan diğer bağımsız değişkenlerdir.

Çalışmanın veri setine en uygun panel veri modelini kurabilmek için çeşitli testlerden yararlanılmıştır. Birim ve/veya zaman etkisinin varlığına LR testi ile karar verilmiştir. Modellerde birim etkinin var olduğu, zaman etkisinin ise bulunmadığı tespit edilmiştir. Birim etkinin tesadüfi mi yoksa sabit mi olduğunu karar verebilmek için Hausman testinden faydalanılmıştır. Her iki modelin de tek yönlü birim etkiler modeli olduğuna ulaşılmıştır. Kurulacak modellerde heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığı sınanmış ve her üç problemin de var olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Driscoll ve Kraay (1998) standart hatalarının kullanıldığı tahminci ile nihai modeller tahmin edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre kurumsal kalite endeksi Model 1’de satınalma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başı GSYH üzerinde, Model 2’de ise reel GSYH büyüme oranı üzerinde % 95 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Bir başka ifade ile çalışma kapsamındaki ülkelerin kurumsal kalite düzeylerinin yükselmesi, ekonomik büyümesini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç konuya ilişkin yapılan çok sayıdaki literatür çalışmasının sonucu ile aynı yönde ve beklentilerimizle uyumludur.

Çalışmada bağımsız değişken olarak yer alan hükümet harcamaların GSYH’ya oranı her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunurken, brüt yatırım harcamalarının GSYH’ya oranı ve ticari açıklık oranının satınalma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başı GSYH üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Artan, Seyfettin,
Hayaloğlu, Pınar: "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", **Sosyo Ekonomi**, Eylül 2014, s.348-366.
- Abrams, Burton A.,
Lewis, Kenneth A.: "Cultural and institutional determinants of economic growth: A cross-section analysis", **Public Choice**, Springer, Vol.83, No:3-4, 1995, pp. 273-289.
- Acemoğlu, Daron,
Johnson, Simon,
Robinson, James A.: "Institutions as a fundamental cause of long-run growth", **Handbook of economic growth**, Elsevier, Vol.I, 2005, pp. 385-472.
- Akalin, Güray,
Özbek, Rabia İnci,
Çifçi, İsmail: "Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL sınır testi yaklaşımı", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.XX, No:4, 2018, s. 59-76.
- Aktan, Coşkun Can,
Vural, Tarık: **Kurumsal İktisat: Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme**, Eski Kurumsal İktisat, ed. C. C. Aktan, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Kurumsal Araştırmalar Serisi No: 2, 2005.
- Alataş, Sedat,
Peker, Osman: "Kurumsal Kalite ve Gelir: Panel Veri Analizi", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.XVII, S.2, 2016, s. 61-79.
- Alesina, Alberto,
Perotti, Roberto: "Income distribution, political instability, and investment", **European economic review**, Elsevier, Vol.XL, No:6, 1996, pp. 1203-1228
- Alonso, José A.,
Garcimartín, Carlos: "The determinants of institutional quality. More on the debate", **Journal of International Development**, Wiley Online Library, Vol. XXV, No:2, pp. 206-226.
- Alper, Fındık Özlem: "Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri: Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye Örneği", **Fiscaoeconomia**, Cilt.III, No:1, 2019, s. 202-227.

- Amar, Amshika: "Models of corruption", University of Birmingham, (Çevrimiçi), https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/3281/2/Amar_12_MPh_il.pdf, 08 Ekim 2018.
- Aron, Janine: "Growth and institutions: a review of the evidence", **The World Bank Research Observer**, Vol. XV, No:1, 2000, pp. 99-135.
- Asghar, Nabila, Qureshi, Shazia, Nadeem, Muhammad: "Institutional Quality and Economic Growth: Panel ARDL Analysis for Selected Developing Economies of Asia", **South Asian Studies**, Vol.XXX, No:2, 2015, pp. 381-404.
- Asteriou, Dimitrios, Price, Simon: "Political instability and economic growth: UK time series evidence", **Scottish Journal of Political Economy**, Wiley Online Library, Vol.XLVIII, No:4, 2001, pp. 383-399.
- Aydın, Yılmaz: "Post Otistik İktisat: İktisat Eğitimi ve Neoklasik İktisat Eleştirisi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:35, 2016, s. 35-47.
- Aysan, Ahmet F.: "Yönetişim ve Kurumlar Terimlerinin İktisat Literatüründeki Yükselişi", http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/ISS_EC_06_16.pdf, 2012, s.1-20.
- Aytun, Cengiz, Akın, Cemil Serhat: "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi", **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. XVIII, No:1, 2014, s. 89-100.
- Bao, Qun, Wang, Yanling, Xie, Hongjun: "From Honeymoon To Divorce: Institution Quality and Foreign Investors Ownership Consolidation In China", **Economic Inquiry**, Vol. LVII, No:1, 2019, pp. 372-390.
- Basılğan, Müslüm: "Alman Tarihçi Okulu'nun Joseph Alois Schumpeter Üzerine Etkisi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt. LXV, No:3, 2010, s. 23-50.

- Bass, Alexander: "Do Institutional Quality and Oil Prices Matter for Economic Growth in Russia: An Empirical Study", **International Journal of Energy Economics and Policy**, Vol.IX, No:1, 2018, pp. 76-83.
- Becker, Gary S., Glaseser, Edward L., Murphy Kevin M.: "Population and Economic Growth", **The American Economic Review**, Vol.89, No:2, 1999, pp. 145-149.
- Becker, Gary S.: "Investment in human capital: A theoretical analysis", **Journal of political economy**, **The University of Chicago Press**, Vol.70, No:5, 1962, pp. 9-49.
- Berber, Metin: **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. bs., Derya Kitapevi, Trabzon, 2006.
- Berkowitz, Daniel, Lin, Chen, Ma, Yue: "Do property rights matter? Evidence from a property law enactment", **Journal of Financial Economics**, Elsevier, Vol.116, No:3, 2015, pp. 583-593.
- Besley, Tim, Ghatak, Maitreesh: "Property rights and economic development", **Handbook of development economics**, Vol.V, No:2, 2010, pp. 4525-4595.
- Briegel, Fabian, Bruinshoofd, Allard: Institutional quality in Europe: diverging trends in challenging economic times, RaboResearch-Economic Research, (Çevrimiçi), <https://economics.rabobank.com/publications/2015/may/institutional-quality-in-europe-diverging-trends-in-challenging-economic-times/>, 24 Eylül 2018.
- Chambers, Dustin, Munemo, Jonathan: "The impact of regulaitons and institutional quality on entrepreneurship", **Mercatus Working Paper**, 2017, pp. 1-34.
- Chong, Alberto, Calderon, Cesar: "Institutional Quality and Income Distribution", **Economic Development and Cultural Change**, Vol.XLVIII, No:4, 2000, pp. 761-786.
- Cinel, Emek Aslı: "Türkiye'de Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri (1980-2011)", **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)**, Cilt.IV, No:8, 2014, s. 15-26.

- Coase, Ronald H.: "The nature of the firm", **Economica**, Vol.4, No:16, 1937, pp. 386-405.
- Commons, John R.: "Institutional economics", **The American economic review**, Vol.XXI, Iss:4, 1931, pp. 648-657.
- Çetin, Tamer: "Yeni Kurumsal İktisat", **Sosyoloji Konferansları**, 2012, No:45, s. 43-73.
- Çiftçi, Dilek D.: **Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Bir genişletilmiş Solow Büyüme Modeli denemesi ve ampirik uygulama**, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Denizli, 2015.
- Dawson, John W.: "The empirical institutions-growth literature: Is something amiss at the top", **Econ Journal Watch**, Vol.IV, No:2, 2007, pp. 1-19.
- Derya, Hülya: "Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XVI, No:63, 2017, s. 1092-1110.
- Doğan, Zehra: "Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.6, 2014, s. 365-380.
- Domar, Evsey D.: "Capital expansion, rate of growth, and employment", **Econometrica**, Journal of the Econometric Society, Jstor, 1946, pp. 137-147.
- Driscoll, John C., Kraay, Aart C.: Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data, **Review of Economics and Statistics**, 1998, Vol: 80, s. 549-560.
- Ehrlich, Isaac: "The problem of development: introduction", **Journal of Political Economy**, The University of Chicago Press, Vol.98, No:5,1990, pp. 1-11.
- Erdoğan, Seyfettin, Canbay, Şerif: "İktisadi Büyüme-Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme", **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.IV, No:2, 2016, s. 29-43.

- Eroğlu, Merve Yolal: "Kurumsal İktisatta Açılan Yeni Bir Pencere: Douglass C. North Perspektifinden Kurumların Değerlendirilmesi", **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt. V, No:2, 2018, s. 163-178.
- Feld, Lars P., Voigt, Stefan: "Economic Growth and the Rule of Law: Cross Country Evidence Using a New Set of Indicators", **Public Choice Society**, San Diego, March, Citeseer, 2002, Vol.XXII, pp. 1-32.
- Freedom House: Freedom House 2018, "Our History", <https://freedomhouse.org/content/our-history>, 14 Nisan 2019.
- Freedom House: Freedom House, Freedom in the World 2019, "Methodology", (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019>, 14 Nisan 2019.
- Fraser Institute: The Fraser Institute 2019, "Economic Freedom of the World:2018 Annual Report", (Çevrimiçi), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/economic-freedom-basics>, 14 Nisan 2019.
- Fraser Institute: The Fraser Institute 2019, "Data from Economic Freedom of the World:2018 Annual Report", (Çevrimiçi), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach>, 15 Nisan 2019.
- Galor, Oded, Weil, David N.: "From Malthusian Stagnation to Modern Growth", **The American Economic Review**, Vol.89, No:2, 1999, p. 150-154.
- Genç, Sema Y., Ekiz, Ramazan: "Kurumsal İktisadi Düşüncenin Terminolojik ve Metodolojik Bir İncelemesi", **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**, 1. bs., Ed. Selçuk Koç, Sema Y. Genç, Kerem Çolak, 2018, s. 165-184.
- Ghosh, Sujata, Mandal, Biswajit: "Bureaucratic efficiency, economic reform and informal sector", **Eurasian Economic Review**, Springer, 2018, pp. 121-137.

- Greif, Avner: **Institutions and the path to the modern economy: Lessons from medieval trade**, Cambridge University Press, 2006.
- Güler, Esra: "Geçiş ekonomileri ve yeni kurumsal iktisat'ın yeniden yükselişi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt.XIII, No:1, 2012, ss. 52-68.
- Gürak, Hasan: **İktisadi Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2006.
- Güvel, Enver A.: **Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri**, 1. bs., Adana, Karahan Kitapevi, 2011.
- Haan, Jakob De, Siermann, Clemens LJ: "New Evidence on the Relationship Between Democracy and Economic Growth", **Public Choice**, Springer, Vol.86, No:1-2, 1996, pp. 175-198.
- Harrod, Roy F.: "An essay in dynamic theory", **The Economic Journal**, Jstor, Vol.XLIX, No:193, 1939, pp. 14-33.
- Hart, Keith: "The informal economy", **Cambridge Anthropology**, 1985, pp. 54-58.
- Helgason, Marie: "Institutional quality and economic growth-A comparison across development stages", **Department of Economics**, 2010, pp. 1-30.
- Hobbs, E. Jill: "A transaction cost approach to supply chain management", **Supply Chain Management: An International Journal**, Vol.I, No:2, 1996, s. 15-27.
- Hodgson, Geoffrey M.: "Institutional economics into the twenty-first century", **Studia e Note di Economia**, Vol.XIV, Iss:1, 2009, pp. 3-26.
- Hodgson, Geoffrey M.: "Institutional economics: surveying the old and the new", **Metroeconomica**, Vol. XLIV, No:1, Wiley Online Library, 1993, pp.1-28.
- Hunt, Emery K.: **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. Müfit Günay, 2.bs., Dost Kitabevi, Ankara, 2009.

- Huynh, Kim P.,
Jacho-Chávez,
David T.: "Growth and governance: A nonparametric analysis", **Journal of Comparative Economics**, Elsevier, Vol.37, No:1, 2009, pp. 121-143.
- Iamsiraroj, Sasi: "The foreign direct investment–economic growth nexus", **International Review of Economics & Finance**, Vol.42, 2016, pp. 116-133.
- Iheonu, Chimere,
Ihedimma, Godfrey,
Onwuanaku,
Chigozie: "Institutional Quality and Economic Performance in West Africa", **MPRA Paper**, 2017, pp. 1-16.
- İmamoğlu, Hatice,
Katircioğlu, Salih,
Payaslıoğlu, Cem: "Financial services spillover effects on informal economic activity: evidence from a panel of 20 European countries", **The Service Industries Journal**, Vol.38, No:11-12, 2018, pp. 669-687.
- İnce, Özlem: **Yeni Büyüme Teorileri; Türkiye İçin Bir Uygulama**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Jalal, Ktit, Mustapha,
Macharfi: "The Impact of Institutional Governance on Economic Growth in Developing Countries: An Econometric Analysis in Panel Data", **International Journal of Humanities and Social Science Invention (IJHSSI)**, 2017, pp. 42-53.
- Jain, Arvind K.: "Corruption: A review", **Journal of economic surveys**, Wiley Online Library, Vol.XV, No:1, 2001, pp. 71-121.
- Jones, Charles I.: **İktisadi Büyümeye Giriş**, Çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001.
- Karimi, Mohammad
Sharif, Daiari, Elham
Heshmati: "Does Institutions Matter for Economic Development? Evidence for ASEAN Selected Countries", **Iranian Economic Review**, University of Tehran Faculty of Economics, Vol.XXII, No:1, 2018, pp. 1-20.
- Kasliwal, Pari: "Development Economics", **South-Western Publishing**, Ohio, 1994, p. 95.

- Kebele, Ktit Jalal,
Takyi, Paul O.: "Causality Between Institutional Quality and Economic Growth: Evidence from Sub-Saharan Africa", **European Journal of Economic and Financial Research**, 2017, pp. 114-131.
- Kherallah, Mylène,
Kirsten, Johann F.: "The New Institutional Economics: Applications for Agricultural Policy Research In Developing Countries", **Agrekon**, Vol. XLI, No:2, 2002, pp. 110-133.
- Kibritçioğlu, Aykut: "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. LIII, S.1-4, 1998, s. 207-230.
- Knack, Stephen,
Keefer, Philip: "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", **Economics and Politics**, Vol.III, No:3, 1995, pp. 207-227.
- Krugman, Paul R.,
Wells, Robin: **Macroeconomics**, Third Edition, Worth Publishers, New York, 2009.
- Kuncic, Aljaz: "Institutional quality database", **Kiel advanced studies working papers**, No:457, 2012, p.1-25.
- Makiela, Kamil,
Ouattara,
Bazoumana: "Foreign direct investment and economic growth: Exploring the transmission channels", **Economic Modelling**, Elsevier, Vol.72, 2018, pp. 296-305.
- Malthus, Thomas: "An Essay on the Principle of Population", (Çevrimiçi), <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>, 29 Mart 2019.
- Mankiw Gregory N.,
Romer, David, Weil,
David N.: "A contribution to the empirics of economic growth", **The quarterly journal of economics**, MIT Press, Vol.107, No:2, 1992, pp. 407-437.
- Marx, Karl: **Capital: A Critique of Political Economy**, Penguin Books, New York, 2004.

- Mathias, Blake D., et al.: "Competing against the unknown: the impact of enabling and constraining institutions on the informal economy", **Journal of Business Ethics**, Vol.127, No:2, 2015, pp. 251-264.
- Matsuo, Hiroshi.: "The rule of law and economic development: a cause or a result?", *The Role of Law in Development: Past, Present and Future*. Cale Books, 2005, Vol.II, pp. 59-70.
- Mehmet Avcı, Avcı Gizem M.: "OECD Ülkelerinde Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi", **Sosyoekonomi**, Cilt.XXV, No:31, 2017, s. 75-90.
- Mihçı, Hakan: "İktisat Yazınında Kurum ve Kurumsal Değişim Kavramları Üzerine Bir Not", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. XVIII, No:2, 2000, s. 489-498.
- Mobarak, Asghar, Karshenasan, Ali: "The Impact of Institutional Quality on Relation Between Resource Abundance and Economic Growth", **Iranian Economic Review**, University of Tehran, Faculty of Economics, Vol.XVI, No:32, 2012, pp. 95-110.
- Nawaz, Saima, Iqbal, Nasir, Khan, Muhammad Arshad: "The Impact of Institutional Quality on Economic Growth: Panel Evidence", **The Pakistan Development Review**, Jstor, 2014, pp. 15-31.
- North, Douglass C.: "Institutions", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.V, Iss:1, 1991, pp. 97-112.
- North, Douglass C.: **The contribution of the new institutional economics to an understanding of the transition problem**, *Wider Perspectives on Global Development*, Springer, London, 2005.
- North, Douglass C.: "Economic performance through time", **The American economic review**, Jstor, Vol. LXXXIV, No:3, 1994, pp. 359-368.

- North, Douglass C.: **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, Çev. Gül Çağalı Güven, Cambridge University Press, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özgüven, Ali: **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması**, 1. bs., İstanbul, Filiz Yayınları, 1988.
- Parasız, İlker: **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 3. bs., 2008.
- Perera, Liyanage D.H., Lee, Grace HY.: "Have economic growth and institutional quality contributed to poverty and inequality reduction in Asia?", **Journal of Asian Economics**, Elsevier, Vol.XXVII, 2013, pp. 71-86.
- Quéré, Agnès Bénassy, Coupet, Maylis, Mayer, Thierry: "Institutional determinants of foreign direct investment", **World economy**, Wiley Online Library, Vol.XXX, No:5, 2007, pp. 764-782.
- Roth, Regina: "Marx on Technical Change in the Critical Edition", **The European Journal of the History of Economic Thought**, Vol.XVII, No:5, 2010, pp. 1223-1251.
- Rutherford, Malcolm: "Institutional economics: then and now", **Journal of Economic Perspectives**, Vol.XV, No: 3, 2001, pp.173-194.
- Saxton, Jim: "Investment in education: Private and public returns", **Washington DC: Joint Economic Committee**, United States Congress, 2000, pp. 1.
- Saygılı, Şeref, Cihan, Cengiz, Yurtoğlu, Hasan: "Türkiye ekonomisinde sermaye birikimi, büyüme ve verimlilik: 1972-2003", **Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü**, Nisan 2005, s. 1-110.
- Shimpalee, Pattama L., Breuer, Janice B.: "Currency Crises and Institutions", **Journal of International Money and Finance**, Vol.XXV, Iss:1, February 2006, pp. 125-145.

- Siddique, Hafiz M. A., Nawaz, Ahmad, Majeed, Muhammad Tariq, et. al.: "The Impact of Institutional Governance on Economic Growth: A Panel Data Analysis", **Bulletin of Business and Economics (BBE)**, Vol.V, No:4, 2016, pp. 210-219.
- Siyakiya, Puruweti: "The impact of institutional quality on economic performance: An empirical study of European union 28 and prospective member countries", **World Journal of Applied Economics**, Vol.III, 2017, pp. 3-24.
- Smith, Adam: **Ulusların Zenginliği**, Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Snowdon, Brian, Howard, Vane R.: **Modern macroeconomics: its origins, development and current state**, Edward Elgar Publishing, 2005.
- Solow, Robert M.: "Technical change and the aggregate production function", **The review of Economics and Statistics**, 1957, pp. 312-320.
- Şanlısoy, Selim, Kök, Recep: "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.XXV, 2013, s. 101-125.
- TÜİK: (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do%3Fistab_id=146, 20 Mayıs 2019.
- Türker, Munise Tuba: "İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.25, 2009, s. 87-94.
- Vergil, Hasan, Bahtiyar, Bersu: "Ekonomik Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Sosyal Sermayenin Etkisi: Güven Düzeyi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt.XIII, No:5, 2017, s.673-686.

- World Bank: The World Bank Group (2019), "Worldwide Governance Indicators (WGI) Project", (Çevrimiçi), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>, 13 Nisan 2019.
- World Bank: The World Bank Group, "Worldwide Governance Indicators (WGI) Project: Methodolgy", (Çevrimiçi), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#docmethodology>, 13 Nisan 2019.
- World Bank: The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.
- World Bank: The World Bank, <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/international-comparison-program-2011>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.
- World Bank: The World Bank Group 2019, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>, (Çevrimiçi), 20 Mayıs 2019.
- Williamson, Oliver E.: **The mechanisms of governance**, Oxford University Press, 1996.
- Williamson, Oliver E.: **Markets and hierarchies: Analysis and Antitrust Implications**, Free Press, New York, 1975.
- Yardımcı, Pınar: "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, No:1, 2006, s. 96-114.
- Yay, Serdar, Şataf, Ceyda: "Yeni Kurumsal İktisat Perspektifinden Sosyal Sermaye", **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.II, No:1, 2018, s. 1-11.
- Yenidoğan, Tuğba G.: "Yeni Kurumsal İktisat Geleneğinde İşlem Maliyeti Teorisinin Rolü ve Son Gelişmeler", **Business & Economics Research Journal**, Cilt. IV, No:2, 2013, s. 109-134.

- Yıldırım, Aynur,
Gökalp, Mehmet F.: "Institutions and economic performance: A review on the developing countries", **Procedia economics and finance**, Elsevier, Vol.38, 2016, pp. 347-359.
- Zhang, Wei-Bin: **Economic Growth Theory: Capital, Knowledge, and Economic Structures**, Routledge, 2018.
- Zhou, Xiao-Bo, et al.: "The Impacts of Government R&D Expenditure on Innovation in Chinese Provinces: What'S the Role Of Corruption", **Buletin Ekonomi Moneter dan Perbankan**, Vol.XXI, No:3, 2019, pp. 409-430.

